Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ ΛΟΓΟΙ

17354

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ ΛΟΓΟΙ

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΙΛΙΝΑ ΚΑΙ ΥΠΕΡ ΑΡΧΙΟΥ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ

ΤΑΞΙΣ Ε'

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1963

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Κικέρωνος

Ὁ Μᾶρκος Τύλλιος Κικέρων (M. Tullius Cicĕro) ἐγεννήθη τὴν 3ην Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 106 π.Χ. πλησίον τῆς μικρᾶς πόλεως τοῦ Λατίου Arpīnum. Κατήγετο ἐκ γονέων εὐπόρων, ἀνηκόντων εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱππέων (ordo equester), οἱ ὁποῖοι κατέβαλον πᾶσαν φροντίδα, ἵνα τύχῃ ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως ἀρίστης. Προγόνους ἐπιφανεῖς (nobĭles) δὲν εἶχεν, ὥστε δὲν ηὐτύχησε νὰ κληρονομήσῃ παρ' αὐτῶν εὐγένειαν. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχε προικισθῆ ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ σπανίας εὐφυΐας, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐθαυμάζετο καὶ ἐξετιμᾶτο ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του, κατώρθωσε διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ φιλοτιμίας, ἥτις ἐχαρακτήριζεν αὐτόν, νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὰ ἀνώτατα τῆς πολιτείας ἀξιώματα καὶ νὰ γίνῃ novus homo, ὡς ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων πᾶς, ὅστις ἀνεδεικνύετο διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀρετῆς.

Νεώτατος ὁ Κικέρων μετέβη εἰς Ῥώμην, ὅπου ἐδιδάχθη ὑπὸ διακεκριμένων διδασκάλων ῥητορικήν, φιλοσοφίαν καὶ ποίησιν. Ἀλλὰ τὸν πνευματικὸν ὁρίζοντα τῆς Ῥώμης ἐθεώρησε στενὸν ἡ φιλομάθειά του καὶ παρεκίνησεν αὐτὸν νὰ ἀναζητήσῃ εὐρυτέρους πνευματικοὺς ὁρίζοντας. Πρὸς τοῦτο ἀπεδήμησε τῷ 79 π. Χ. εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του διὰ τῶν ἀρίστων διδαγμάτων τοῦ ἀναζῶντος Ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὰς ἀκμαζούσας τότε ῥητορικὰς καὶ φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Ῥόδου.

Μετὰ διετεῖς σπουδὰς ἐν Ἑλλάδι ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην τῷ 77 π.Χ., ὅπου ἐνυμφεύθη τὴν Τερεντίαν, ἐξ ἧς ἀπέκτησε δύο τέκνα, τὸν Μᾶρκον καὶ τὴν Τυλλίαν.

Τὸ ῥητορικὸν στάδιον καὶ ἡ ἐν γένει δρᾶσις τοῦ Κικέρωνος ἄρχεται κυρίως ἐπὶ τοῦ Σύλλα, τοῦ ὁποίου τὴν ἐπικίνδυνον παντοδυναμίαν μόνος αὐτὸς ἐκ τῶν ῥητόρων δὲν ἐφοβήθη.

Ταχύτατα ἀπέκτησε φήμην ὑπερόχου δικανικοῦ ῥήτορος, διότι διὰ τῆς ἀπαραμίλλου ῥητορικῆς ἱκανότητός του ἐπετύγχανε τὴν ἀθῴωσιν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν περισσοτέρων κατηγορουμένων πελατῶν του. Διὰ τοῦτο οἱ συμπολῖταί του τὸν ἠγάπησαν καὶ τὸν ἐξετίμησαν καὶ ἐκθύμως ὑπεστήριζον αὐτὸν διὰ τῆς ψήφου των κατὰ τοὺς ἐκλογικοὺς ἀγῶνας τοῦ πολιτικοῦ του σταδίου.

Εἰς τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα ἀνῆλθε βαθμηδόν, ἐκλεγόμενος μὲ μεγάλην πάντοτε πλειονοψηφίαν. Τῷ 75 π.Χ. ἐξελέγη ταμίας (quaestor), τῷ 69 π.Χ. ἀνώτερος ἀγορανόμος (aedīlis curūlis), τῷ 66 π.Χ. στρατηγὸς (praetor) καὶ τῷ 63 π.Χ. ὕπατος (consul). Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἀπέκτησε πολλοὺς ἐχθροὺς διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα. Μετὰ πολλὰς δὲ περιπετείας καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ καὶ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ του βίῳ εὗρε τέλος οἰκτρόν, φονευθεὶς τῷ 43 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 64 ἐτῶν ὑπὸ ἀνθρώπων τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου, ὅστις ἦτο ἄσπονδος ἐχθρός του, διότι ὁ Κικέρων εἶχε γράψει ἐναντίον αὐτοῦ 14 λόγους, τοὺς καλουμένους Φιλιππικούς.

2. Ἔργα τοῦ Κικέρωνος.

Ἔργα τοῦ Κικέρωνος εἶναι: **α) ῥητορικοὶ λόγοι** (oratiōnes), **β) αἱ συγγραφαὶ περὶ ῥητορικῆς** (opera rhetorĭca), **γ) αἱ φιλοσοφικαὶ συγγραφαὶ** (scripta ἢ opĕra philosophĭca) καὶ **δ) αἱ ἐπιστολαὶ** (epistŭlae). Τὰ συγγράμματα ταῦτα ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου καὶ μορφῆς εἶναι τὰ ὀνομαστότερα δημιουργήματα τοῦ ῥωμαϊκοῦ πνεύματος ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ. Τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Κικέρωνος, ἰδίᾳ δὲ οἱ ῥητορικοί του λόγοι, ἐμελετᾶτο ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἤσκησε δὲ μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς παιδείας ἐν γένει τῶν νεωτέρων ἐθνῶν. Ὡς ῥήτωρ ὁ Κικέρων ἐθεωρήθη ἐφάμιλλος τοῦ Δημοσθένους, πρὸς τὸν ὁποῖον παραλληλίζει αὐτὸν ὁ Πλούταρχος.

3. Εἰσαγωγαὶ

α) Εἰς τοὺς τέσσαρας κατὰ Κατιλίνα λόγους.

Οἱ ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ καὶ ἡ τρομοκρατία τοῦ Σύλλα, ἡ ἀνισότης μεταξὺ τῶν πολιτικῶν τάξεων καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς δυσφορία, ἡ νέκρωσις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀποτέλεσμα τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, αἱ συνεχεῖς πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις τῶν ῥωμαϊκῶν λεγεώνων ἀνὰ τὰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπωτάτας χώρας τῆς Ἀνατολῆς, ἡ γενικῶς νοσηρὰ καὶ ἀξιοθρήνητος κατάστασις τοῦ πολιτειακοῦ καθεστῶτος ἐν Ῥώμῃ καὶ ἡ διαφθορὰ καὶ ἔκλυσις τῶν ἠθῶν ἐδημιούργησαν γόνιμον ἔδαφος εἰς τὸν ἐξ ἐπισήμου πατρικίας οἰκογενείας διαβόητον ἄσωτον Λεύκιον Σέργιον Κατιλίναν, ἵνα μετ' ἄλλων ὁμοφρονούντων, οἱ ὁποῖοι ἀνέμενον ὀφέλη ἐκ τῆς ἀνατροπῆς τῆς πολιτείας, συνομόσῃ τὸν ὄλεθρον τῆς πολιτείας κατὰ τὰς γνωστὰς ἐκ τῆς ἱστορίας εἰδήσεις.

Ὕπατοι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, 63 π.Χ., ἦσαν ὁ Μ. Τύλλιος Κικέρων καὶ ὁ Γάϊος Ἀντώνιος. Ἡ ἔγκαιρος δὲ καταγγελία τῶν σχεδίων τῶν συνωμοτῶν εἰς τὸν γενναῖον ὕπατον Κικέρωνα εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ταχεῖαν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας καὶ τὴν ματαίωσιν τῶν καταχθονίων σκοπῶν της. Διὰ τῶν δραστηρίων δηλ. μέτρων, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ὁ Κικέρων πρὸς ἀποτροπὴν τῶν σχεδίων τῶν συνωμοτῶν, κατώρθωσε καὶ αὐτοὺς νὰ ἐξοντώσῃ καὶ τὴν πατρίδα του νὰ σώσῃ ἀπὸ βεβαίου ὀλέθρου, ὀνομασθεὶς διὰ τοῦτο Pater Patriae.

Εἰς τὴν συνωμοσίαν ταύτην ἀναφέρονται τέσσαρες λόγοι τοῦ Κικέρωνος (M. T. Cicerōnis Oratiōnes in Catilīnam).

Τὸν πρῶτον κατὰ Κατιλίνα λόγον ἐξεφώνησεν ὁ Κικέρων παρόντος καὶ τοῦ Κατιλίνα ἐν τῇ συγκλήτῳ, ἡ ὁποία εἶχε συνέλθει πρὸς τοῦτο τὴν 8ην Νοεμβρίου ἐν τῷ ναῷ τοῦ Στησίου Διός. Διὰ τοῦ λόγου τούτου ἐσκόπει ὁ Κικέρων νὰ παρορμήσῃ τὴν διστάζουσαν σύγκλητον πρὸς λῆψιν δραστηριωτέρων μέτρων κατὰ τῶν συνωμοτῶν, οἵτινες βλέποντες τὴν ἀδράνειαν τῆς πολιτείας ἀπεθρασύνοντο.

Ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε πρὸς τὸν Δῆμον τὴν ἑπομένην ἡμέραν, τοῦ Κατιλίνα εὑρισκομένου εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ συνωμότου Μανλίου, προσεπάθησεν ὁ Κικέρων νὰ διασαφήσῃ τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων, ἵνα ἀφ' ἑνὸς μὲν καθησυχάσῃ τὰ πνεύματα τῶν συμπολιτῶν του, ἀφ' ἑτέρου δὲ πτοήσῃ τοὺς ἀπομείναντας ἐν Ῥώμῃ συνωμότας, ὥστε νὰ μὴ προβοῦν εἰς οὐδεμίαν ἐνέργειαν.

Ἡ ἀνακοίνωσις τῆς ἀνακαλύψεως τῆς συνωμοσίας καὶ τῆς συλλήψεως τῶν συνωμοτῶν ἔγινε τὴν 3ην Δεκεμβρίου ἐν τῇ συγκλήτῳ, τὴν ὁποίαν συνεκάλεσε πρὸς τοῦτο ὁ Κικέρων εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὁμονοίας. Κατὰ τὴν ἑσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀνήγγειλεν ὁ Κικέρων εἰς τὸ ἀδημονοῦν πλῆθος τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνεδριάσεως τῆς συγκλήτου διὰ τοῦ τρίτου κατὰ Κατιλίνα λόγου του, τὸν ὁποῖον θὰ ἑρμηνεύσωμεν.

Διὰ τοῦ τετάρτου λόγου, τὸν ὁποῖον ἀπήγγειλεν ὁ Κικέρων εἰς τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σύγκλητον τὴν 5ην Δεκεμβρίου, ὅτε ἐγένετο συζήτησις περὶ τῆς ἐπιβλητέας ποινῆς εἰς τοὺς συνωμότας, συμφωνεῖ ἀπολύτως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Δεκίμου Ἰουνίου Σιλανοῦ. Οὗτος εἶχε προτείνει νὰ τιμωρηθοῦν οἱ συνωμόται διὰ θανάτου, ὅπερ καὶ ἐγένετο, ἀποκρούων τὴν ἐπιεικεστέραν πρότασιν τοῦ Γ. Ἰουλίου Καίσαρος, ὅστις εἶχεν εἰσηγηθῆ νὰ παραδοθοῦν εἰς ἄγρυπνον ἐπιτήρησιν καὶ νὰ ἀπομονωθοῦν ἀνὰ τὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας, δημευομένης ἅμα καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν.

β) Εἰς τὸν ὑπὲρ τοῦ Ἀρχίου τοῦ ποιητοῦ λόγον.

Ὁ Ἀρχίας, Ἕλλην τὴν καταγωγήν, ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος 120 π.Χ. εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Συρίας Ἀντιόχειαν ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας. Ἡ μεγάλη αὐτὴ πρωτεύουσα τῆς Ἀνατολῆς ἐξηκολούθει νὰ διατηρῇ ἀκμαίαν τὴν παράδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἦτο περίφημον κέντρον τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν, βίου πολυτελοῦς καὶ ἀνέτου. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀρχίας εἶχεν ὅλα τὰ μέσα νὰ μορφωθῇ ἐπαρκῶς καὶ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ποιητικήν του ἰδιοφυΐαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεσκίασεν ὅλους τοὺς συγχρόνους του ποιητὰς καὶ ἀπέσπασεν ἐνωρίτατα τὴν ἐκτίμησιν ὅλων τῶν συγχρόνων του.

Ἀλλ' ἡ Ἀντιόχεια δὲν ἦτο ὁ κατάλληλος τόπος, ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸν ποιητὴν εἰρήνην καὶ διαρκῆ ἀσφάλειαν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀρχίας ἐγκατέλειψε τὴν Συρίαν καὶ περιηγήθη διαδοχικῶς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ κατόπιν τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα. Παντοῦ ἐθαυμάσθη τὸ ποιητικόν του τάλαντον. Ὁ Τάρας, τὸ Ῥήγιον, ἡ Νεάπολις ἐπεδαψίλευσαν εἰς αὐτὸν ἀφθόνους τιμὰς καὶ στεφάνους καὶ τὸν ἐνέγραψαν τιμῆς ἕνεκα εἰς τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν. Τέλος διηυθύνθη εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου, τὴν Ῥώμην, ὅπου ἔφθασε τὸ ἔτος 102 π.Χ. ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Μαρίου καὶ Κάτλου.

Ὁ Ἀρχίας ἐφιλοξενήθη ἐν Ῥώμῃ παρὰ τῇ μεγάλῃ οἰκογενείᾳ τῶν Λουκούλλων. Οἱ Λούκουλλοι, θαυμασταὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ γνῶσται τῆς Ἑλληνικῆς, περιέβαλον μὲ ἐξαιρετικὴν ἐκτίμησιν τὸν ποιητήν, τὸν ἐκράτησαν εἰς τὸν οἶκόν των καὶ τοῦ παρέσχον τὴν ὑψηλήν των προστασίαν. Ὁ Ἀρχίας δὲν ἀπεμακρύνθη ἔκτοτε ἐκ τῆς Ῥώμης, εἰ μὴ ὁσάκις ἠκολούθησε τοὺς προστάτας του, καὶ ἰδίως τὸν Μᾶρκον Λούκουλλον, μετὰ τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς εἶχεν ἰδιαίτερον σύνδεσμον, εἰς τὰς ἐκστρατείας των καὶ ἄλλα ταξίδια.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καθὼς μανθάνομεν ἐκ τοῦ λόγου τούτου ὑπὲρ τοῦ ποιητοῦ, ὁ Ἀρχίας ὕμνησε τὸν πόλεμον τοῦ Μαρίου κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον διεξήγαγεν εἷς τῶν προστατῶν του, ὁ Λεύκιος Λούκουλλος. Τέλος δὲ ἤρχισε νὰ γράφῃ ποίημα ἀναφερόμενον εἰς τὴν ὑπατείαν τοῦ Κικέρωνος. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἐτελείωσεν ὁ ποιητής. Ἐκ τῶν ποιημάτων τούτων τοῦ Ἀρχίου δὲν σῴζεται οὔτε εἷς στίχος. Ὑπὸ τὸ ὄνομά του φέρονται μόνον 35 ἐπιγράμματα, ἀλλὰ καὶ ἡ γνησιότης των ἀμφισβητεῖται καὶ ἡ ποιητικὴ ἀξία των εἶναι μετριωτάτη.

Κατὰ τὸ ἔτος 66 π.Χ. ἐψηφίσθη ἐν Ῥώμῃ νόμος ὑπὸ τοῦ δημάρχου Γαΐου Παπίου (lex Papia de civitāte Romāna), διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς ξένους (peregrīnos) νὰ διαμένουν ἐν Ῥώμῃ. Ὤφειλε λοιπὸν καὶ ὁ Ἀρχίας νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ῥώμην, ἂν ἀπεδεικνύετο, ὅτι δὲν ἦτο ῥωμαῖος πολίτης. Τῷ 62 π.Χ. κατηγορήθη ὑπὸ τινος Γραττίου (Grattius), ὅτι δὲν εἶχεν ἀποκτήσει νομίμως τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τοῦ ῥωμαίου πολίτου.

Ἡ κατηγορία ἐστηρίζετο κυρίως ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Ἀρχίας ἀπὸ τοῦ 89 π.Χ. μέχρι τοῦ 62 δὲν εἶχε παρουσιασθῆ ἐνώπιον τῶν τιμητῶν (censōres), διὰ νὰ ἀπογραφῇ, οὔτε εἰς φυλὴν (tribus) εἶχε καταλεχθῆ, οὔτε εἰς λόχον (centuriae), οὔτε εἶχεν ἀσκήσει ποτὲ τὸ ὕψιστον δικαίωμα τοῦ ῥωμαίου πολίτου, τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου.

Πράγματι ὁ Ἀρχίας δὲν εἶχε προσέλθει εἰς τοὺς τιμητὰς κατὰ τὰ ἔτη 86 καὶ 70, ὅτε εἶχε γίνει ἡ τίμησις (census) τῶν πολιτῶν, καὶ τοῦτο, διότι ἔτυχε νὰ μὴ εὑρίσκεται ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ ἐν Ἀσίᾳ μετὰ τοῦ Λουκούλλου.

Τὸν κατηγορούμενον ποιητὴν ἀνέλαβε νὰ ὑπερασπίσῃ ὁ Κικέρων ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτόν, ὡς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ διότι ἤθελε νὰ περιποιηθῇ καὶ νὰ φανῇ εὐάρεστος πρὸς τοὺς ἐπιφανεῖς φίλους καὶ προστάτας τοῦ ποιητοῦ, τοὺς Λουκούλλους.

Δὲν εἶναι ἐπισήμως μεμαρτυρημένον, ἂν ὁ Ἀρχίας ἠθῳώθη· ἐκ τοῦ γεγονότος ὅμως, ὅτι οὗτος παρέμεινεν ἐν Ῥώμῃ καὶ μετὰ τὴν δίκην, συνάγεται, ὅτι ὁ Κικέρων διὰ τῆς σθεναρᾶς καὶ γλαφυρᾶς συνηγορίας του ἐπέτυχε τὴν ἀθῴωσίν του.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ Α'

ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ORATIO IN CATILINAM TERTIA

Quam in contione quo die Allobroges indicarunt habuit.

Rem publicam, Quirites, vitamque omnium vestrum, bona, 1
fortunas, coniuges liberosque vestros atque hoc domicilium cla- 1
rissimi imperii, fortunatissimam pulcherrimamque urbem, ho-
dierno die deorum immortalium summo erga vos amore, labo-
ribus, consiliis, periculis meis e flamma atque ferro ac paene
ex faucibus fati ereptam et vobis conservatam ac restitutam
videtis. Et si non minus nobis iucundi atque illustres sunt ii dies, 2
quibus conservamur, quam illi, quibus nascimur, quod salutis
certa laetitia est, nascendi incerta condicio, et quod sine sensu
nascimur, cum voluptate servamur, profecto, quoniam illum, qui
hanc urbem condidit, ad deos immortales benevolentia famaque
sustulimus, esse apud vos posterosque vestros in honore debebit
is, qui eandem hanc urbem conditam amplificatamque servavit.
Nam toti urbi, templis, delubris, tectis ac mœnibus subiectos
prope iam ignes circumdatosque restinximus, idemque gladios
in rem publicam destrictos rettudimus mucronesque eorum a iu-
gulis vestris deiecimus. Quae quoniam in senatu illustrata, pate- 3
facta, comperta sunt per me, vobis iam exponam breviter, Quirites,
ut, et quanta et quam manifesta, et qua ratione investigata et
comprehensa sint, vos, qui et ignoratis et expectatis, scire possitis.

Principio, ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cum
sceleris sui socios, huiusce nefarii belli acerrimos duces, Romae
reliquisset, semper vigilavi et providi, Quirites, quem ad modum

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2 in tantis et tam absconditis insidiis salvi esse possemus. Nam tum, cum ex urbe Catilinam eiciebam — non enim iam vereor huius verbi invidiam, cum illa magis sit timenda, quod vivus exierit —, sed tum, cum illum exterminari volebam, aut reliquam coniuratorum manum simul exituram, aut eos, qui restitissent,
4 infirmos sine illo ac debiles fore putabam. Atque ego, ut vidi, quos maximo furore et scelere esse inflammatos sciebam, eos nobiscum esse et Romae remansisse, in eo omnes dies noctesque consumpsi, ut, quid agerent, quid molirentur, sentirem ac viderem, ut, quoniam auribus vestris propter incredibilem magnitudinem sceleris minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis saluti vestrae provideretis, cum oculis maleficium ipsum videretis. Itaque, ut comperi legatos Allobrogum belli Transalpini et tumultus Gallici excitandi causa a P. Lentulo esse sollicitatos, eosque in Galliam ad suos cives eodemque itinere [cum litteris mandatisque] ad Catilinam esse missos, comitemque iis adiunctum esse T. Volturcium, atque huic esse ad Catilinam datas litteras, facultatem mihi oblatam putavi, ut, quod erat difficillimum, quodque ego semper optabam ab dis immortalibus, [ut] tota res non solum a me, sed etiam a senatu et a vobis manifesto deprehenderetur. Itaque hesterno
5 die L. Flaccum et C. Pomptinum praetores, fortissimos atque amantissimos rei publicae viros, ad me vocavi, rem exposui, quid fieri placeret, ostendi. Illi autem, qui omnia de re publica praeclara atque egregia sentirent, sine recusatione ac sine ulla mora negotium susceperunt et, cum advesperasceret, occulte ad pontem Mulvium pervenerunt atque ibi in proximis villis ita bipartito fuerunt, ut Tiberis inter eos et pons interesset. Eodem autem et ipsi sine cuiusquam suspicione multos fortes viros eduxerant, et ego ex praefectura Reatina complures delectos adulescentes, quorum opera utor adsidue in rei publicae praesidio, cum gladiis miseram.

6 Interim tertia fere vigilia exacta, cum iam pontem Mulvium magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent unaque Volturcius, fit in eos impetus; educuntur et ab illis gladii et a nostris. Res praetoribus erat nota solis, ignorabatur a ceteris.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Tum interventu Pomptini atque Flacci pugna, quae erat com- 3
missa, sedatur. Litterae, quaecumque erant in eo comitatu, integris signis praetoribus traduntur; ipsi comprehensi ad me, cum iam dilucesceret, deducuntur. Atque horum omnium scelerum improbissimum machinatorem Cimbrum Gabinium, statim ad me, nihildum suspicantem, vocavi; deinde item accersitus est L. Statilius, et post eum C. Cethegus; tardissime autem Lentulus venit, credo quod in litteris dandis praeter consuetudinem proxima nocte vigilarat. Cum summis et clarissimis huius civitatis 7
viris, qui audita re frequentes ad me mane convenerant, litteras a me prius aperiri quam ad senatum deferri placeret, ne, si nihil esset inventum, temere a me tantus tumultus iniectus civitati videretur, negavi me esse facturum, ut de periculo publico non ad consilium publicum rem integram deferrem. Etenim, Quirites, si ea, quae erant ad me delata, reperta non essent, tamen ego non arbitrabar in tantis rei publicae periculis esse mihi nimiam diligentiam pertimescendam. Senatum frequentem celeriter, ut vidistis, coëgi. Atque interea statim admonitu Allobrogum 8
C. Sulpicium praetorem, fortem virum, misi, qui ex aedibus Cethegi, si quid telorum esset, efferret; ex quibus ille maximum sicarum numerum et gladiorum extulit.

Introduxi Volturcium sine Gallis; fidem publicam iussu se- 4
natus dedi; hortatus sum, ut ea, quae sciret, sine timore indicaret. Tum ille dixit, cum vix se ex magno timore recreasset, ab P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata et litteras, ut servorum praesidio uteretur, ut ad urbem quam primum cum exercitu accederet; id autem eo consilio, ut, cum urbem ex omnibus partibus, quem ad modum descriptum distributumque erat, incendissent caedemque infinitam civium fecissent, praesto esset ille, qui et fugientes exciperet et se cum his urbanis ducibus coniungeret. Introducti autem Galli iusiurandum sibi et litteras ab 9
Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem data esse dixerunt, atque ita sibi ab his et a L. Cassio esse praescriptum, ut equitatum in Italiam quam primum mitterent; pedestres sibi copias non defuturas. Lentulum auten sibi confirmasse ex fatis Sibyllinis haruspicumque responsis se esse tertium illum Cornelium,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ad quem regnum huius urbis atque imperium pervenire esset necesse; Cinnam ante se et Sullam fuisse. Eundemque dixisse fatalem hunc annum esse ad interitum huius urbis atque imperii, qui esset annus decimus post virginum absolutionem, post
10 Capitoli autem incensionem vicesimus. Hanc autem Cethego cum ceteris controversiam fuisse dixerunt, quod Lentulo et aliis Saturnalibus caedem fieri atque urbem incendi placeret. Cethego ni-
5 mium id longum videretur. Ac ne longum sit, Quirites, tabellas proferri iussimus, quae a quoque dicebantur datae. Primum ostendimus Cethego; signum cognovit. Nos linum incidimus, legimus. Erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui et populo sese, quae eorum legatis confirmasset, facturum esse; orare, ut item illi facerent, quae sibi eorum legati recepissent. Tum Cethegus, qui paulo ante aliquid tamen de gladiis ac sicis, quae apud ipsum erant deprehensa, respondisset dixissetque se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse, recitatis litteris debilitatus atque abiectus conscientia, repente conticuit. Introductus est Statilius; cognovit et signum et manum suam. Recitatae sunt tabellae in eandem fere sententiam; confessus est. Tum ostendi tabellas Lentulo et quaesivi cognosceretne signum. Adnuit. «Est vero», inquam, «notum quidem signum, imago avi tui, clarissimi viri, qui amavit unice patriam et cives suos; quae quidem te a tanto scelere etiam muta re-
11 vocare debuit». Leguntur eadem ratione ad senatum Allobrogum populumque litterae. Si quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. Atque ille primo quidem negavit; post autem aliquando, toto iam indicio exposito atque edito, surrexit; quaesivit a Gallis, quid sibi esset cum eis, quam ob rem domum suam venissent, itemque a Volturcio. Qui cum illi breviter constanterque respondissent, per quem ad eum quotiensque venissent, quaesissentque ab eo, nihilne secum esset de fatis Sibyllinis locutus, tum ille subito scelere demens, quanta conscientiae vis esset, ostendit. Nam, cum id posset infitiari, repente praeter opinionem onmium confessus est. Ita eum non modo ingenium illud et dicendi exercitatio, qua semper valuit, sed etiam propter

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

vim sceleris manifesti atque deprehensi impudentia, qua superabat omnes, improbitasque defecit. Volturcius vero subito litte- 12
ras proferri atque aperiri iubet, quas sibi a Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atque ibi vehementissime perturbatus Lentulus tamen et signum et manum suam cognovit. Erant autem sine nomine, sed ita: «Quis sim, scies ex eo, quem ad te misi. Cura, ut vir sis, et cogita, quem in locum sis progressus. Vide, ecquid tibi iam sit necesse, et cura, ut omnium tibi auxilia adiungas, etiam infimorum». Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter respondere cœpisset,
ad extremum nihil ex eis, quae Galli insimulabant, negavit. Ac 13
mihi quidem, Quirites, cum illa certissima visa sunt argumenta atque indicia sceleris, tabellae, signa, manus denique unius cuiusque confessio, tum multo certiora illa, color, oculi, voltus, taciturnitas. Sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnumquam inter sese aspiciebant, ut non iam ab aliis indicari, sed indicare se ipsi viderentur.

Indiciis expositis atque editis, Quirites, senatum consului, 6
de summa re publica quid fieri placeret; dictae sunt a principibus acerrimae ac fortissimae sententiae, quas senatus sine ulla varietate est secutus. Et quoniam nondum est perscriptum senatus consultum, ex memoria vobis, Quirites, quid senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiae verbis amplissimis agun- 14
tur, quod virtute, consilio, providentia mea res publica maximis periculis sit liberata. Deinde L. Flaccus et C. Pomptinus praetores, quod eorum opera forti fidelique usus essem, merito ac iure laudantur. Atque etiam viro forti, collegae meo, laus impertitur, quod eos qui huius coniurationis participes fuissent, suis et a rei publicae consiliis removisset. Atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se praetura abdicasset, in custodiam traderetur; itemque uti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes praesentes erant, in custodiam traderentur; atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procurationem incendendae urbis depoposcerat, in M. Ceparium, cui ad sollicitandos pastores Apuliam attributam esse erat indicatum, in P. Furium, qui est ex iis co-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

lonis, quos Faesulas L. Sulla deduxit, in Q. Annium Chilonem, qui una cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione versatus, in P. Umbrenum, libertinum hominem, a quo primum Gallos ad Gabinium perductos esse constabat. Atque ea lenitate senatus est usus, Quirites, ut ex tanta coniuratione tantaque hac multitudine domesticorum hostium novem hominum perditissimorum pœna re publica conservata reliquorum mentes
15 sanari posse arbitraretur. Atque etiam supplicatio dis immortalibus pro singulari eorum merito meo nomine decreta est, quod mihi primum post hanc urbem conditam togato contigit, et his decreta verbis est, «quod urbem incendiis, caede cives, Italiam bello liberassem». Quae supplicatio si cum ceteris supplicationibus conferatur, hoc interest, quod ceterae bene gesta, haec una conservata re publica constituta est. Atque illud, quod faciendum primum fuit, factum atque transactum est. Nam P. Lentulus, quamquam patefactis indiciis, confessionibus suis, iudicio senatus non modo praetoris ius, verum etiam civis amiserat, tamen magistratu se abdicavit, ut, quae religio C. Mario, clarissimo viro, non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, praetorem occideret, ea nos religione in privato P. Lentulo puniendo liberaremur.

7 Nunc quoniam, Quirites, consceleratissimi periculosissimique
16 belli nefarios duces captos iam et comprehensos tenetis, existimare debetis omnes Catilinae copias, omnes spes atque opes his depulsis urbis periculis concidisse. Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc providebam animo, Quirites, remoto Catilina non mihi esse P. Lentuli somnum nec L. Cassii adipes nec C. Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam. Ille erat unus timendus ex istis omnibus, sed tam diu, dum urbis mœnibus continebatur. Omnia norat, omnium aditus tenebat; appellare, temptare, sollicitare poterat, audebat. Erat ei consilium ad facinus aptum, consilio autem neque manus neque lingua deerat. Iam ad certas res conficiendas certos homines delectos ac descriptos habebat. Neque vero, cum aliquid mandarat, confectum putabat; nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret,
17 vigilaret, laboraret; frigus, sitim, famem ferre poterat. Hunc

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ego hominem, tam acrem, tam audacem, tam paratum, tam callidum, tam in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, nisi ex domesticis insidiis in castrense latrocinium compulissem (dicam id, quod sentio, Quirites), non facile hanc tantam molem mali a cervicibus vestris depulissem. Non ille nobis Saturnalia constituisset, neque tanto ante exitii ac fati diem rei publicae denuntiavisset, neque commisisset ut signum, ut litterae suae testes manifesti sceleris deprehenderentur. Quae nunc illo absente sic gesta sunt, ut nullum in privata domo furtum umquam sit tam palam inventum, quam haec tanta in re publica coniuratio manifesto inventa atque deprehensa est. Quod si Catilina in urbe ad hanc diem remansisset, quamquam, quoad fuit, omnibus eius consiliis occurri atque obstiti, tamen, ut levissime dicam, dimicandum nobis cum illo fuisset, neque nos umquam, cum ille in urbe hostis esset, tantis periculis rem publicam tanta pace, tanto otio, tanto silentio liberassemus.

Quamquam haec omnia, Quirites, ita sunt a me administrata, **8**
ut deorum immortalium nutu atque consilio et gesta, et provisa 18
esse videantur. Idque cum coniectura consequi possumus, quod vix videtur humani consilii tantarum rerum gubernatio esse potuisse, tum vero ita praesentes his temporibus opem et auxilium nobis tulerunt, ut eos paene oculis videre possemus. Nam ut illa omittam, visas nocturno tempore ab occidente faces ardoremque caeli, ut fulminum iactus, ut terrae motus relinquam, ut omittam cetera, quae tam multa nobis consulibus facta sunt, ut haec, quae nunc fiunt, canere di immortales viderentur, hoc certe, quod sum dicturus, neque praetermittendum neque relinquendum est.

Nam profecto memoria tenetis Cotta et Torquato consulibus 19
complures in Capitolio res de caelo esse percussas, cum et simulacra deorum depulsa sunt et statuae veterum hominum deiectae et legum aera liquefacta et tactus etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio parvum atque lactantem uberibus lupinis inhiantem, fuisse meministis. Quo quidem tempore cum haruspices ex tota Etruria convenissent, caedes atque incendia et legum interitum et bellum civile ac domesticum et totius urbis atque imperii occasum adpropinquare

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

dixerunt, nisi di immortales omni ratione placati suo numine
20 prope fata ipsa flexissent. Itaque illorum responsis tum et ludi
per decem dies facti sunt, neque res ulla, quae ad placandos deos
pertineret, praetermissa est. Idemque iusserunt simulacrum Jovis
facere maius et in excelso collocare et contra, atque antea fuerat,
ad orientem convertere; ac se sperare dixerunt, si illud signum,
quod videtis, solis ortum et forum curiamque conspiceret, fore
ut ea consilia, quae clam essent inita contra salutem urbis atque
imperii, illustrarentur, ut a senatu populoque Romano perspici
possent. Atque id signum collocandum consules illi locaverunt;
sed tanta fuit operis tarditas, ut neque superioribus consulibus
9 neque nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis potest
21 esse, Quirites, tam aversus a vero, tam praeceps, tam mente
captus, qui neget haec omnia, quae videmus, praecipueque hanc
urbem deorum immortalium nutu ac potestate administrari?
Etenim, cum esset ita responsum, caedes, incendia, interitum rei
publicae comparari, et ea per cives, quae tum propter magnitu-
dinem scelerum nonnullis incredibilia videbantur, ea non modo
cogitata a nefariis civibus, verum etiam suscepta esse sensistis.
Illud vero nonne ita praesens est ut nutu Jovis Optimi Maximi
factum esse videatur, ut, cum hodierno die mane per forum meo
iussu et coniurati et eorum indices in aedem Concordiae duce-
rentur, eo ipso tempore signum statueretur? Quo collocato atque
ad vos senatumque converso omnia et senatus et vos, quae erant
contra salutem omnium cogitata, illustrata et patefacta vidistis.
22 Quo etiam maiore sunt isti odio supplicioque digni, qui non so-
lum vestris domiciliis atque tectis, sed etiam deorum templis
atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati.
Quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam et non sim
ferendus; ille, ille Jupiter restitit; ille Capitolium, ille haec tem-
pla, ille cunctam urbem; ille vos omnes salvos esse voluit. Dis
ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatem-
que suscepi atque ad haec tanta indicia perveni. Iam vero (in
illa Allobrogum sollicitatione), ab Lentulo ceterisque domesticis
hostibus tam dementer tantae res creditae et ignotis et barbaris
commissaeque litterae numquam essent profecto, nisi ab dis im-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

mortalibus huic tantae audaciae consilium esset ereptum. Quid vero? ut homines Galli ex civitate male pacata, quae gens una restat, quae bellum populo Romano facere et posse et non nolle videatur, spem imperii ac rerum maximarum ultro sibi a patriciis hominibus oblatam neglegerent vestramque salutem suis opibus anteponerent, id non divinitus esse factum putatis, praesertim qui nos non pugnando, sed tacendo superare potuerint?

Quam ob rem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria suppli- 10
catio decreta est, celebratote illos dies cum coniugibus ac liberis 23
vestris. Nam multi saepe honores dis immortalibus iusti habiti sunt ac debiti, sed profecto iustiores numquam. Erepti enim estis ex crudelissimo ac miserrimo interitu, et erepti sine caede, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione; togati me uno togato duce et imperatore vicistis. Etenim recordamini, Quirites, omnes 24
civiles dissensiones, non solum eas, quas audistis, sed eas quas vosmet ipsi memisistis atque vidistis L. Sulla, P. Sulpicium oppressit; C. Marium custodem huius urbis, multosque fortes viros partim eiecit ex civitate, partim interemit. Gn. Octavius consul armis expulit ex urbe collegam; omnis hic locus acervis corporum et civium sanguine redundavit. Superavit postea Cinna cum Mario ; tum vero clarissimis viris interfectis lumina civitatis extincta sunt. Ultus est huius victoriae crudelitatem postea Sulla ; ne dici quidem opus est, quanta deminutione civium et quanta calamitate rei publicae. Dissensit M. Lepidus a clarissimo et fortissimo viro, Catulo; attulit non tam ipsius interitus rei publicae luctum quam ceterorum. Atque illae tamen omnes dissensiones erant eius modi, 25
quae non ad delendam, sed ad commutandam rem publicam, pertinerent. Non illi nullam esse rem publicam, sed in ea, quae esset, se esse principes, neque hanc urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere voluerunt. Atque illae tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium rei publicae quaesivit, eius modi fuerunt, ut non reconciliatione concordiae sed internecione civium diiudicatae sint. In hoc autem uno post hominum memoriam maximo crudelissimoque bello, quale bellum nulla umquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex haec fuit a Lentulo, Catilina, Cethego, Cassio constituta, ut omnes, qui salva urbe salvi esse possent, in

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

hostium numero ducerentur, ita me gessi, Quirites, ut salvi omnes conservaremini et, cum hostes vestri tantum civium superfuturum putassent, quantum infinitae caedi restitisset, tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset, et urbem et cives integros incolumesque servavi.

11 Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a vobis prae-
26 mium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis postulo praeterquam huius diei memoriam sempiternam. In animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monumenta gloriae, laudis insignia condi et collocari volo. Nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique eius modi, quod etiam minus digni adsequi possint. Memoria vestra, Quirites, nostrae res alentur, sermonibus crescent, litterarum monumentis inveterascent et corroborabuntur; eandemque diem intellego, quam spero aeternam fore, propagatam esse et ad salutem urbis et ad memoriam consulatus mei, unoque tempore in hac re publica duos cives exstitisse, quorum alter fines vestri imperii non terrae, sed caeli regionibus terminaret, alter
12 eiusdem imperii domicilium sedesque servaret. Sed quoniam ea-
27 rum rerum, quas ego gessi, non eadem est fortuna atque condicio quae illorum, qui externa bella gesserunt, quod mihi cum iis vivendum est, quos vici ac subegi, illi hostes aut interfectos aut oppressos reliquerunt, vestrum est, Quirites, si ceteris facta sua recte prosunt, mihi mea ne quando obsint, providere. Mentes enim hominum audacissimorum sceleratae ac nefariae ne vobis nocere possent ego providi, ne nihi noceant, vestrum est providere. Quamquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil ab istis iam noceri potest. Magnum enim est in bonis praesidium, quod mihi in perpetuum comparatum est, magna in re publica dignitas, quae me semper tacita defendet, magna vis conscientiae, quam
28 qui neglegunt, cum me violare volent se ipsi indicabunt. Est enim in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciae cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper lacessamus. Quod si omnis impetus domesticorum hostium, depulsus a vobis se in me unum converterit, vobis erit videndum, Quirites, qua condicione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtu-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

lerint invidiae periculisque omnibus; mihi quidem ipsi quid est quod iam ad vitae fructum possit adquiri, cum praesertim neque in honore vestro neque in gloria virtutis quidquam videam altius, quo mihi libeat ascendere? Illud perficiam profecto, Quirites, 29
ut ea, quae gessi in consulatu, privatus tuear atque ornem, ut, si qua est invidia in conservanda re publica suscepta, laedat invidos, mihi valeat ad gloriam. Denique ita me in re publica tractabo, ut meminerim semper, quae gesserim, curemque ut ea virtute, non casu gesta esse videantur. Vos, Quirites, quoniam iam est nox, venerati Jovem illum, custodem huius urbis ac vestrum, in vestra tecta discedite et ea, quamquam iam est periculum depulsum, tamen aeque ac priore nocte custodiis vigiliisque defendite. Id ne vobis diutius faciendum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, providebo.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

PRO ARCHIA POËTA ORATIO

1 1 Si quid est in me ingenii, iudices, quod sentio quam sit exiguum, aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non infitior mediocriter esse versatum, aut si huiusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis ac disciplina profecta, a qua ego nullum confiteor aetatis meae tempus abhorruisse, earum rerum omnium vel in primis hic A. Licinius fructum a me repetere prope suo iure debet. Nam quoad longissime potest mens mea respicere spatium praeteriti temporis et pueritiae memoriam recordari ultimam, inde usque repetens, hunc video mihi principem et ad suscipiendam et ad ingrediendam rationem horum studiorum exstitisse. Quod si haec vox huius hortatu praeceptisque conformata non nullis aliquando saluti fuit, a quo id accepimus, quo ceteris opitulari et alios servare possemus, huic profecto ipsi, quantum est situm in nobis et opem et salutem ferre debemus.
2 Ac ne quis a nobis hoc ita dici forte miretur, quod alia quaedam in hoc facultas sit ingenii neque haec dicendi ratio aut disciplina, ne nos quidem huic uni studio penitus umquam dediti fuimus. Etenim omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum et quasi cognatione quadam inter se continentur.
2 3 Sed ne cui vestrum mirum esse videatur, me in quaestione legitima et in iudicio publico, cum res agatur apud praetorem populi Romani, lectissimum virum, et apud severissimos iudices tanto conventu hominum ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo a consuetudine iudiciorum, verum etiam a forensi sermone abhorreat, quaeso a vobis, ut in hac causa mihi

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

detis hanc veniam, accommodatam huic reo, vobis, quem ad modum spero, non molestam, ut me pro summo poëta atque eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominum litteratissimorum, hac vestra humanitate, hoc denique praetore exercente iudicium, patiamini de studiis humanitatis ac litterarum paulo loqui liberius, et in eius modi persona, quae propter otium ac studium minime in iudiciis periculisque tractata est, uti prope novo quodam et inusitato genere dicendi. Quod si mihi a vobis 4
tribui concedique sentiam, perficiam profecto, ut hunc A. Licinium non modo non segregandum, cum sit civis, a numero civium, verum etiam, si non esset, putetis adsciscendum fuisse.

Nam, ut primum ex pueris excessit Archias atque ab eis 3
artibus, quibus aetas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad scribendi studium contulit, primum Antiochiae — nam ibi natus est loco nobili —, celebri quodam urbe et copiosa atque eruditissimis hominibus liberalissimisque studiis adfluenti, celeriter antecellere omnibus ingenii gloria contigit. Post in ceteris Asiae partibus cunctaque Graecia sic eius adventus celebrabantur, ut famam ingenii expectatio hominis, expectationem ipsius adventus adminiratioque superaret. Erat Italia tum plena Grae- 5
carum artium ac disciplinarum, studiaque haec et in Latio vehementius tum colebantur quam nunc eisdem in oppidis, et hic Romae propter tranquillitatemque rei publicae non neglegebantur. Itaque hunc et Tarentini et Regini et Neapolitani civitate ceterisque praemiis donarunt, et omnes, qui aliquid de ingeniis poterant iudicare, cognitione atque hospitio dignum existimarunt. Hac tanta celebritate famae cum esset iam absentibus notus, Romam venit Mario consule et Catulo. Nactus est primum consules eos, quorum alter res ad scribendum maximas, alter cum res gestas, tum etiam studium atque aures adhibere posset. Statim Luculli, cum praetextatus etiam tum Archias esset, eum domum suam receperunt. Et erat non solum ingenii ac litterarum, verum etiam naturae atque virtutis, ut domus, quae huius adulescentiae prima patuit, eadem esset familiarissima senectuti. Erat temporibus illis iucundus Q. Metello, illi Numidico, et 6
eius Pio filio, audiebatur a M. Aemilio, vivebat cum Q. Catulo

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

et patre et filio, a M. Grasso colebatur; Lucullos vero et Drusum et Octavios et Catonem et totam Hortensiorum domum devinctam consuetudine cum teneret, adficiebatur summo honore, quod eum non solum colebant, qui aliquid percipere atque audire studebant, verum etiam si qui forte simulabant.

4 Interim satis longo intervallo, cum esset cum M. Lucullo in Siciliam profectus, et cum ex ea provincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracleam. Quae cum esset civitas aequissimo iure ac fœdere, adscribi se in eam civitatem voluit, idque, cum ipse per se dignus putaretur, tum auctoritate et gratia Luculli
7 ab Heracliensibus impetravit. Data est civitas Silvani lege et Carbonis, si qui fœderatis civitatibus ascripti fuissent, si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent et si sexaginta diebus apud praetorem essent professi. Cum hic domicilium Romae multos iam annos haberet, professus est apud praetorem Q. Metellum, familiarisimum suum.

8 Si nihil aliud nisi de civitate ac lege dicimus, nihil dico amplius; causa dicta est. Quid enim horum infirmari, Gratti, potest? Heracleaene esse tum adscriptum negabis? Adest vir summa auctoritate et religione et fide, M. Lucullus, qui se non opinari sed scire, non audisse, sed vidisse, interfuisse, sed egisse dicit. Adsunt Heraclienses legati, nobilissimi homines, huius iudicii causa cum mandatis et cum publico testimonio venerunt, qui hunc adscriptum Heracliensem dicunt. Hic tu tabulas desideras Heracliensium publicas, quas Italico bello, incenso tabulario, interisse scimus omnes? Est ridiculum ad ea, quae habemus, nihil dicere, quaerere, quae habere non possumus, et de hominum memoria tacere, litterarum memoriam flagitare, et, cum habeas amplissimi viri religionem, integerrimi municipii ius iurandum fidemque, ea, quae depravari nullo modo possunt, repudiare, tabulas, quas,
9 idem dici solere corrumpi, desiderare. An domicilium Romae non habuit is, qui tot annis civitatem datam sedem omnium rerum ac fortunarum suarum Romae collocavit? An non est professus? Immo vero eis tabulis professus, quae solae ex illa professione collegioque praetorum obtinent publicarum tabularum auctoritatem.

5 Nam, cum Appii tabulae neglegentius adservatae dicerentur, Ga-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

binii, quam diu incolumis fuit levitas, post damnationem calamitas omnem tabularum fidem resignasset, Metellus, homo sanctissimus modestissimusque omnium, tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum praetorem et ad iudices venerit et unius nominis litura se commotum esse dixerit. His igitur in tabulis nullam lituram in nomine A. Licinii videtis.

Quae cum ita sint, quid est, quod de eius civitate dubitetis, 10
praesertim cum aliis quoque in civitatibus fuerit adscriptus? Etenim cum mediocribus multis et aut nulla aut humili aliqua arte praeditis gratuito civitatem in Graecia homines impertiebant, Reginos credo aut Locrenses aut Neapolitanos aut Tarentinos, quod scaenicis artificibus largiri solebant, id huic summa ingenii praedito gloria noluisse! Quid? cum ceteri non modo post civitatem datam, sed etiam post legem Papiam aliquo modo in eorum municipiorum tabulas inrepserunt, hic, qui ne utitur quidem illis, in quibus est scriptus, quod semper se Heracliensem esse voluit reicietur? Census nostros requiris. Scilicet; 11
est enim obscurum proximis censoribus hunc cum clarissimo imperatore, L. Lucullo, apud exercitum fuisse, superioribus cum eodem quaestore fuisse in Asia, primis, Iulio et Crasso, nullam populi partem esse censam. Sed, quoniam census non ius civitatis confirmat ac tantum modo indicat, eum, qui sit census, ita se iam tum gessisse pro cive, eis temporibus is, quem tu criminaris ne ipsius quidem iudicio in civium Romanorum iure esse versatum, et testamentum saepe fecit nostris legibus, et adiit hereditates civium Romarnorum et in beneficiis ad aerarium delatus est a L. Lucullo proconsule. Quaere argumenta, si quae potes; numquam enim hic neque suo neque amicorum iudicio revincetur.

Quaeres a nobis, Gratti, cur tanto opere hoc homine delecte- 6
mur. Quia suppeditat nobis, ubi et animus ex hoc forensi strepitu 12
reficiatur, et aures convicio defessae conquiescant. An tu existimas aut suppetere nobis posse, quod cotidie dicamus in tanta varietate rerum, nisi animos nostros doctrina excolamus, aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrina eadem relaxemus? Ego vero fateor me his studiis esse deditum. Ceteros

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

pudeat, si qui ita se litteris abdiderunt, ut nihil possint ex eis neque ad communem adferre fructum neque in adspectum lucemque proferre. Me autem quid pudeat, qui tot annos ita vivo, iudices, ut a nullius umquam me tempore aut commodo aut otium meum abstraxerit, aut voluptas avocarit, aut denique
13 somnus retardarit? Qua re quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure suscenseat, si, quantum ceteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates et ad ipsam requiem animi et corporis conceditur temporum, quantum alii tribuunt tempestivis conviviis, quantum denique alveolo, quantum pilae, tantum mihi egomet ad haec studia recolenda sumpsero ?

Atque hoc eo mihi concedendum est magis, quod ex his studiis haec quoque crescit oratio et facultas, quae quantacumque in me est, numquam amicorum periculis defuit. Quae si cui levior videtur, illa quidem certe, quae summa sunt, ex quo fonte hau-
14 riam, sentio. Nam, nisi multorum praeceptis multisque litteris mihi ab adulescentia suasissem, nihil esse in vita magno opere expetendum nisi laudem atque honestatem, in ea autem persequenda omnis cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exsilii parvi esse ducenda, numquam me pro salute vestra in tot ac tantas dimicationes atque in hos profligatorum hominum cotidianos impetus obiecissem. Sed pleni omnes sunt libri, plenae sapientium voces, plena exemplorum vetustas; quae iacerent in tenebris omnia, nisi litterarum lumen accederet. Quam multas nobis imagines non solum ad intuendum, verum etiam ad imitandum fortissimorum virorum expressas scriptores et Graeci et Latini reliquerunt! Quas ego mihi semper in administranda re publica proponens, animum et mentem meam ipsa cogitatione hominum excellentium conformabam.

7 Quaeret quispiam: «quid? illi ipsi summi viri, quorum virtutes
15 litteris proditae sunt, istane docrina, quam tu effers laudibus, eruditi fuerunt ?» Difficile est hoc de omnibus confirmare, sed tamen est certum, quid respondeam. Ego multos homines excellenti animo ac virtute fuisse et sine doctrina et naturae ipsius habitu prope divino per se ipsos et moderatos et graves exstitisse fateor; etiam

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

illud adiungo, saepius ad laudem atque virtutem naturam sine doctrina quam sine natura valuisse doctrinam. Atque idem ego hoc contendo, cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quaedam conformatioque doctrinae, tum illud nescio quid praeclarum ac singulare solere exsistere. Ex hoc esse hinc numero 16
quem patres nostri viderunt, divinum hominem, Africanum, ex hoc C. Laelium, L. Furium, moderatissimos homines et continentissimos; ex hoc fortissimum virum et illis temporibus doctissimum, M. Catonem illud senem, qui profecto si nihil ad percipiendam colendamque virtutem litteris adiuvarentur, numquam se ad earum studium contulissent. Quod si non hic tantus fructus ostenderetur, et si ex his studiis delectatio sola peteretur, tamen, ut opinor, hanc animi remissionem humanissimam ac liberalissimam iudicaretis. Nam ceterae neque temporum sunt neque aetatum omnium neque locorum; at haec studia adulescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solacium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

Quod si ipsi haec neque attingere neque sensu nostro gustare 8
possemus, tamen ea mirari deberemus, etiam cum in aliis videremus. 17
Quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit, ut Roscii morte nuper non commoveretur ? qui cum esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem ac venustatem videbatur omnino mori non debuisse. Ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat a nobis omnibus; nos animorum incredibiles motus celeritatemque ingeniorum neglegemus ? Quotiens ego hunc Archiam 18
vidi, iudices, — utar enim vestra benignitate, quoniam me in hoc novo genere dicendi tam diligenter attenditis —, quotiens ego hunc vidi, cum litteram scripsisset nullam, magnum numerum optimorum versuum de eis ipsis rebus, quae tum agerentur, dicere ex tempore, quotiens revocatum eandem rem dicere commutatis verbis atque sententiis! Quae vero accurate cogitateque scripsisset, ea sic vidi probari, ut ad veterum scriptorum laudem perveniret. Hunc ego non diligam, non admirer, non omni ratione defendendum putem ?

Atque sic a summis hominibus eruditissimisque accepimus,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ceterarum rerum studia ex doctrina et praeceptis et arte constare, poëtam natura ipsa valere et mentis viribus excitari et quasi divino quodam spiritu inflari. Qua re suo iure noster ille Ennius « sanctos » appellat poëtas, quod quasi deorum aliquo dono
19 atque munere commendati nobis esse videantur. Sit igitur, iudices, sanctum apud vos, humanissimos homines, hoc poëtae nomen, quod nulla umquam barbaria violavit. Saxa et solitudines voci respondent, bestiae saepe immanes cantu flectuntur atque consistunt; nos instituti rebus optimis non poëtarum voce moveamur ? Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vindicant, Salaminii repetunt, Smyrnaei vero suum esse confirmant, itaque etiam delubrum eius in oppido dedicaverunt, permulti alii praeterea pugnant inter se atque contendunt.

9 Ergo illi alienum, quia poëta fuit, post mortem etiam expetunt; nos hunc vivum, qui et voluntate et legibus noster est repudiabimus. Praesertim cum omne olim studium atque omne ingenium contulerit Archias ad populi Romani gloriam laudemque celebrandam ? Nam et Cimbricas res adulescens attigit et ipsi illi C. Mario, qui durior ad haec studia videbatur, iucundus
20 fuit. Neque enim quisquam est tam aversus a Musis, qui non mandari versibus aeternum suorum laborum praeconium facile patiatur. Themistoclem illum, summum Athenis virum, dixisse aiunt, cum ex eo quaereretur, quod acroama aut cuius vocem libentissime audiret; « eius, a quo sua virtus optime praedicaretur ». Itaque ille Marius item eximie L. Plotium dilexit, cuius ingenio
21 putabat ea, quae gesserat, posse celebrari. Mithridaticum vero bellum magnum atque difficile et in multa varietate terra marique versatum totum ab hoc expressum est. Qui libri non modo L. Lucullum, fortissimum et clarissimum virum, verum etiam populi Romani nomen illustrant. Populus enim Romanus aperuit Lucullo imperante Pontum et regiis quondam opibus et ipsa natura et regione vallatum, populi Romani exercitus eodem duce non maxima manu innumerabiles Armeniorum copias fudit, populi Romani laus est urbem amicissimam Cyzicenorum eiusdem consilio ex omni impetu regio atque totius belli ore ac faucibus ereptam esse atque servatam; nostra semper feretur et praedica-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

bitur L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depressa hostium classis est, incredibilis apud Tenedum pugna illa navalis, nostra sunt tropaea, nostra monumenta, nostri triumphi. Quae quorum ingeniis efferuntur, ab eis populi Romani fama celebratur. Carus fuit Africano superiori noster Ennius, itaque 22
etiam in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus ex marmore. At eis laudibus certe non solum ipse, qui laudatur, sed etiam populi Romani nomen ornatur. In caelum huius proavus Cato tollitur; magnus honos populi Romani rebus adiungitur. Omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvii, non sine communi omnium nostrum laude decorantur. Ergo illum, qui haec fecerat, 10
Rudinum hominem, maiores nostri in civitatem receperunt; nos hunc Heracliensem multis civitatibus expetitum, in hac autem legibus constitutum de nostra civitate eiiciemus ?

Nam, si quis minorem gloriae fructum putat ex Graecis ver- 23
sibus percipi quam ex Latinis vehementer errat, propterea quod Graeca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus exiguis sane continentur. Qua re, si res eae, quas gessimus, orbis terrae regionibus definiuntur, cupere debemus, quo hominum nostrum tela pervenerint, eodem gloriam famamque penetrare, quod cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, haec ampla sunt, tum eis certe, qui de vita gloriae causa dimicant, hoc maximum et periculorum incitamentum est et laborum. Quam multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur! atque is tamen, cum in Sigeo ad Achillis tumulum astitisset: «o fortunate», inquit, «adulescens, qui tuae virtutis Homerum praeconem inveneris!» Et vere. Nam, nisi Ilias 24
illa exstitisset, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset. Quid ? noster hic Magnus, qui cum virtute fortunam adaequavit, nonne Theophanem Mytilenaeum, scriptorem rerum suarum, in contione militum civitate donavit, et nostri illi fortes viri, sed rustici ac milites dulcedine quadam gloriae commoti, quasi participes eiusdem laudis magno illum clamore approbaverunt ?

Itaque, credo, si civis Romanus Archias legibus non esset, ut 25
ab aliquo imperatore civitate donaretur, perficere non potuit.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Sulla cum Hispanos donaret et Gallos, credo, hunc petentem repudiasset; quem nos in contione vidimus, cum ei libellum malus poëta de populo subiecisset, quod epigramma in eum fecisset tantummodo alternis versibus longiusculis, statim ex eis rebus, quas tum vendebat, iubere ei praemium tribui, sed ea condicione, ne quid postea scriberet. Qui sedulitatem mali poëtae duxerit
26 aliquo tamen praemio dignam, huius ingenium et virtutem in scribendo et copiam non expetisset? Quid? a Q. Metello Pio, familiarissimo suo, qui civitate multos donavit, neque per se neque per Lucullos impetravisset? qui praesertim usque eo de suis rebus scribi cuperet, ut etiam Cordubae natis poëtis, pingue quiddam sonantibus atque peregrinum tamen aures suas dederet.

11 Neque enim est hoc dissimulandum, quod obscurari non potest, sed prae nobis ferendum: trahimur omnes studio laudis, et optimus quisque maxime gloria ducitur. Ipsi illi philosophi etiam in eis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt; in eo ipso, in quo praedicationem nobilitatemque des-
27 piciunt, praedicari de se ac se nominari volunt. Decimus quidem Brutus, summus vir et imperator, Accii, amicissimi sui, carminibus templorum ac monumentorum aditus exornavit suorum. Iam vero ille, qui cum Aetolis Ennio comite bellavit, Fulvius, non dubitavit Martis manubias Musis consecrare. Qua re, in qua urbe imperatores prope armati poëtarum nomen et Musarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices a Musarum honore et a poëtarum salute abhorrere.

28 Atque ut id libentius faciatis, iam me vobis, iudices, indicabo et de meo quodam amore gloriae, nimis acri fortasse, verum tamen honesto, vobis confitebor. Nam quas res nos in consulatu nostro vobiscum simul pro salute huius urbis atque imperii et pro vita civium proque universa re publica gessimus, attigit hic versibus atque inchoavit.

Quibus auditis, quod mihi magna res et iucunda visa est, hunc ad perficiendum adhortatus sum. Nullam enim virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat praeter hanc laudis et gloriae; qua quidem detracta, iudices, quid est, quod in hoc tam exiguo vitae curriculo et tam brevi tantis nos in laboribus exer-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ceamus ? Certe, si nihil animus praesentiret in posterum, et si, 29
quibus regionibus vitae spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas, nec tantis se laboribus frangeret neque tot curis vigiliisque angeretur nec totiens de ipsa vita dimicaret. Nunc insidet quaedam in optimo quoque virtus, quae noctes ac dies animum gloriae stimulis concitat atque admonet non cum vitae tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adaequandam.

An vero tam parvi animi videamur esse omnes, qui in re **12**
publica atque in his vitae periculis laboribusque versamur, ut 30
cum usque ad extremum spatium nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur ? An statuas et imagines, non animorum simulacra, sed corporum studiose multi summi homines reliquerunt; consiliorum relinquere ac virtutum nostrarum effigiem nonne multo malle debemus summis ingeniis expressam et politam? Ego vero omnia, quae gerebam, iam tum in gerendo spargere me ac disseminare arbitrabar in orbis terrae memoriam sempiternam. Haec vero sive a meo sensu post mortem abfutura est, sive, ut sapientissimi homines putaverunt, et aliquam animi mei partem pertinebit, nunc quidem certe cogitatione quadam speque delector.

Qua re conservate, iudices, hominem pudore eo, quem ami- 31
corum videtis comprobari cum dignitate, tum etiam vetustate, ingenio autem tanto, quantum id convenit existimari, quod summorum hominum ingeniis expetitum esse videatis, causa vero eius modi, quae beneficio legis, auctoritate municipii, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quae cum ita sint, petimus a vobis, iudices, si qua non modo humana, verum etiam divina in tantis ingeniis commendatio debet esse, ut eum, qui vos, qui vestros imperatores, qui populi Romani res gestas semper ornavit, qui etiam his recentibus nostris vestrisque domesticis periculis aeternum se testimonium laudis daturum esse profitetur, estque ex eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti itaque dicti, sic in vestram accipiatis fidem, ut humanitate vestra levatus potius quam acerbitate violatus esse videatur.

Quae de causa pro mea consuetudine breviter simpliciterque 32

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

dixi, iudices, ea confido probata esse omnibus; quae a forensi aliena iudicialique consuetudine et de hominis ingenio et communiter de ipso studio locutus sum, ea, iudices, a vobis spero esse in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certo scio.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ ΚΑΤΑ ΚΑΤΙΛΙΝΑ ΛΟΓΟΝ

Κεφάλαιον 1.

1. bona-ōrum =τὰ ἀγαθά. fortūnae (πληθ.) = τὰ τῆς τύχης, περιουσία. summo amore, ἀφαιρ. ἀναγκ. αἰτ. hodiernus, ἐπίθ.=σημερινός. fàuces-ium (μόνον πληθ.) = ὁ φάρυγξ. fatum-i = τὸ πεπρωμένον, μοῖρα. ereptam, παθ μετ. eripior = ἐξαρπάζομαι. restituor, ῥ. = ἀποκαθίσταμαι. vobis, δοτ. χαριστ. Quirītes-ium = ὦ Κυρῖται· ἡ ὀν. ἑν. Quiris ἢ Quirītis, γεν. Quiritis· οὕτως ὠνομάζοντο κατ' ἀρχὰς οἱ μετοικήσαντες εἰς Ῥώμην Σαβῖνοι, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Σαβίνων, οἱ καταγόμενοι ἐκ τῆς πόλεως Cures τῆς Σαβινικῆς χώρας. Συναποτελέσαντες δὲ μίαν μετὰ τῶν πρώτων τῆς Ῥώμης κατοίκων πολιτείαν, ὠνομάζοντο popŭlus Romānus Quiritesque. Βραδύτερον ὑπὸ τὸ ὄνομα Quirites δηλοῦνται πάντες οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται, ἰθαγενεῖς καὶ ἐπήλυδες.

2. Quam illi (dies). sa ūtis certa laetitia = κατ' ἔννοιαν: ἡ χαρὰ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν εἶναι δικαιολογημένη, διότι ἐσώθημεν ἐξ ἀπειλήσαντος ἡμᾶς κινδύνου, ἐν ᾧ nascendi condicio incerta, διότι εἶναι ἀβέβαιον ἂν γεννώμεθα ὑπὸ καλοὺς ἢ κακοὺς οἰωνούς. sustulĭmus, παρακ. tollo = ἀναβιβάζω, αἴρω. condĭtam, παθ. μετ. condo = ἱδρύω, θεμελιῶ. amplificātam, τοῦ amplifĭco, ῥ. (α')=ἐπαυξάνω, μεγαλώνω. delūbrum-i = ἱερὸν (μικρόν). subiectos (ignes) = τὰ ὑποβεβλημένα πυρά. circumdatosque=καὶ τὰ τεθειμένα περὶ τὴν πόλιν. destringo, strinxi-strictum (γ') = ἀποσπῶ, σύρω τὸ ξίφος. retundo-ŭdi-ūsum (γ') = ἀποστομῶ, ἀμβλύνω. mucro-ōnis = ἡ αἰχμή. iugŭlum-i = ὁ λαιμός. deicio (de-iacio) = ἀποστρέφω.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3. illustro = διασαφηνίζω. patefacta, τοῦ patefio = φανεροῦμαι. comperta, μετοχ. τοῦ comperior = ἐπιβεβαιοῦμαι. manifestus, ἐπίθ. = φανερός. investīgo, ῥ. (α') = ἀνιχνεύω, ἀνακαλύπτω. comprehensa, τοῦ comprehendor = συλλαμβάνομαι (πιάνομαι)· ἡ φ. σ. expōnam... ut possītis scire vos qui ignorātis et expectātis, et quanta et quam manifesta et qua ratiōne investigata et comprehensa sint. principio, ὡς ἐπίρ. = ἐν πρώτοις. erupit, τοῦ ῥ. erumpo-ūpi-uptum (γ') = ἐξορμῶ· ἐνταῦθα ut erupit = ὅτε ἐξεδιώχθη. nefarius, ἐπίθ. = ἄρρητος, ἀνόσιος. Romae, γεν. δηλοῦσα ἐν τόπῳ στάσιν. abscondĭtus-a-um = ἀπόκρυφος, σκοτεινός. acerrĭmos duces: τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Λέντλος, ὁ Κέθηγος, ὁ Στατίλιος κλπ.

Κεφάλαιον 2.

eicio (ex-iacio) = ἐκβάλλω. vereor, ἀποθ. ĭ-tus sum-ēri=φοβοῦμαι. extermĭno, ῥ. (α') = ἐξορίζω. simul, ἐπίρ. = ὁμοῦ, ἅμα. exitūram (esse), ὑποκ. αὐτοῦ relĭquan coniuratorum manum· manus (δ') = χείρ, πλῆθος. ac = καί. debĭlis-is-e, ἐπίθ. = παραλελυμένος, ἀσθενής.

4. atque ἐνταῦθα=ἀλλά. ut vidi... esse et remansisse. remaneo, ῥ. (β') = διαμένω. in eo = εἰς τὴν ἑξῆς ἀσχολίαν. consumpsi τοῦ ῥ consūmo (γ') = καταναλίσκω. quid agerent, quid molirentur = τί ἔπραττον, τί ἐμηχανῶντο. molior-ītus sum (δ') = μηχανῶμαι. minōrem fidem facĕret = θὰ ἐνεποίει πολὺ μικρὰν πίστιν. ut tum demum ... providerētis ... cum ... videretis = ὥστε τότε μόνον διὰ τῶν ψυχῶν (σοβαρῶς) περὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας θὰ προνοήσετε, ὅταν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν (χειροπιαστὰ) αὐτὸ τοῦτο τὸ κακὸν θὰ ἐβλέπετε. tumultus (δ') = θόρυβος, πανικός. bellum transalpīnum ἀντὶ bellum in Gallia transalpīna = πόλεμος ἐν τῇ πέραν τῶν Ἄλπεων Γαλατίᾳ. esse sollicitatos = ὅτι παρεκινήθησαν (ἵνα συμμετάσχουν τῆς συνωμοσίας). eodemque itinĕre = καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν πορείαν (τῆς ἐπιστροφῆς οἴκαδε). manifesto, ἐπίρ. = φανερῶς. deprehendor = καταλαμβάνομαι ἐπ' αὐτοφώρῳ. mandatum-i (mando) = παραγγελία, ἐντολή· αἱ προφορικαὶ παραγγελίαι δίδονται πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν, ἐν περιπτώσει συλλήψεως τῶν ἀπεσταλμένων καὶ κατασχέσεως τῶν ἐπιστολῶν (πρβλ. verba volant, scripta manent). comes-ĭtis = συνοδοιπόρος. facultas - ātis = εὐκαιρία. oblatam (esse) τοῦ ῥ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

offĕro = προσφέρω. tota res, ἡ συνωμοσία ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς μετὰ πάντων τῶν πειστηρίων. tumultus Gallicus = ἀναστάτωσις καὶ πανικὸς ὅμοιος πρὸς τὸν προκληθέντα ἐν Ῥώμῃ τῷ 373 π.Χ., ὅτε εἰσέβαλον οἱ Γαλάται εἰς Ῥώμην (ὁ Βρέννος). legati Allobrŏgum = οἱ πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων, οἵτινες ἐπιστρέφοντες διὰ τῆς Ἐτρουρίας εἰς τὴν πατρίδα των θὰ διήρχοντο κατ' ἐντολὴν τοῦ Λέντλου καὶ τῶν ἄλλων συνωμοτῶν ἀπὸ τὴν πόλιν Faesūlas, ἵνα συναντήσουν τὸν ἐκεῖ ἐστρατοπεδευμένον ἀρχηγὸν τῆς συνωμοσίας καὶ συνεννοηθοῦν πληρέστερον μετ' αὐτοῦ. T(itus) Volturcius = ὁ Τίτος Οὐολτούρκιος, εἷς τῶν συνωμοτῶν.

5. hesterno die = κατὰ τὴν χθεσινὴν ἡμέραν. amantissimos rei publicae viros = τὰ μάλιστα ἀγαπῶντας τὴν πολιτείαν ἄνδρας. qui sentirent = cum ii sentirent. omnia de re publica praeclara et egregia sentirent κατ' ἔννοιαν = ἔτρεφον τὰς καλυτέρας διαθέσεις διὰ τὴν πρόοδον τῆς πολιτείας. recusatio-ōnis = ἄρνησις, ἀντίρρησις. mora-ae = ἡ ἀναβολή. negotium-ii = τὸ ἔργον (δηλ. σύλληψιν τῶν Ἀλλοβρόγων καὶ τοῦ Τίτου Οὐολτουρκίου καὶ τὴν κατάσχεσιν τῶν κομιζομένων ὑπ' αὐτῶν ἐπιστολῶν). bipartīto, ἐπίρ. = δίχα, εἰς δύο μέρη. cum advesperascĕret = ὅτε ἤρχισε νὰ σκοτεινιάζῃ. occulte, ἐπίρ. = κρυφίως. interesset, τοῦ ρ. intersum = παρεμβάλλομαι. eōdem (loco). suspicio-ōnis = ἡ ὑποψία. complūres = πλείστους. delectus παθ. μετ. τοῦ delĭgor = ἐκλέγομαι. opĕra-ae = ἡ ἐργασία, ἡ ὑπηρεσία. adsidue, ἐπίρρ. = συνεχῶς. pons Mulvius = ἡ Μουλουΐα γέφυρα (κειμένη πρὸς βορρᾶν τῆς Ῥώμης ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως, δι' ἧς θὰ διήρχοντο οἱ πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων πρὸς συνάντησιν τοῦ Κατιλίνα). ex praefectūra Reatīna = ἐκ τῆς Ῥεατίνης ἐπαρχίας. Reāte = τὸ Ῥέατον, πόλις τῆς Σαβινικῆς χώρας, ἥτις ὑποταχθεῖσα εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἔγινε praefectūra, ἤτοι ἐπαρχία, ἧς προΐστατο ὁ ἐκ Ῥώμης ἀποστελλόμενος ἑκάστοτε ἄρχων δικαιοδότης· οἱ κάτοικοι τῶν τοιούτων πόλεων ἦσαν cives sine suffragio = πολῖται ἄνευ ψήφου. tertia fere vigilia exacta = ὅτε σχεδὸν εἶχε τελειώσει ἡ τρίτη νυκτοφρουρά, ἤτοι τὴν 3ην μεταμεσονύκτιον· ἡ ὑπηρεσία τῶν νυκτοσκοπῶν (κοινῶς βάρδια, νούμερο) ἦτο τρίωρος, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς 6ης μ.μ. ὥρας. Οὕτω τὸ δωδεκάωρον τῆς νυκτὸς διῃρεῖτο εἰς τέσσαρα ἴσα μέρη (prima vigilia... quarta vigilia: πρβλ. βίγλα, ἡμεροβίγλι).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κεφάλαιον 3.

6. ingrĕdi, ἀπαρ. τοῦ ingredior = εἰσβαίνω. in eos = contra eos. ignōror (α') = ἀγνοοῦμαι. interventus-us = ἐπέμβασις. sedor (α') = καταπαύομαι. intĕgris signis = μετ' ἀθίκτων σφραγίδων. cum dilucescĕret = ὅτε πλέον ὑπέφωσκε. machinator-ōris = ὁ μηχανορράφος. statim = ἀμέσως, παραχρῆμα. nihildum suspicantem = οὐδὲν ἀκόμη ὑποπτεύοντα (ὅλως ἀνύποπτον). item, ἐπίρ. = ὁμοίως. accerso ἢ arcesso-ssīvi-ssītum (γ') = προσκαλῶ. tarde, ἐπίρ. = βραδέως. in litteris dandis = ἐν τῷ διδόναι τὰς ἐπιστολάς, δηλ. εἰς τὸ νὰ γράφῃ τὰς ἐπιστολάς· ἕλξις γερουνδιακὴ ἀντὶ τοῦ οὐδέποτε λεγομένου in dando litteras. praeter consuetudĭnem vigila (vĕ)rat = παρὰ τὴν συνήθειάν του εἶχεν ἀγρυπνήσει· ὑπαινίσσεται εἰρωνικῶς τὴν ὑπερβολικὴν νωθρότητα καὶ τὴν ὑπερβολικὴν πρὸς τὸν ὕπνον ἀγάπην τοῦ Λέντλου.

7. summi viri = ἐπιφανεῖς ἄνδρες· οὗτοι συνέρρευσαν ἀθρόοι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κικέρωνος, εὐθὺς ὡς διεδόθη ἡ περὶ τὴν Μουλουΐαν γέφυραν σύγκρουσις (=res). mane, ἐπίρ. = κατὰ τὴν πρωίαν. Ἡ φυσ. σειρὰ εἶναι : cum placēret summis et clarissimis viris... prius a me aperīri littĕras quam deferri ad senātum, ne videretur, iniectus temĕre a me civitāti tantus tumultus, si nihil esset inventum. cum placēret = ἐν ᾧ ἤρεσκε. temere, ἐπίρ. = ἀλογίστως (γιὰ ψύλλου πήδημα). negavi me esse facturum = ἠρνήθην, ὅτι ἐγὼ θὰ πράξω, ἀντὶ εἶπον, ὅτι ἐγὼ δὲν θὰ πράξω. consilium publicum = τὸ κοινὸν συνέδριον, ἡ σύγκλητος. defĕro (γ') = ἀναφέρω. etenim = διότι. reperta, μετ. τοῦ reperior = ἀποκαλύπτομαι. tamen ego non arbitrabar... esse pertimescendam· διὰ τούτων καταδεικνύεται τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Κικέρωνος, ὅστις ἀποκρούει πᾶσαν γνώμην ἀντίθετον πρὸς τὰς στερρὰς αὐτοῦ πεποιθήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐβασίζοντο ἐπὶ τοῦ ὑψίστου νόμου: salus populi suprēma lex esto. nimia diligentia = ἡ ὑπερβολικὴ ἐπιμέλεια. admonĭtus-us = ἡ προτροπή. qui ex aedibus Cethēgi efferret = ἵνα οὗτος ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Κεθήγου ἐξαγάγῃ. si quid telorum esset = ἐὰν ὑπῆρχον (ἐντὸς αὐτῆς) ὅπλα. aedes (πληθ.) = ἡ οἰκία. sica-ae = ἡ βραχεῖα, ἐπικαμπὴς καὶ μονόστομος μάχαιρα. gladii-orum = μακρότερα τῶν μαχαιρῶν, ἀμφίστομα καὶ εὐθέα ξίφη. Cimbrum Gabinium = τὸν Κίμβρον Γαβίνιον, τοῦ ὁποίου τὸ πλῆρες ὄνομα (Publius) Gabinius Capīto.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

L(ucius) Statilius = ὁ Λεύκιος Στατίλιος. G(aius) Cethēgus = ὁ Γάϊος Κέθηγος. P(ublius) Lentŭlus = ὁ Πόπλιος Λέντλος, ἅπαντες συνωμόται. frequens senatus = ἡ σύγκλητος ἐν ἀπαρτίᾳ (ἀθρόα). Ἡ ἀπαρτία ἐθεωρεῖτο νόμιμος, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κικέρωνος, ἂν ἐκ τῶν 600 συγκλητικῶν παρίστατο τοὐλάχιστον τὸ 1)3.

Κεφάλαιον 4.

8. sine, πρόθ. = ἄνευ. cum vix = εὐθὺς ὡς. me recreo = ἀναλαμβάνω, συνέρχομαι (ἐκ φόβου). uterētur, παρατ. ὑποτ. utor-usus sum-i, ἀποθ. (γ')=μεταχειρίζομαι. accedo, ῥ. (γ') = προχωρῶ. quam primum = ὡς τάχιστα. eo consilio = ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ. praesto sum alicui = εἶμαι εἰς τὴν διάθεσίν τινος ἕτοιμος (νὰ τὸν ὑπηρετήσω). urbāni duces = οἱ ἐν τῇ πόλει (Ῥώμῃ) ἀρχηγοὶ (Κέθηγος, Λέντλος, Στατίλιος, Γαβίνιος κλπ.).

9. ius iurandum = ὁ ὅρκος. haruspex-ĭcis = ὁ μαντευόμενος ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν σπλάγχνων τῶν σφαζομένων κατὰ τὰς θυσίας ζῴων. fatalis, ἐπίθ. = μοιραῖος. absolutio-ōnis = ἀθῴωσις. incensio-ōnis= ἡ πυρκαϊά, ὁ ἐμπρησμός. fides publĭca = δημοσία πίστις· αὕτη ἦτο ἐπίσημος διαβεβαίωσις παρεχομένη ὑπὸ τῶν ἐπισήμων ἀρχῶν πρὸς τοὺς καταδιωκομένους διὰ σοβαρὸν ἔγκλημα, ὅτι δὲν θὰ τιμωρηθοῦν, ἂν ὁμολογήσουν τὴν ἀλήθειαν, ἦτο δὲ πειστική, διότι ἐθεωρεῖτο δύσκολος ἡ ἀθέτησις τῆς δοθείσης ὑποσχέσεως. cum urbem... incendissent: ὁ ἐμπρησμὸς τῆς Ῥώμης εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν Στατίλιον καὶ Γαβίνιον μετὰ τῶν ἄλλων ὑπ' αὐτοὺς συνωμοτῶν, θὰ ἐγίνετο δέ, κατὰ τὰς ὑπαρχούσας πληροφορίας, ἐκ δώδεκα ἐπικαίρων σημείων τῆς πόλεως. Sibyllīna fata: ἦσαν χρησμοὶ τῆς Κυμαίας Σιβύλλης, καταγεγραμμένοι εἰς τοὺς Sibyllīnos libros καὶ φυλασσόμενοι ἐν τῷ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναῷ τοῦ Διός. Τοὺς χρησμοὺς τούτους συνεβουλεύοντο οἱ Ῥωμαῖοι μόνον κατόπιν ἀδείας τῆς συγκλήτου. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῶν ἰδιωτικῶν συλλογῶν τῶν χρησμῶν τούτων, τὰς ὁποίας κατεῖχον ἰδιῶται καὶ ἐξ ὧν ἠδυνήθη ὁ Λέντλος νὰ ἀρυσθῇ ὅσα λέγει περὶ ἑαυτοῦ πρὸς εὐόδωσιν τῶν σκοπῶν του. tertium Cornelium: οἱ δύο προηγούμενοι Κορνήλιοι εἶναι ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Κίννας καὶ ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας, τρίτος δὲ εἶναι κατὰ τοὺς Σιβυλλείους χρησμοὺς ὁ Πόπλιος Κορνήλιος Λέντλος Sura. virginum (Vestalium)· αἱ Ἑστιάδες παρθένοι, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀφωσιωμέναι εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἑστίας (Vesta)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ εἶχον ὑποχρέωσιν ἐκτὸς τῶν ἄλλων νὰ διατηροῦν ἄσβεστον τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς κοινῆς ἑστίας.

10. incensio Capitōli : κατὰ τὸ 83 π. Χ. ἐξερράγη πυρκαϊὰ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου, ἐξ ἀγνώστου αἰτίας, προξενήσασα πολλὰς ζημίας. Saturnalibus = κατὰ τὰ Κρόνια· ἑορτὴ τελουμένη ἐν Ῥώμῃ τὴν 17ην Δεκεμβρίου πρὸς τιμὴν τοῦ Κρόνου, καθ' ἣν ἐώρταζον κυρίως οἱ δοῦλοι μεταμφιεζόμενοι εἰς κυρίους.

Κεφάλαιον 5.

Ac ne longum sit = καὶ διὰ νὰ μὴ μακρηγορῶ. signum = τὸ σημεῖον, σφραγίς. cognovit, τοῦ ῥ. cognosco-gnōvi-gnĭtum (γ') = ἀναγνωρίζω. linum-i = τὸ λίνον, λινὴ ταινία, δι' ἧς περιεδένοντο αἱ tabellae καὶ ἐσφραγίζοντο, διὰ νὰ ἀποβαίνῃ εὔκολος ἡ ἀνακάλυψις τῆς τυχὸν παραβιάσεώς των. incidĭmus, παρακ. τοῦ incīdo = ἀποκόπτω. ipsīus manu (Cethegi). recepissent, τοῦ recipio = ἀναλαμβάνω, ὑπόσχομαι. ferramenta-orum = σιδηρᾶ ὄργανα (κ. σιδερικὰ). studiōsus, ἐπίθ. = σπουδάζων, ἀσχολούμενος εἴς τι. recitātis, μετ. recĭto = ἀναγιγνώσκω. debilitatus, μετ. τοῦ debilĭtor = καταβάλλομαι, γίνομαι ἄθυμος. abiectus, μετ. τοῦ abicior = ἀπορρίπτομαι, ταπεινοῦμαι. repente, ἐπίρ. = αἴφνης. conticuit, τοῦ ῥ. conticesco = σιωπῶ. confessus est, παρακ. τοῦ confiteor = ὁμολογῶ. adnuit, παρακ. adnuo = κατανεύω, ὁμολογῶ. unĭce, ἐπίρ. = μοναδικῶς. mutus, ἐπίθ. = ἄλαλος, ἄφωνος (ἀντίθεσις muta-revocare).

11. facio potestatem = δίδω ἐξουσίαν, δικαίωμα. post autem aliquando = μετὰ πάροδον ὅμως ὥρας τινός. toto iam indicio expositō atque edĭto = ὅλης πλέον τῆς μαρτυρικῆς καταθέσεως ἐκτεθείσης καὶ πρωτοκολληθείσης· (φαίνεται ὅτι ἐκρατοῦντο πρακτικά, ἐν τοῖς ὁποίοις κατεχωρίζοντο αἱ μαρτυρικαὶ καταθέσεις). surrexit, παρακ. τοῦ ῥ. surgo surrēxi-surrectum (γ') = ἐγείρομαι. quaesīvit a Gallis quid sibi esset cum illis = ἠρώτησε τοὺς Γαλάτας ποίαν σχέσιν εἶχεν αὐτὸς μετ' ἐκείνων. constanter, ἐπίρ. = σταθερῶς. subĭto, ἐπίρ. = αἴφνης. demens -ntis = ἔκφρων. quotiens, ἐπίρ. = ποσάκις. infitior, ῥ. ἀποθ. (α') = ἀρνοῦμαι. ingenium-ii = ἡ φυσικὴ ἑτοιμότης τοῦ πνεύματος, ἡ εὐφυΐα. valuit, ῥ. valeo = ἰσχύω, δύναμαι, impudentia-ae = ἡ ἀναίδεια. improbĭtas-atis = ἡ φαυλότης. defecit, τοῦ deficio = ἀφίνω, ἀπολείπω.

12. perturbātus, μετ. perturbor = ταράσσομαι. scies, μέλ. τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

scio = γνωρίζω. cura ut vir sis = πρόσεξε νὰ φανῇς ἄνδρας (καὶ νὰ μὴ λιποψυχήσῃς). quem in locum sis progressus = μέχρι ποίου σημείου ἔχεις προχωρήσει (ἔχεις δηλ. ἐκτεθῆ πολὺ καὶ δὲν εἶναι ἀνδρικὸν νὰ ὑποχωρήσῃς). vide ecquid tibi iam sit necesse = κοίταξε τί πλέον εἶναι ἀνάγκη εἰς σὲ νὰ πράξῃς. infĭmi-ōrum = οἱ κατώτατοι, οἱ δοῦλοι. impudenter, ἐπίρ. = ἀναιδῶς. insimŭlo, ρ. = κατηγορῶ. cum... tum = καί... ἀλλὰ καί.

13. argumentum-i = τεκμήριον. taciturnitas-ātis = ἡ σιωπή. obstupuerant, τοῦ ρ. obstupesco = θαμβοῦμαι, καταπλήσσομαι. intuebantur, τοῦ ρ. intueor = ἀτενίζω, προσβλέπω. furtim, ἐπίρ. (πρβλ. ἀρχ. ἑλλ. φῶρ) = λάθρᾳ. nonnumquam, ἐπίρ. = ἐνίοτε, indicari, ρ. indĭcor = καταγγέλλομαι, μηνύομαι. tabellas = τὰς δέλτους, τὰς ἐπιστολάς· ἦσαν μικροὶ πίνακες ἐκ ξύλου, κοῖλοι ἐσωτερικῶς, τῶν ὁποίων ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια ἐκαλύπτετο διὰ στρώματος κηροῦ. Οἱ πίνακες οὗτοι ἠδύναντο νὰ ἐφαρμοσθοῦν ἀνὰ δύο (πρβλ. τάβλι). Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κηροῦ ἔγραφον διὰ γραφίδος σιδηρᾶς ἢ ὀστεΐνης, «τ ο ῦ σ τ ύ λ ο υ», τοῦ ὁποίου τὸ μὲν ἓν ἄκρον ἦτο αἰχμηρόν, τὸ δὲ ἄλλο πεπλατυσμένον, διὰ νὰ ἐξαφανίζουν διὰ πιέσεως τὰ τυχὸν ἐσφαλμένως χαραχθέντα γράμματα. Ἡ συσκευὴ αὕτη, ἂν περιεῖχε σπουδαῖόν τι, ἐδένετο διὰ ταινίας καὶ ἐσφραγίζετο διὰ κηροῦ. imāgo avi tui = ἡ προσωπογραφία τοῦ πάππου σου· οὗτος ὠνομάζετο Πόπλιος Κορνήλιος Λέντλος. sine nomĭne = ἀνώνυμος· ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δὲν ὑπῆρχεν, ὡς ἦτο τὸ κανονικόν, ὄνομα τοῦ ἀποστολέως.

Κεφάλαιον 6.

Senatum consului = τὴν σύγκλητον συνεβουλεύθην. de summa re publica = περὶ τῶν ὑψίστων συμφερόντων τῆς πολιτείας, δηλ. περὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεώς της. acerrĭmae ac fortissimae sententiae, ἤτοι γνῶμαι ἐνέχουσαι αὐστηρότητα καὶ φανεροῦσαι γενναιοψυχίαν. senatus consultum = τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου· ἡ ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἐξέφερε τελευταία τὴν γνώμην της καὶ ἐπεκύρου ἢ ἐτροποποίει τὰς κατ' ἄτομον ἐξενεχθείσας γνώμας.

14. censuerit, τοῦ censeo = κρίνω, ἀποφασίζω. gratiae verbis amplissimis aguntur = χάριτες διὰ λόγων τιμητικωτάτων ὁμολογοῦνται (μοῦ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι διὰ τὰς ὑπηρεσίας μου). provindentia-ae = ἡ πρόνοια. quod eorum opera forti fidelique usus essem

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατ' ἔννοιαν = διότι μὲ ἐβοήθησαν ὡς γενναῖοι καὶ πιστοὶ σύντροφοι. merĭto, ἐπίρ.=ἐπαξίως. collēga-ae=ὁ συνάρχων (τοιοῦτος ἦτο ὁ Γάϊος Ἀντώνιος). suis et rei publicae consiliis removisset = ἀπὸ τῶν ἰδικῶν του καὶ ἀπὸ τῶν ἀποφάσεων τῆς πολιτείας εἶχεν ἀπομακρύνει (διότι δὲν ἀνεκοίνωσεν εἰς τοὺς συνωμότας τὰς ἀποφάσεις τῆς Πολιτείας καὶ τὰ ἐναντίον των ληφθέντα μέτρα, παρὰ τὰς στενὰς μετ' αὐτῶν προσωπικὰς σχέσεις του). cum se praetura abdicasset = ὅτε θὰ ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τοῦ πραιτωρικοῦ ἀξιώματος· οὐδεὶς ἀνώτερος ἄρχων ἐν Ῥώμῃ ἐπετρέπετο νὰ διωχθῇ ποινικῶς κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχῆς του· ἡ δίωξις αὐτῶν ἐγίνετο ἢ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς των ἢ μετὰ τὴν τυχὸν παραίτησίν των (πρβλ. τὴν βουλευτικὴν ἀσυλίαν). uti = ἵνα. atque idem hoc decrētum est = καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀπεφασίσθη, δηλ. ἡ παρακολούθησις καὶ ἡ ἐπιτήρησις τοῦ Λ. Κασσίου. procuratio-onis = φροντίς. incendendae urbis ἀντὶ τοῦ incendendi urbem. depoposcerat (τοῦ deposco) = εἶχε ζητήσει. cui (Caepario) ad sollicitandos pastōres Apuliam attribūtam esse erat indicātum (Cicerōni) = εἰς τοῦτον (τὸν Καιπάριον) εἶχε καταγγελθῆ εἰς τὸν Κικέρωνα, ὅτι εἶχε παραχωρηθῆ (ὡς τομεὺς δράσεως) ἡ Ἀπουλία πρὸς ἐξέγερσιν τῶν ποιμένων. constabat = ὡμολογεῖτο. lenĭtas-ātis = ἡ ἐπιείκεια.

15. perdĭtus = ἐξώλης, διεφθαρμένος. singulāris, ἐπίθ. = μοναδικός. mihi primum togāto contĭgit = εἰς ἐμὲ πρῶτον τηβεννοφόρον (ὄντα) συνέβη. si conferātur... hoc interest = ἐὰν συγκριθῆ... κατὰ τοῦτο διαφέρει. bene gesta re publica = διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας. transactum est, τοῦ ῥ. transĭgor = ἄγομαι εἰς πέρας (τέλος). abdĭco me magistratu = παραιτοῦμαι τῆς ἀρχῆς. P. Furius = ὁ Πόπλιος Φούριος, παλαίμαχος στρατιώτης τοῦ Σύλλα, ἐγκατασταθεὶς μετὰ τὴν παραχώρησιν τῶν γαιῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα εἰς τὴν πόλιν Φαισόλας τῆς Τυρρηνίας. libertīnus = ὁ ἀπελεύθερος· οὕτως ἐλέγετο παρὰ τοῖς Ῥωμαῖοις ἐκεῖνος, ὅστις ἦτο δοῦλος ἢ ἐγεννήθη ἐκ γονέων δούλων, καὶ ἀπελευθερούμενος ὑπὸ τοῦ κυρίου του κατετάσσετο εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀπελευθέρων, οἵτινες δὲν ἦσαν τέλειοι πολῖται καὶ δὲν ἐπετρέπετο νὰ καταλάβουν οἱανδήποτε ἀρχήν. supplicatio = εὐχαριστήριος δέησις, δοξολογία πρὸς τοὺς θεούς, ἔχουσα ἑορταστικὸν χαρακτῆρα, τελουμένη ἢ ἐν περιπτώσει διασώσεως τῆς πολιτείας ἐκ σοβαροῦ κινδύνου ἢ δι' ἄλλο τι εὐχάριστον γεγονός· supplicatio ἐπετρέπετο νὰ γίνῃ μόνον ὑπὸ στρατιωτικῶν ἀρχόντων διὰ σπουδαῖα πολεμικὰ κα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τορθώματα, ὥστε ἡ παραχώρησις τοῦ δικαιώματος τούτου εἰς τὸν Κικέρωνα, μὴ στρατιωτικόν, ἦτο ἐξαιρετικὴ τιμή. meo nomine = ὑπὸ τὸ ὄνομά μου· ὁ Κικέρων, δηλαδὴ κατὰ τὴν δοξολογίαν εἶπεν: «Ἐγώ, ὁ Μ. Τύλλιος Κικέρων, εὐχαριστῶ τοὺς θεούς, διότι...». togātus ἐλέγετο ὁ φέρων τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα (togam praetextam)· ἦτο τὸ ἐπίσημον ἔνδυμα ἐν καιρῷ εἰρήνης τῶν Ῥωμαίων ἀρχόντων. Ἐν πολέμῳ ἐφόρουν τὸ paludamentum, ἐξ οὗ paludāti ὠνομάζοντο. quae religio C. Mario non fuerat = ἐκεῖνο τὸ θρησκευτικὸν κώλυμα, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπῆρξεν εἰς τὸν Γ. Μάριον· οὗτος ἀναγκασθεὶς νὰ διατάξῃ τὸν φόνον τοῦ πραίτωρος Γ. Γλαυκία εὑρέθη εἰς δύσκολον θέσιν, διότι οἱ ἀνώτεροι ἄρχοντες τῆς ῥωμαϊκῆς πολιτείας ἐνομίζοντο ὡς προστατευόμενοι ὑπὸ τῶν θεῶν, ἕνεκα τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἄλλων ἱεροτελεστιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο κατὰ τὰς ἐκλογάς των καὶ κατὰ τὴν ἀνάληψιν τῶν καθηκόντων. de quo Glaucia nihil nominātim erat decrētum, δηλ. τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου δὲν ἀνέφερε τὸ ὄνομα τοῦ Γλαυκία, ὥστε νὰ θεωρηθῇ νόμιμος πᾶσα κατ' αὐτοῦ βιαιοπραγία.

Κεφάλαιον 7.

16. concidisse, τοῦ concĭdo (cum-cado) = συγκαταπίπτω· ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ existimare. adeps-ĭpis = ἡ πολυσαρκία. norat (noverat), τοῦ ῥ. nosco = γνωρίζω. appello, ῥ. = προσαγορεύω. tempto = δοκιμάζω. facĭnus-ŏris = τὸ ἔγκλημα. aptus-a-um = κατάλληλος. deerat, τοῦ desum = ἐλλείπω. certos homines = ἀσφαλεῖς, ἐμπίστους ἀνθρώπους (ἀφωσιωμένους). mandārat (mandaverat), τοῦ ῥ. mando = παραγγέλλω, διατάσσω. confectus, τοῦ ῥ. conficio = τελειώνω, περατώνω. nihil erat, quod non ipse obīret = οὐδὲν ὑπῆρχε, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἐπεχείρει ὁ ἴδιος.

17. callĭdus, ἐπίθ. = πανοῦργος, castrense latrocinium = τὸ ἐν τῷ στρατοπέδῳ λῃστρικὸν στῖφος. moles-is = ὁ ὄγκος, βάρος. testis -is = ὁ μάρτυς. neque tanto ante = οὔτε τόσον πρότερον. furtum-i = ἡ κλοπή. palam, ἐπίρ. = φανερῶς. ad hanc diem = μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης. quoad fuit = ἐφ' ὅσον ἔμεινεν (ἐντὸς τῆς πόλεως). occurri atque obstĭti = ἀντίκρυσα καὶ ἠναντιώθην. somnus Lentŭli: πικρὰ εἰρωνεία πρὸς τὴν ὑπνηλίαν τοῦ Λέντλου. Saturnalia: ἑορταὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Κρόνου, τελούμεναι τὴν 17ην Δεκεμβρίου. Ἡ δρᾶσις τῶν συνωμοτῶν τοῦ Κατιλίνα θὰ ἐξεδηλοῦτο κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Κρο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νίων, προανήγγειλαν ὅμως αὐτὴν, ἐν τῇ ἀπερισκεψίᾳ των, πρὸ τῆς 3ης Δεκεμβρίου. Κατὰ τὸν Κικέρωνα ὁ Κατιλίνας οὔτε τόσον ἀργὰ θὰ ὥριζε τὴν ἡμέραν τῆς δράσεως, οὔτε θὰ προανήγγελλεν αὐτήν.

Κεφάλαιον 8.

18. administro, ρ. = διοικῶ, ῥυθμίζω. coniectūra-ae = ἡ εἰκασία, ὁ στοχασμός. tum coniectura... tum vero = τόσον ἐκ συμπερασμοῦ, ἀλλὰ καί. quod vix videtur... potuisse= διότι μόλις φαίνεται, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι ἀνθρωπίνης βουλήσεως (ἴδιον) ἡ διακυβέρνησις τόσων μεγάλων ζητημάτων. ita praesentes... opem tulērunt = τόσον φανερὰ μᾶς ἐβοήθησαν. ut eos (deos). omittam, τοῦ ρ. omitto = παραλείπω. occĭdens-ntis = αἱ δυσμαί. fax-cis = ἡ λαμπάς, τὸ φῶς· ἡ ἐμφάνισις τοιούτων σημείων, ἰδίως δὲ ἀπὸ δυσμῶν, ἐθεωρεῖτο ἀπαίσιος οἰωνός, αἴσιος δὲ ἡ ἐξ ἀνατολῶν. fulmĭnum iactus = οἱ ῥιφθέντες κεραυνοί. ut... canĕre di immortāles viderentur = ὥστε νὰ νομίζεται, ὅτι οἱ ἀθάνατοι θεοὶ ἔψαλλον, ἐχρησμοδότουν. neque praetermittendum neque reliquendum est = οὔτε πρέπει νὰ μοῦ διαφύγῃ, οὔτε πρέπει νὰ τὸ παραλείψω.

19. complūres in Capitolio res de caelo esse percussas = ὅτι πάμπολλα πράγματα ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἐξ οὐρανοῦ (διὰ κεραυνῶν) ἐπλήγησαν. legum aera = οἱ χάλκινοι πίνακες τῶν νόμων (διότι ἐπὶ τοιούτων πλακῶν ἐχαράσσοντο οἱ νόμοι πρὸς διαιώνισιν). liquefacta sunt, παρακ. τοῦ παθ. liquefio = τήκομαι. tactus est, τοῦ tangor = θίγομαι, πλήττομαι. inauratus, ἐπίθ. = ἐπίχρυσος. lactans-ntis = ὁ θηλάζων. uberĭbus lupīnis inhianten = πρὸς τοὺς μαστοὺς λυκαίνης χάσκοντα· ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ὑπῆρχεν ὡραῖον ἄγαλμα παριστῶν νήπια τὸν Ῥωμύλον καὶ τὸν Ῥῶμον θηλάζοντας λύκαιναν. haruspĭces ex tota Etruria = ἱεροσκόποι ἐξ ἁπάσης τῆς Ἐτρουρίας· οὗτοι ἐθεωροῦντο ἐμπειρότεροι. occāsus = ἡ δύσις, ὁ ἀφανισμός.

20. placati, τοῦ placor = ἐξιλεοῦμαι, ἐξευμενίζομαι. flexissent, τοῦ flecto = κάμπτω, μεταβάλλω. prope fata = τὰ σχεδὸν θέσφατα. fata οὐδ. : οἱ θεοὶ εἶχον τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλλουν αὐτά. idemque (haruspices). in excelso (loco) = ἐπὶ ἐξέχοντος (ὑψηλοῦ βάθρου). et contra atque antea fuerat, ad orientem convertere = καὶ κατ' ἀντίθετον τῆς προηγουμένης διεύθυνσιν, πρὸς ἀνατολὰς νὰ στρέψωμεν. ortus - us = ἡ ἀνατολή. curia-ae = τὸ βουλευτήριον. clam = ἐπίρ.,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λάθρᾳ. quae clam essent inĭta = τὰ ὁποῖα ἐν κρυπτῷ ἐσχεδιάσθησαν. collŏco = τοποθετῶ. loco = ἐκμισθῶ, προκηρύσσω μειοδοτικὴν δημοπρασίαν. Cotta et Torquato consulibus : ὁ Λ. Αὐρήλιος Κόττας καὶ Λ. Μάνλιος Τορκουᾶτος, ὕπατοι τῷ 65 π.Χ. ad orientem convertĕre simulācrum : τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἐν τοῖς ῥωμαϊκοῖς ναοῖς ἔβλεπον πρὸς δυσμάς, ὥστε οἱ προσευχόμενοι πρὸ αὐτῶν ἔβλεπον πρὸς ἀνατολάς. neque superioribus consulibus neque nobis, δηλ. οὔτε ἐπὶ τῆς ὑπατείας τῶν κατὰ τὸ ἔτος 64 καὶ 63 ὑπάτων οὔτε ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Κικέρωνος.

Κεφάλαιον 9.

21. hic = ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας. aversus a vero = ἀπεστραμμένος ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν. praeceps-ĭtis = προπετής, μωρός. mente captus = φρενοβλαβής. praecipue, ἐπίρ. = κατ' ἐξοχήν. cogitāta = μελετηθέντα. suscepta = ἐπιχειρηθέντα. nonne ita praesens = δὲν εἶναι τόσον φανερόν. mane, ἐπίρ. = κατὰ τὴν πρωίαν. index-ĭcis = ὁ μηνυτής. funestus, ἐπίθ. = ὀλέθριος.

22. conāti, τοῦ conor = ἐπιχειρῶ. nimium mihi sumam = ὑπερβολικὸν (ἔπαινον) θὰ ἐλάμβανον διὰ τὸν ἑαυτόν μου. cunctus-a-um = σύμπας. ad haec tanta indicia pervēni = εἰς ταύτας τὰς τόσον μεγάλας (σοβαρὰς) καταγγελίας ἔφθασα. dementer, ἐπίρ. = παραφρόνως. iam vero nisi ereptum esset ab dis immortalibus huic tantae audaciae consilium numquam profecto tantae res tam dementer credĭtae essent neque litterae commissae (essent) ab Lentulo ceterisque domesticis hostibus et ignōtis et barbaris (hominibus). quid vero = τί δέ; εἰσάγεται ἄλλη ἀπόδειξις τῆς εὐνοίας τῶν θεῶν. ultro, ἐπίρρ. = ἑκουσίως. antepōno, ῥ. = προτιμῶ. suis opibus, β' ὅρος συγκρ. = ἢ τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεώς των. divinĭtus, ἐπίρ. =θεόθεν. aedes Concordiae : ὁ ναὸς τῆς Ὁμονοίας, κείμενος ἐν τῇ Β.Α. γωνίᾳ τῆς ῥωμαϊκῆς ἀγορᾶς, οὐχὶ μακρὰν τοῦ βουλευτηρίου. Ἐκεῖ συνῆλθεν ἐκτάκτως ἡ σύγκλητος, ἵνα λάβῃ ἀποφάσεις περὶ τῶν συνωμοτῶν.

Κεφάλαιον 10.

23. pulvīnar-āris = δειπνητικὴ κλίνη. ad omnia pulvinaria= εἰς πάσας τὰς ἱερὰς στρωμνὰς τῶν θεῶν· διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἐτοποθέτουν κατὰ τὰς ἑορτὰς ξύλινα ἀγάλματα τῶν θεῶν, μὲ κεφαλὴν ἐκ μαρμά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρου ἢ χαλκοῦ ἢ κηροῦ, ἐπὶ δειπνητικῶν κλινῶν, ἐθυσίαζον καὶ ἐπανηγύριζον λαμπρῶς. celĕbro, ρ. = λαμπρύνω, πανηγυρίζω. multi honores... habĭti sunt = πολλαὶ τιμαὶ πολλάκις δικαίως ἀπενεμήθησαν.

24. recordor, (ἀποθ.) ρ. = ἀναμιμνήσκομαι. dissensio-onis = ἡ διχόνοια, ἡ στάσις. vosmet ipsi = σεῖς οἱ ἴδιοι. partim, ἐπίρ. = (σχεδὸν πάντοτε ἐπαναλαμβανόμενον) μέρος μέν... μέρος δέ... interēmit, τοῦ ρ. interĭmo = ἀφανίζω, φθείρω. acervus-i = ὁ σωρὸς. redundo, ρ. = πλημμυρῶ. extinguor = σβέννυμαι, ἀφανίζομαι. ultus est, τοῦ ρ. ulciscor = τιμωρῶ, ἐκδικοῦμαι. ne dici quidem opus est = οὔτε νὰ λεχθῇ βεβαίως εἶναι ἀνάγκη. deminutio-ōnis = ἡ ἐλάττωσις. dissensit, τοῦ ρ. dissentio = διαφωνῶ.

25. luctus-us = πένθος. conflăgro, ρ. = πυρπολῶ. reconciliatio -onis = ἀποκατάστασις, συνδιαλλαγή. internecio-ōnis = ἡ σφαγή, ἡ πανωλεθρία. diiudicatae sint, τοῦ ρ. diiudicor = διακρίνομαι, καταπαύω. barbaria-ae = ὅλη ἡ ἀλλοδαπὴ πλὴν τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. ducerentur, τοῦ ρ. ducor = νομίζομαι. ita me gessi = οὕτως ἐνήργησα, δηλ. δραστηρίως καὶ θαρραλέως. restitisset, τοῦ resto -iti-are = μένω, ὑπολείπομαι. superfutūrum (esse), ρ. supersum = περισῴζομαι. quantum (urbis) flamma obīre non potuisset = εἰς ὅσον μέρος (τῆς πόλεως) ἡ φλὸξ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ φθάσῃ. L. Sulla P. Suplicium oppressit : ὁ Π. Σουλπίκιος Ῥοῦφος, εἷς τῶν δημάρχων τοῦ ἔτους 88 π.Χ., ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἱππέων τοῦ Σύλλα, διότι προέτεινε ν' ἀφαιρεθῇ ἡ διεύθυνσις τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου ἀπὸ τὸν Σύλλαν καὶ ν' ἀνατεθῇ εἰς τὸν Μάριον. lumĭna civitatis extincta sunt: διὰ τοῦ φόνου πολλῶν ἐπιφανῶν ἐπὶ παιδείᾳ ἀνδρῶν τὰ πνευματικὰ φῶτα ἐσβέσθησαν. Τοιοῦτοι ἐπιφανεῖς διὰ τὴν μόρφωσίν των ἄνδρες, φονευθέντες μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Μαρίου καὶ τοῦ Κίννα, ἦσαν οἱ ὕπατοι L. Merŭla, Cn. Octavius, ὁ ῥήτωρ M. Antonius, ὁ Q. Lutatius Catŭlus καὶ ἄλλοι. dissensit M. Lepĭdus : ὁ Μ. Λέπιδος καὶ ὁ Κάτουλος, ὕπατοι τῷ 78 π.Χ., διεφώνησαν, ἀποτέλεσμα δὲ τῆς διαφωνίας των ἦτο ἡ φυγὴ τοῦ Λεπίδου εἰς Σαρδηνίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 77 π. Χ.

Κεφάλαιον 11.

26. Quibus pro tantis rebus = ἀντὶ τούτων τῶν τόσων μεγάλων πράξεών μου. praemium = γέρας. insigne-is = τὸ παράσημον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

condi et collocāri volo = θέλω νὰ κρύπτωνται καὶ νὰ τοποθετοῦνται. alentur, τοῦ ῥ. alor = τρέφομαι. crescent, τοῦ ῥ. cresco = ἐπιρρωννύομαι, αὐξάνομαι. inveterascent, τοῦ ῥ. inveterasco = παλαιοῦμαι, διαιωνίζομαι. corroborabuntur, τοῦ ῥ. corrobŏror = ἐπιρρωννύομαι, αὐξάνομαι. propagatam esse, τοῦ ῥ. propāgor = παρατείνομαι. duos cives : οἱ δύο αὐτοὶ πολῖται ἦσαν ὁ Κικέρων καὶ ὁ Πομπήιος, διότι, ἐνῷ ὁ πρῶτος ἔσῳζε τὴν Ῥώμην ἀπὸ βεβαίαν καταστροφήν, ὁ δεύτερος περιῆγε νικηφόρα τὰ ῥωμαϊκὰ ὅπλα ἐν Μ. Ἀσίᾳ πολεμῶν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.

Κεφάλαιον 12.

27. subēgi, τοῦ ῥ. subĭgo (sub-ago) = ὑποτάσσω. vestrum est = ὑμέτερον (καθῆκον) εἶναι, ἔχετε ὑποχρέωσιν. prosum (alicui) = ὠφελῶ, obsum (alicui) = βλάπτω. magna vis conscientiae = μεγάλη ἡ δύναμις τῆς συνειδήσεως· ὁ Κικέρων ἐστήριζεν ἄλλας ἐλπίδας ὑποστηρίξεως ἐπὶ τῆς εὐσυνειδησίας τῶν πολιτῶν, οἵτινες δὲν ἦτο δυνατόν, κατὰ τὴν γνώμην του, νὰ παραγνωρίσουν τὰς μεγάλας πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας του καὶ νὰ μὴ θελήσουν νὰ τὸν ὑποστηρίξουν κινδυνεύοντα.

28. lacesso, ῥ. = ἐρεθίζω, προκαλῶ. quod si omnis impetus... convertĕrit = διότι, ἐὰν ὅλη ἡ ὁρμὴ τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν , ἥτις ἀπεκρούσθη ὑφ' ἡμῶν, στραφῇ ἐναντίον ἐμοῦ μόνον. vobis erit videntum = ὑμεῖς θὰ πρέπῃ νὰ προνοήσητε. qua condiciōne eos esse velītis = ποία τύχη θέλετε νὰ περιμένῃ εἰς τὸ μέλλον ἐκείνους. qui pro salūte vestra se obtulerint invidiae periculisque omnibus = οἵτινες χάριν τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ἐξέθεσαν τοὺς ἑαυτούς των εἰς τὸν φθόνον (τῶν πολιτῶν) καὶ εἰς παντὸς εἴδους κινδύνους. ad vitae fructum = πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς. quo mihi libeat ascendĕre = ὅπου νὰ μὲ εὐχαριστῇ ν' ἀναβῶ· δὲν ὑπῆρχε δηλ. διὰ τὸν Κικέρωνα. ἀξίωμα ἀνώτερον τοῦ ὑπατικοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ ἐφιλοδόξει νὰ καταλάβῃ. tueor, ῥ. = διατηρῶ. laedo, ῥ. = βλάπτω. invĭdus = ὁ φθονερός. venĕror, ῥ. ἀποθ. = προσκυνῶ. Jovem illum, διότι δεικνύει τὸ ἄγαλμα αὐτοῦ. aeque ac priōre nocte = ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην νύκτα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΙΣ ΤΟΝ ΥΠΕΡ ΑΡΧΙΟΥ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΛΟΓΟΝ

Κεφάλαιον 1.

1. ingenium-ii = ἰδιοφυΐα (ἰδίως ῥητορικὴ). exiguus, ἐπίθ. = ὀλίγος, μικρός. exercitatio dicendi = ἄσκησις εἰς τὸ λέγειν. infitior = ἀρνοῦμαι. versor = ἀναστρέφομαι, ἀσχολοῦμαι. mediocrĭter = οὔτε πολὺ οὔτε ὀλίγον, ἑπομένως ἀρκούντως. huiusce rei (τοῦδε τοῦ πράγματος), δηλ. τοῦ dicendi. ratio aliqua (ἐνν. τὸ est). ratio = θεωρητικὴ γνῶσις (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πρακτικὴν ἄσκησιν). profecta (τοῦ ἀποθ. proficiscor) = προελθοῦσα, ἐκπηγάσασα. confiteor (cum-fateor) = ὁμολογῶ. abhorreo = ἀπομακρύνομαι. earum rerum (ingenii - exercitationis - rationis). vel, ἐπιτείνει τὸ in primis = μάλιστα, μεταξὺ τῶν πρώτων. repĕto = ἀπαιτῶ τι ὡς ἀνταπόδοσιν. suo iure ἔκφρασις δικανικὴ = αὐτοδικαίως. quoad longissime = ὅσον μακρότατα. respicio = ἀνασκοπῶ. recordor memoriam = ἀνακαλῶ εἰς τὴν διάνοιάν μου, τὴν μνήμην. repĕtens = ἀπολύτως, ἀνατρέχων ὀπίσω. princeps = ὁ πρῶτος πράττων τι, ὁ προπορευόμενος, ὁ ὁδηγός. ad suscipiendam κλπ. γερουνδ. ἔλξις ἀντὶ τοῦ ad suscipiendum et ad ingrediendum rationem horum studiorum. suscipĕre rationem = λαμβάνω ἀπόφασιν πρὸς σπουδὴν (πρὸς τοῦτο ἀνταποκρίνεται κατωτέρω τὸ hortatu). ingrĕdi rationem = ἄρχεσθαι τῆς σπουδῆς· ratio ἐνταῦθα = via = πορεία, ὁδός· ἡ ὅλη φράσις: οὗτος βλέπω ὅτι ὑπῆρξεν εἰς ἐμὲ ὁ πρῶτος ὁδηγὸς καὶ νὰ ἀποφασίσω καὶ νὰ τραπῶ εἰς τὴν εἰδίκευσιν τῶν σπουδῶν τούτων. quod si = ἀλλ' ἐάν. haec vox = αὕτη (ἡ ἐμὴ) φωνή, δηλαδὴ ἡ ῥητορική μου ἱκανότης. conformāta = μορφωθεῖσα, ὑποστᾶσα ἐπεξεργασίαν. nonnullis saluti fuit = ὑπῆρξεν εἴς τινας σωτηρία. id δηλ. vocem conformatam. opitŭlor (opem fero) = βοηθῶ. quo possemus = δι' οὗ θὰ ἠδυνάμεθα. ingenium, exercitatio, rei ratio: εἶναι τὰ τρία κύρια προσόντα τοῦ ῥήτορος, τὰ ὁποῖα ἀνεγνωρίζοντο ὑπὸ τῶν φιλοσοφικῶν καὶ ῥητορικῶν σχολῶν· φυσικὴ ἰδιοφυΐα, ἐξάσκησις καὶ ἀπόκτησις γνώσεων θεωρητικῶν διὰ σπου-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δῆς. A(ulus) Licinius (Archias)· ὁ Ἀρχίας ἦτο ξένος, Ἕλλην· οἱ ξένοι πολιτογραφούμενοι Ῥωμαῖοι ἐλάμβανον τὸ ὄνομα τοῦ γένους ἐκείνου, ὁ ὁποῖος εἶχε συντελέσει νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Ἐπίσης ἐλάμβανον καὶ τὸ πατρωνύμιον (praenōmen). Τὸ Licinius εἶναι τὸ ὄνομα τῆς Λικινίας γενεᾶς τῶν Λουκούλλων, οἱ ὁποῖοι εἶχον συντελέσει εἰς τὴν πολιτογράφησιν τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ τὸ praenōmen Aulus οὐδεὶς εἶχεν ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Λουκούλλων. Ὁ Κικέρων ἐνταῦθα μεταχειρίζεται τὸ ῥωμαϊκὸν ὄνομα τοῦ ποιητοῦ ἐπίτηδες, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι πρόκειται νὰ ὑποστηρίξῃ ἕνα Ῥωμαῖον πολίτην καὶ ὄχι ξένον. optimarum artium : αἱ ἐλεύθεραι μαθήσεις, δηλ. ἡ φιλοσοφία, ἡ γραμματικὴ (φιλολογία), ἡ ῥητορική, ἡ ποίησις.

2. hoc = τὸ προηγούμενον, κυρίως τὸ a quo id accepĭmus. quod ... sit· τὸ quod μὲ ὑποτακτ., διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι τοῦτο εἶναι ξένη γνώμη καὶ ὄχι ἰδική του. facultas = δεξιότης (πνεύματος)· ἡ ποίησις δηλ. ἡ ὁποία κατ' ἐξοχὴν εἶναι δῶρον φυσικόν. ratio dicendi = τρόπος τοῦ λέγειν, διότι ἡ ῥητορικὴ καὶ ἡ ποίησις, δύο μαθήσεις ἐντελῶς διάφοροι, ἀπαιτοῦν καὶ τρόπον ἐκφράσεως ἰδιαίτερον. disciplīna = μάθησις, ἐπιστήμη. ne nos quidem : φράσις ἐλλειπτική, ἡ ὁποία δύναται νὰ συμπληρωθῇ οὕτω : ut Archias non uni studio dedĭtus fuit, sic ne nos quidem uni... κλπ. = ὅπως ὁ Ἀρχίας δὲν ἐπεδόθη εἰς ἓν μόνον στάδιον, οὕτω οὐδὲ καὶ ἐγὼ εἰς ἓν μόνον... κλπ. ne... quidem = οὐδέ. penitus = ἐξ ὁλοκλήρου, δηλ. μονομερῶς καὶ πάντοτε. etĕnim = καὶ γάρ. quae ad humanitatem pertĭnent = αἱ προσήκουσαι, αἱ ἐμπρέπουσαι τῇ ἀνθρωπίνῃ μορφώσει. quoddam vincŭlum = δεσμὸν τινα ἰδιαιτέρας φύσεως, πραγματικὸν δεσμόν, quasi = ὡσὰν (κολάζει τὴν ἰσχυρὰν μεταφοράν). cognatiōne = διὰ συγγενείας· τρόπον τινὰ διὰ συγγενείας τινὸς συνέχονται (continentur). humanĭtas-ātis = τὸ σύνολον τῶν γνώσεων, αἱ ὁποῖαι ἐμπρέπουν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἢ καλύτερον ἀπαρτίζουν τὸν ἄνθρωπον.

Κεφάλαιον 2.

3. Sed ne... « sed ne... videatur mirum esse. me... hoc uti genere dicendi... quaeso... ut mihi detis hanc veniam... ut me patiamini loqui et uti novo... genere dicendi », quaestio legitĭma = ὑπόθεσις νομική. iudicium publĭcum = δίκη δημοσίου συμφέροντος. res agĭtur = ἡ ὑπόθεσις διεξάγεται. cum = καίτοι. le-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ctus = ἐπίλεκτος, ἔγκριτος. tanto conventu = in tanto = ἐνώπιον τόσης συρροῆς. ac frequentia = καὶ ὁμηγύρεως. hominum, ἐννόησον τὸ ἐπίθ. litteratissimorum = ἐλλογιμωτάτων. hoc genere, ἀντικ. τοῦ uti = (χρῶμαι). quod abhorreat = τὸ ὁποῖον ἀφίσταται. forensis = ἀγοραῖος, δικανικός. venia = συγγνώμη, ἐξουσία, ἄδεια. accommodātam (accommŏdo = προσαρμόζω) = ἁρμόζουσαν. huic reo = τῷδε τῷ ὑποδίκῳ, τῷ Ἀρχίᾳ. non molestam = ὄχι ὀχληράν. hoc concursu...= in hoc concursu = ἐνώπιον ταύτης τῆς συρροῆς. Καὶ εἰς τὰ κατωτέρω hac vestra... hoc denĭque, ἐννόησον τὸ humanĭtas = εὐμουσία, ἐλλογιμότης. exercente iudicium (exerceo iudicium) ὅρος τεχνικὸς ἀντὶ τοῦ προεδρεύοντος τῆς δίκης. ut... patiamini : ἢ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ detis veniam ἢ εἶναι ἐπεξήγησις αὐτοῦ. paulo liberius = ὀλίγον ἐλευθεριώτερον τοῦ δέοντος. otium = σχολή, ἀποχώρησις ἐκ τοῦ δημοσίου βίου. tracto, θαμιστικὸς τύπος τοῦ traho=(σύρω), ἕλκω. tracto personam = παίζω τὸν ῥόλον, ὑποκρίνομαι. Ἐνταῦθα tractata est = ἀνεστράφη, ἐτρίβη, παρεφθάρη. iudicium et periculum, ὅ,τι τὰ ἑλληνικὰ δίκη καὶ γραφή. inusitatus = ἀήθης, ἀσυνήθιστος, quaestio legitĭma et iudicium publicum : Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Ἀρχίου δὲν ἦτο ἰδιωτικῆς φύσεως (causa privata, iudicium privatum), δὲν ἐπρόκειτο δηλ. περὶ ἰδιωτικῶν συμφερόντων ἢ περὶ χρημάτων. Ἡ ὑπόθεσις ἦτο δημοσίου δικαίου, διότι ὁ ὑπόδικος ἐν περιπτώσει καταδίκης ἐνέπιπτεν εἰς τὰς ποινὰς τοῦ νόμου lex Papia, περὶ ἰδιοποιήσεως πολιτικῶν δικαιωμάτων. praetor εἶναι ὁ ἀστυδίκης (praetor urbānus). Ἐνταῦθα ἀστυδίκης εἶναι ὁ ἀδελφὸς τοῦ ῥήτορος Κόϊντος Κικέρων, φίλος τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ποιήσεως.

4. tribuo = ἀπονέμω τι ὡς δίκαιον. concēdo = παραχωρῶ τι κατὰ συγκατάβασιν . non segregandum (esse) = δὲν πρέπει νὰ χωρισθῇ. adsciscendum fuisse : συμπλήρωσον in numerum civium = πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν.

Κεφάλαιον 3.

ut primum = εὐθὺς ὡς. ex pueris excedĕre· μετάφρασις τῆς ἑλληνικῆς φράσεως « ἐκ παίδων ἢ ἐκ τῶν ἐφήβων ἐξέρχεσθαι ». artibus : artes, ἐνταῦθα ἐννοεῖ τὴν πρώτην ἐγκύκλιον μόρφωσιν. informari = διαμορφοῦσθαι. me confero = μεταβαίνω, ἐπιδίδομαι. Antiochīae γεν. σημαίνει στάσιν ἐν τόπῳ, ἐν Ἀντιοχείᾳ. locus, ἀντὶ familia =

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας. celĕber = πολυάνθρωπος. copiosus = ἀφθονῶν τινος, πλούσιος. liberalissima studia = ἐλευθεριώταται μαθήσεις, ἴδε § 1. Τὸ δὲ affluo = ἀφθονῶ. antecello μὲ δοτ. = ὑπερβάλλω τινά. Εἰς τὸ contĭgit ἐνν. ei = συνέβη εἰς αὐτόν. gloria = fama. adventus, πληθ. = αἱ ἀφίξεις. ex pueris excessit : οἱ παῖδες ἐξήρχοντο τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὸ 13ον ἔτος των. Antiochĭae : ἡ γνωστὴ πόλις καὶ πρωτεύουσα τῆς Συρίας, ἡ ὁποία ἐγνώρισε μεγίστην δόξαν καὶ ἀκμὴν κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, δηλ. κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους.

5. vehementius, ἐπίρ. συγκρ. = σφοδρότερον, μετὰ περισσοτέρου ζήλου. colo = θεραπεύω. hic = ἐνταῦθα. civitate = iure civitatis= μὲ τὸ πολιτικὸν δικαίωμα. cognitio = γνωριμία. celebrĭtas = ἡ μεγάλη διάδοσις (φήμη). absentibus, ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ vel absens= ἀκόμη καὶ ἀπών. nactus est (nanciscor) = τυγχάνω, ἐντυγχάνω, εὑρίσκω (ὥς τι ἀνέλπιστον ἀγαθόν). alter ... alter ... = ὁ μὲν ... ὁ δέ. res, ἐνν. gestas = κατορθώματα. cum ... tum ... = τόσον... ὅσον, καί, καί. adhibēre = παρέχειν. Κατὰ ζεῦγμα εἰς τὸ res gestas πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸ ρ. suppeditare (ἀφθόνως παρέχειν), τὸ ὁποῖον δὲν ἁρμόζει εἰς τὸ aures (= ὦτα). cum = καίτοι. praetextatus = περιβεβλημένος τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα τῶν παίδων. adulescentiae δοτ. = πρώτη εἰς τὴν νεαράν των ἡλικίαν ὑπῆρξεν, εἶναι ἡ πρώτη δηλ. ἡ ὁποία τὸν ἐδέχθη. senectūti = εἰς τὸ γῆράς του, εἰς τὰ γεράματά του. Italia : ὁ Κικέρων ἐννοεῖ τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα, τὴν κάτω Ἰταλίαν δηλ., ἡ ὁποία ἦτο πλήρης ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ ὅπου ὡμιλεῖτο ἡ ἑλληνική. tranquillitatem ἐννοεῖ ὁ Κικέρων τὴν εἰρήνην, ἡ ὁποία ἐμεσολάβησεν ἀπὸ τῶν Γράκχων μέχρι τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου (91 π. Χ.). Tarentīni, Regīni, Neapolitāni : ἦσαν civitates fœderatae, δηλ. ἔνσπονδοι πολιτεῖαι πρὸς τὴν Ῥώμην, διατηροῦσαι τὴν αὐτοδιοίκησίν των, ἀλλ' ὑποβαλλόμεναι εἰς ὡρισμένας ὑποχρεώσεις. Ὡς πρὸς τὸν Τάραντα ὅμως γεννᾶται ἡ ἑξῆς δυσκολία. Ὅταν ὁ Ἀρχίας ἦλθεν ἐκεῖ, ἡ πόλις δὲν ἦτο πλέον civitas fœderāta, ἑπομένως δὲν ἠδύνατο νὰ χορηγήσῃ εἰς τὸν Ἀρχίαν τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Φαίνεται λοιπὸν μᾶλλον, ὅτι ὁ Κικέρων ἐν τῇ ἐκφράσει του ἐννοεῖ, ὅτι τὸ δικαίωμα πολίτου ἐχορήγησαν εἰς τὸν Ἀρχίαν οἱ Regini καὶ οἱ Neapolitani, οἱ δὲ Tarentini ἐπεδαψίλευσαν εἰς αὐτὸν ἄλλας τιμάς, στέφανον, δῶρα κλπ. Mario et Catŭlo : ἦσαν ὕπατοι τῷ 102 π. Χ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐκ τούτων ὁ μὲν Μάριος, ὁ γνωστὸς στρατηγὸς καὶ ἐκ τοῦ πρώτου ἐμφυλίου πολέμου (qui durior ad haec studia videbatur, ὡς λέγει ὁ ἴδιος ὁ Κικέρων κατωτέρω ἐν § 19 - 20), μόνον στρατιωτικὰ κατορθώματα ἠδύνατο νὰ παράσχῃ ὡς θέμα εἰς τὸ ποιητικὸν τάλαντον τοῦ Ἀρχίου, ἐνῷ ὁ Κ. Λουτάτιος Κάτλος τάσσεται ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος μεταξὺ τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων καὶ πνευματωδεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Luculli : ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας τῶν Λουκούλλων ἦτο ὁ Λεύκιος Λικίνιος Λούκουλλος (L. Licinius Lucullus), πραίτωρ τῷ 103, ἀντιπραίτωρ τῷ 102 εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου κατετρόπωσε τοὺς στασιάσαντας δούλους. Ἐξορισθεὶς κατόπιν ἐγκατεστάθη εἰς Ἡράκλειαν τῷ 79 π. Χ., τὸ ἔτος δηλ. κατὰ τὸ ὁποῖον ἦλθεν εἰς Ῥώμην ὁ Ἀρχίας. praetextatus : μὲ κάποιαν ἀνακρίβειαν ὁ Κικέρων μεταχειρίζεται τὸ ὅρον προκειμένου περὶ Ἕλληνος καὶ ὄχι περὶ Ῥωμαίου· praetextati ἐλέγοντο ὅσοι ἐφόρουν τὴν togam praetextam (=ἐσθῆτα λευκὴν περιπόρφυρον, μὲ πορφυρᾶν δηλ. παρυφήν), τὴν ὁποίαν ἐπετρέπετο νὰ φοροῦν μόνον οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες καὶ κατὰ συγκατάβασιν καὶ οἱ παῖδες μέχρι τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας.

6. eius Pio filio = ἀντὶ eius filio Pio κατὰ σχῆμα ὑπερβατόν. devinctam (devincio = συνδέω) = συνδεδεμένην. consuetudo = οἰκειότης. afficio alĭquem alĭqua re = περιβάλλω τινά τινι. si qui forte = ὅσοι τυχόν. simŭlo = ὑποκρίνομαι, ὅτι ἔχω τι, ὅπερ δὲν ἔχω. dissimŭlo = ὑποκρίνομαι, ὅτι δὲν ἔχω τι, ὅπερ ἔχω· ἑπομένως κρύπτω. Q. Metellus Numidĭcus : Κόϊντος Μέτελλος ὁ Νουμιδικός, ὁ νικητὴς τοῦ Ἰουγούρθα (109 καὶ 108). Φαίνεται, ὅτι τοῦτον ἐγνώρισεν ὁ Ἀρχίας διὰ τῶν Λουκούλλων. Pius : ὕπατος τῷ 80 π. Χ. καὶ πραίτωρ τῷ 89. M. Aemilius : Μᾶρκος Αἰμίλιος, ἐχρημάτισεν ὕπατος καὶ τιμητὴς καὶ ὑπῆρξε ῥήτωρ ἀξιόλογος. Q. Catulus : εἶναι αὐτός, ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς ἔφθασεν εἰς τὴν Ῥώμην, ὁ νικητὴς τῶν Κίμβρων. L. Crassus: Λικίνιος Κράσσος, ὁ περίφημος ἀντίζηλος τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου, ἡ οἰκία τοῦ ὁποίου ἦτο ἀνοικτὴ εἰς τὸν ποιητήν. Drusum : εἶναι ὁ περίφημος δήμαρχος Λίβιος Δροῦσος, φονευθεὶς τῷ 91, τοῦ ὁποίου ὁ νόμος (lex de civitate sociis danda) προεκάλεσε τὸν συμμαχικὸν πόλεμον. Octavios : ὁ ὀνομαστότερος τῆς οἰκογενείας τῶν Ὀκταβίων Γναῖος ἐχρημάτισεν ὕπατος τῷ 87 μετὰ τοῦ Κίννα, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ προεγράφη. Δύο ἄλλους Ὀκταβίους ἀναφέρει ὁ Κικέρων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πολιτικοὶ ῥήτορες τῆς ἐποχῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτῆς. Catōnem : εἶναι ὁ Μᾶρκος Κάτων, πατὴρ Κάτωνος τοῦ Ὑτικαίου. Ὁ νεώτερος Κάτων ὁ Ὑτικαῖος πιθανὸν νὰ ἦτο εἷς τῶν δικαστῶν τοῦ Ἀρχίου, ἢ τοὐλάχιστον παρίστατο κατὰ τὴν δίκην του. Hortensiorum : Ὀρτήνσιοι ἦσαν τρεῖς, ὁ εἷς ὕπατος τῷ 69, ῥήτωρ καὶ ἀντίζηλος τοῦ Κικέρωνος, ὁ ἄλλος, πατὴρ τοῦ πρώτου, ὕπατος τῷ 97, καὶ ὁ ἀδελφός του, ὁ ὁποῖος διεκρίθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ὕπαρχος τοῦ Σύλλα.

Κεφάλαιον 4.

intervallum = διάλειμμα. decēdo = ἀποχωρῶ, ἀναχωρῶ.aequissimo iure ac fœdĕre ἀφαιρ. τῆς ἰδιότητος (qualitātis) = ἰσωτάτου δικαίου καὶ συνθήκης. cum (αἰτιολογικὸν ἢ καὶ ἐναντιωματικὸν) = διότι, μολονότι. ipse per se = αὐτὸς καθ' ἑαυτόν. impĕtro = ἐπιτυγχάνω. Luculli = ἡ γεν. εἰς μὲν τὸ auctoritate ὑποκειμενικὴ (= ἕνεκα τοῦ κύρους, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὁ Λούκουλλος), εἰς δὲ τὸ gratia ἀντικειμενικὴ (διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Λούκουλλον). esset profectus : ὁ Μ. Λούκουλλος φαίνεται, ὅτι μᾶλλον δι' ἰδιωτικάς του ὑποθέσεις εἶχε μεταβῇ εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ὄχι ὡς ἄρχων, διότι αὐτὸς μόλις τῷ 79 π.Χ. ἔγινεν ἀγορανόμος. Ἑπομένως μεταξὺ τῶν ἐτῶν 102 καὶ 89, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔγινε τὸ ταξίδιον αὐτό, ὁ Λούκουλλος ἦτο ἀδύνατον νὰ σταλῇ ὡς ἄρχων εἰς ἐπαρχίαν, διότι τὰ ἀξιώματα τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν ἀνώτερα τοῦ ἀγορανόμου (proconsul, propraetor). Heraclēam : ἡ Ἡράκλεια, ἑλληνικὴ ἀποικία εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, ἦτο, φαίνεται, ὁ τόπος τῆς διαμονῆς τοῦ ἐξορίστου πατρὸς τοῦ Μ. Λουκούλλου, τὸν ὁποῖον ἀκριβῶς καὶ μεταβαίνει νὰ ἐπισκεφθῇ.

7. lege ἀφαιρ. τοῦ αἰτίου ἢ ὀργάνου = διὰ τὸν νόμον, κατὰ τὸν νόμον. si qui = eis qui = εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι. fœderatis civitatibus ἀφαιρ. τοῦ τόπου, ὅπου πρέπει νὰ νοηθῇ ἡ προθ. in = εἰς ὁμοσπόνδους πολιτείας. si qui... essent professi εἶναι τὸ κείμενον τοῦ νόμου. legem fero φράσις τυπικὴ = εἰσάγω νόμον. diebus ἀφαιρ. τοῦ χρόνου (temporis) = ἐν 60 ἡμέραις. essent professi (profiteor) = ἤθελον δηλώσει δηλ. nomen, τὸ ὄνομά των. enim, αἰτιολ. = ἐπειδή. Silvāni et Carbonis ἢ ἄλλως καὶ lex Plautia Papiria. Ἦτο ψήφισμα (plebiscītum) τοῦ ἔτους 89 π. Χ. προταθὲν ὑπὸ τῶν δημάρχων Μ. Πλαυτίου Σιλουανοῦ καὶ Κ. Παπιρίου Κάρβωνος. fœderatae civitates : εἶναι αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἄλλως ἐκαλοῦντο municipia.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

sexaginta diebus : Ὁ σκοπὸς τοῦ νόμου ἦτο νὰ πληρωθοῦν τὰ κενὰ τοῦ ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ τῶν νεοσυλλέκτων Ἰταλιωτῶν καὶ διὰ τοῦτο ἡ προθεσμία ἦτο πολὺ μικρά. praetorem : ἐννοεῖ εἰς ἕνα οἱονδήποτε ἐκ τῶν 6 πραιτώρων, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο ὅλοι νὰ παραλάβουν τὴν δήλωσιν. Romae : Ὁ νόμος ἀπῄτει διαμονὴν ἐν Ἰταλίᾳ. Διὰ τὸν Ἀρχίαν ἦτο ἓν ἐπὶ πλέον πλεονέκτημα ἡ διαμονή του ὄχι ἁπλῶς ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ.

8. si nihil aliud nisi = si nihil aliud quam = ἂν οὐδὲν ἄλλο ἤ. lege = περὶ τοῦ νόμου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐχορηγήθη ἡ civitas. causa dicta est = ἡ ὑπόθεσις ἐλέχθη, ἤτοι ἐτελείωσεν. Ἡ ἀπολογία δηλ. ἠδύνατο νὰ σταματήσῃ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἐφ' ὅσον ὁ Ἀρχίας ἐξεπλήρωσε τὰς τρεῖς ἐκ τοῦ νόμου ἀπορρεούσας ὑποχρεώσεις, τὴν πολιτογράφησιν εἴς τινα τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν, τὴν διαμονὴν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ψηφίσεως τοῦ νόμου καὶ τὴν ἔγκαιρον δήλωσιν (ἐντὸς 60 ἡμερῶν) παρὰ τῷ πραίτωρι. infirmari - infirmo= ἀσθενῶ τι, ἀναιρῶ, ἀνασκευάζω. auctoritate, religione, fide ἀφαιρ. τῆς ἰδιότητος. auctoritas = κῦρος, αὐθεντία. religio = εὐορκησία (διότι ὑπενθυμίζει τὸν ὅρκον, τὸν ὁποῖον ἔδωκεν ὁ Λούκουλλος ὡς μάρτυς). egisse (ago) = ὅτι ἐνήργησε καὶ ἔφερεν εἰς πέρας τὴν πολιτογράφησιν. cum mandatis = μὲ ἐντολὴν (τῆς πολιτείας του). publicum testimonium = ἀπόδειξις δημοσία, οὐχὶ δηλ. προερχομένη ἐξ ἰδιωτῶν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς πόλεως Ἡρακλείας. hic, ἐπίρ. = ἐνταῦθα. Ἐδῶ σημαίνει: εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ. tabŭlas publicas = τὰ δημόσια ἀρχεῖα, ἤτοι τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν, τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία κλπ., τὰ βιβλία τὰ τηρούμενα εἰς τὸ tabularium. quas κλπ. Ἡ φυσικὴ σειρά : quas omnes scimus interisse (= ὅτι ἀπωλέσθησαν) Italĭco bello incenso tabulario (= καέντος τοῦ ἀρχείου). ridicŭlum = γελοῖον. ad ea = σχετικῶς πρὸς ταῦτα. videmus : ἐννοεῖ τοὺς μάρτυρας. quae habēre = ὅσα νὰ ἔχωμεν δὲν δυνάμεθα (δηλ. τὸ ἀρχεῖον). desiderare, flagitare = σφοδρῶς ἐπιθυμεῖν (μετά τινος εἰρωνείας λέγονται) hominum : τοῦ Λουκούλλου, τῶν Ἡρακλεωτῶν μαρτύρων κλπ. litterarum memoria : αἱ γραπταὶ ἀποδείξεις. depravari (= deprāvo) = νὰ διαστραφοῦν, νὰ μεταβληθοῦν. repudio = ἀπορρίπτω, δὲν δέχομαι. idem = ὁ ἴδιος. causa dicta est : Ἡ ὑπόθεσις δὲν εἶναι ἁπλῆ, ὅσον τὴν παρουσιάζει ὁ Κικέρων, διότι ἔπρεπε νὰ ἀποδειχθοῦν ὅλαι αἱ ἀπαιτούμεναι προϋποθέσεις, διὰ νὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἶναι Ῥωμαῖος πολίτης ὁ Ἀρχίας καὶ ἰδίως ἡ πρώτη καὶ τρίτη. Ὁ κατήγορος, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, δὲν εἶχε πολὺ ἄδικον ζητῶν ἐγγράφους μαρτυρίας. Italico bello : εἶναι ὁ συμμαχικὸς πόλεμος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Ἡράκλεια διηρπάγη καὶ τὸ ἀρχεῖόν της ἐπυρπολήθη.

9. fortunarum, γεν. πληθ. κατὰ τὸ rerum = τῆς περιουσίας του. est professus, δηλ. apud praetores, immo vero, ἔντονος ἄρνησις = τοὐναντίον μάλιστα... illa professione = ἐκείνης τῆς δηλώσεως, ἡ ὁποία ἔγινεν εἰς τοὺς πραίτωρας περὶ πολιτογραφήσεως καὶ διαμονῆς ἐν Ρώμῃ. collegium = τὸ συνέδριον, ὁ σύλλογος.

Κεφάλαιον 5.

cum = ἐνῷ. neglegentius, συγκρ. = κάπως ἀμελῶς levĭtas = ἐπιπολαιότης, ἐλαφρότης, resigno = κυρίως ἀποσφραγίζω (litteras = ἐπιστολήν), κατόπιν = ἀκυρῶ. sanctissimus = ἁγνότατος, σεμνότατος. et unius... dixĕrit, ἡ φυσ. σειρά : et dixerit se commōtum esse litūra (abl. causae τῆς αἰτίας) unius nominis. litura = ἡ ἐπάλειψις διὰ κηροῦ (ἐπὶ τοῦ πινακίου), ἑπομένως ἡ ἀπαλοιφή, ἐκ τοῦ ῥ. lino = ἐπαλείφω. his tabulis : δηλ. εἰς τοὺς καταλόγους τοῦ Μετέλλου. Appii: ὁ Appius Claudius Pulcher ἦτο πραίτωρ μετὰ τοῦ Μετέλλου τῷ 89. Ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ περιφήμου Κλωδίου, ὑπάτου τῷ 79 καὶ ὀπαδοῦ τοῦ Σύλλα. Τὸν Ἄππιον διέγραψεν ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν συγκλητικῶν ὁ τιμητὴς Φίλιππος τῷ 86 διὰ τὰ πολιτικά του φρονήματα ἢ δι' ἀμέλειαν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων του. Gabinii : ὁ P. Gabinius Capīto κατηγορήθη ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν (Ἑλλήνων) ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ καὶ κατεδικάσθη ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς του. L. Lentŭlum: ὁ Λεύκιος Λέντλος ἦτο καὶ αὐτὸς πραίτωρ τὸ ἴδιον ἔτος καὶ μάλιστα, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σημείου τούτου, προϊστάμενος τοῦ κολλεγίου τῶν πραιτώρων, ἀφοῦ εἰς αὐτὸν καταφεύγει ὁ Μέτελλος, διὰ νὰ καταγγείλῃ τὴν παράνομον διαγραφήν. Ὁ Μέτελλος ἤθελε νὰ ἀναγκάσῃ τὸν πολίτην, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ὑπόπτως καὶ κατόπιν διαγραφῆς ἐφέρετο γεγραμμένον ἐπὶ τοῦ καταλόγου, νὰ ἀποδείξῃ ἐνώπιον τῶν δικαστῶν, ὅτι δὲν εἶχε σφετερισθῆ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου.

10. quid est quod περίφρασις ἀντὶ quid = διατί; Εἰς αὐτὴν ὀφείλεται ἡ ὑποτ. dubitetis. fuerit adscriptus καὶ ὄχι sit adscriptus, διότι θέλει νὰ δείξῃ, ὅτι ἦτο ἐγγεγραμμένος πρὸ τοῦ νόμου Plautia Papiria. etenim = καὶ γάρ, τῷ ὄντι. mediocribus ... civitatem...

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

impertiebant. impertire alicuid aliqui = μεταδιδόναι τινί τινο·. praedĭtus = πεπροικισμένος. largīri = παρέχειν δαψιλῶς, ἐν ἀφθονίᾳ. id κλπ. φ. σ. noluisse id huic praedito summa gloria ingenii. quid ?, ἐννόησον haec dicimus = ἀλλὰ διατί λέγομεν αὐτά; τί μᾶς χρειάζονται ; cum, ἐναντιωματικὸν = ἐνῷ. civitatem datam : ἐννοεῖ διὰ τοῦ νόμου Plautia Papiria εἰς τοὺς Ἰταλιώτας. inrepserunt (inrēpo = εἰσέρπω, ἐπὶ ἑρπετῶν) = παρεισέδυσαν. ne... quidem = οὐδέ. esse = νὰ εἶναι, νὰ θεωρῆται, reiicio = ἐκβάλλω, ἀπορρίπτω. mediocribus : ἐννοεῖ τοὺς κατωτέρω μνημονευομένους scenĭcos artifĭces, εἰς τοὺς ὁποίους, ὡς γνωστόν, οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἶχον πολλὴν ἐκτίμησιν. in Graecia : ἐννοεῖ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλλάδι. Εἶναι γνωστὸν ὅτι πολλαὶ ἐκ τῶν πόλεων τῆς Μ. Ἑλλάδος ἐχορήγουν ἢ καὶ ἐπώλουν τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Εἶναι ὅμως ἀνεξήγητος ἡ ὑπόμνησις ἐνταῦθα τῆς κακῆς αὐτῆς συνηθείας. legem Papiriam : Ὁ δήμαρχος Πάπιος εἰσήγαγε νόμον τῷ 65 π. Χ., διὰ τοῦ ὁποίου ἤθελε νὰ περιορίσῃ τὴν παράνομον ἐγγραφὴν εἰς τοὺς ῥωμαϊκοὺς καταλόγους ὡς πολιτῶν πολλῶν ξένων. Διότι πολλοὶ ξένοι μετὰ διαμονὴν ὀλίγου χρόνου ἐν Ῥώμῃ κατώρθωνον νὰ σφετερίζωνται τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Διὰ τοῦ νόμου παρεπέμποντο οἱ ξένοι εἰς τὰς πόλεις των... voluit esse: τὸ ἐπιχείρημα τοῦ ῥήτορος δὲν εἶναι διόλου ἰσχυρόν.

11. census = τίμησις, ἀπογραφή. scilĭcet (εἰρωνικῶς) = βεβαίως, φυσικώτατα. proxĭmis censoribus : οἱ ἐγγύτατοι τιμηταὶ πρὸς τὸν χρόνον τῆς διεξαγωγῆς τῆς δίκης superioribus : οἱ προγενέστεροι ἐν σχέσει μὲ τοὺς προηγουμένους. primis : εἶναι οἱ πρῶτοι τιμηταὶ ἀπὸ τῆς παραχωρήσεως τοῦ πολιτικοῦ δικαιώματος δυνάμει τοῦ νόμου Plautia Papiria. nullam populi partem esse censam = ὅτι οὐδεμία μερὶς τοῦ λαοῦ ἐτιμήθη, ὅτι οὐδεμιᾶς μερίδος τοῦ λαοῦ ἐγένετο τίμησις, ἀπογραφή. confirmat = βεβαιώνει· πράγματι εἶναι ἀρχὴ τοῦ δικαίου, ὅτι ἡ ἐγγραφὴ εἰς τοὺς καταλόγους δὲν δημιουργεῖ δικαίωμα, ἀλλ' ἁπλῶς εἰκασίαν ὅτι ὁ ἐγγεγραμμένος εἶναι πολίτης. ne ipsius quidem iudicio = οὐδὲ κατὰ τὴν κρίσιν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. esse versatum = ἀνεστράφη, ἤσκησε τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου. testamentum = διαθήκη. adeo hereditātes = προσέρχομαι εἰς κληρονομίαν, λαμβάνω κλῆρον. aliquem deferre = ἀναφέρειν τινὰ ἢ nomen alicuius deferre in beneficiis ἦσαν τὰ εὐεργετήματα, ἀμοιβαί. aerarium = τὸ δημόσιον ταμεῖον. census : Ἀπὸ τῆς πολιτογραφήσεως τοῦ Ἀρχίου μέχρι τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δίκης του εἶχον γίνει τρεῖς τιμητικαὶ ἀπογραφαί : τῷ 1) 70 ἐπὶ τιμητῶν L. Gellius Poplicŏla καὶ Cn. Lentulus Codianus· 2) τῷ 86 ἐπὶ M. Marcius Philippus καὶ M. Perpenna καὶ 3) τῷ 89 ἐπὶ τιμητῶν Ἰουλίου καὶ Κράσσου. Ἀλλὰ κατὰ τὰς δύο ἐξ αὐτῶν ἀπογραφὰς ὁ Ἀρχίας ἀπουσίαζεν ἐκ Ῥώμης, ἐνῷ κατὰ τὴν τρίτην ὁ ῥήτωρ ἰσχυρίζεται, ὅτι δὲν ἔγινεν ἀπογραφή. Ἡ ὕπαρξις τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀρχίου εἰς τοὺς καταλόγους τῶν τιμητῶν βεβαίως θὰ ἐστήριζε τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου, ἀλλ' ἡ ἀπουσία του δὲν ἀποδεικνύει, ὅτι δὲν ἦτο Ῥωμαῖος πολίτης. apud exercitum fuisse : Ἡ φράσις δηλοῖ, ὅτι ὁ Ἀρχίας ἁπλῶς συνώδευε τὸν στρατηγὸν χωρὶς νὰ εἶναι στρατιώτης, ὅπερ θὰ ἐλέγετο in exercitu esse. Ἐννοεῖ τὸν Μιθιδρατικὸν πόλεμον. quaestōre: Ὁ Λούκουλλος τῷ 86 ἦτο ταμίας τοῦ Σύλλα εἰς τὴν Ἀσίαν. testamentum saepe : Ἔκαμε πολλάκις διαθήκην ὁ Ἀρχίας, διότι οἱ Ῥωμαῖοι συνήθιζον πρὸ πάσης ἐκστρατείας νὰ συντάσσουν τὴν διαθήκην των. adiit hereditates : Συνήθιζον οἱ εὐγενεῖς Ῥωμαῖοι νὰ δίδουν μέρος τῆς περιουσίας των εἰς τοὺς ξένους φίλους, τοὺς ὁποίους μᾶλλον τιμῆς ἕνεκα περιελάμβανον εἰς τὴν διαθήκην των. proconsul : Διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐστέλλοντο ὑπὸ τὸν ἄνω τίτλον (= ἀνθύπατος) καὶ βραδύτερον ὑπὸ τὸν τίτλον propraetor = ἀντιστράτηγος. Οὗτοι μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς των ἀνέφερον εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τὰ ὀνόματα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι εὐσυνειδήτως τοὺς εἶχον ἐξυπηρετήσει κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχῆς των πρὸς ἀμοιβήν, ἡ ὁποία συνήθως ἦτο ἀρκετὰ σοβαρά. Τοιαύτην ἀμοιβὴν ἔλαβε καὶ ὁ Ἀρχίας, τὸν ὁποῖον ὁ Λούκουλλος ἀνέφερεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον.

Κεφάλαιον 6.

argumentum = ἀπόδειξις, τεκμήριον. revinco = κατανικῶ, ἐλέγχω. numquam... neque... neque ... συσσώρευσις ἀρνήσεων, διὰ νὰ τονίσῃ ὁ ῥήτωρ τὸ ἀδύνατον τοῦ ἐλέγχου. quaere argumenta : Διὰ τῆς φράσεως αὐτῆς ὁ ῥήτωρ κλείει τὴν νομικὴν ἀπόδειξιν τοῦ ζητήματος. amicorum iudicio : Διὰ τούτων ὑποδηλοῖ ὁ ῥήτωρ, ὅτι θὰ μεταβῇ εἰς νέου εἴδους ἀπόδειξιν, ὄχι νομικήν, ἀλλὰ πηγάζουσαν ἐκ τοῦ ἀγράφου νόμου, ὅτι ἄνδρες, ὅπως ὁ Ἀρχίας, θὰ ἐτίμων τὴν ῥωμαϊκὴν πολιτείαν, ἂν ἦσαν ἐγγεγραμμένοι ἐν αὐτῇ.

12. tanto opere = τοσοῦτον. delectemur, ὑποτ. διότι ὁ κατήγορος τοῦτο θεωρεῖ παράδοξον, ὅτι δηλ. τερπόμεθα κλπ., ἐνῷ ὁ ἴδιος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲν εὑρίσκει τι ἐξαιρετικὸν ἐν τῷ Ἀρχίᾳ. suppedĭto = πορίζω, ubi haec, a quibus = παρέχοι μοι δαψιλῶς ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων reficiatur... conquiescant αἱ ὑποτ. δυνητικαί. forensis strepĭtus = ὁ ἀγοραῖος θόρυβος. convicium = θόρυβος, ἔρις, ἀντεγκλήσεις (τῶν ἐριζόντων ἰδίᾳ εἰς τὰ δικαστήρια). aures defessae = τὰ καταπεπονημένα ὦτα (ἐκ τῶν ἐρίδων). conquiesco = ἡσυχάζω, ἠρεμῶ. aut posse... suppetere... aut posse... ferre = ἢ ὅτι δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν πρόχειρον (ἄφθονον) ἢ ὅτι δυνάμεθα νὰ ὑποφέρωμεν. an tu ? = ἢ μήπως σύ ; quod dicamus = ut dicamus (τελικὴ ἢ συμπερασματικὴ ἀναφορικὴ πρότασις). excŏlo = ἀσκῶ, παιδεύω. contentio = ἀγών. relāxo = χαλαρώνω, ἔπειτα = πραΰνω. Μετὰ τοὺς καθημερινοὺς ἀγῶνας ἡ ἐπίδοσις εἰς τὰ γράμματα πραΰνει τὴν τεταραγμένην καὶ ἐκνευρισμένην ψυχήν. vero = ἀληθῶς. dedo = ἐπιδίδω. (esse deditum = ὅτι ἐπεδόθην). pudeat (ὑποτ. τοῦ ἀπρος. pudet me = αἰσχύνομαι, ἐντρέπομαι) εἶναι ὑποτ. δυνητικὴ = δύνανται νὰ ἐντρέπωνται. si qui. Τὸ si προσδίδει εἰς τὴν φράσιν κάποιαν ἀοριστίαν ἢ ἀμφιβολίαν, ὡς νὰ ἔλεγεν : οἱ ἄλλοι, ὅσοι, π.χ. τυχὸν ἀπεκρύβησαν... δύνανται νὰ ἐντρέπωνται. litteris δοτ. Ἡ φρ. se litteris abdiderunt = ἐκρύβησαν εἰς τὰ γράμματα, ἐπεδόθησαν τόσον πολὺ δηλ. εἰς αὐτά, ὥστε τελείως ἀφωσιώθησαν καὶ ἀπεκρύβησαν ἐν αὐτοῖς. ex eis, δηλ. litteris. ad communem adferre fructum = πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν νὰ προσφέρουν· τὸ δὲ proferre = νὰ παρουσιάσουν καὶ τὸ in adspectum lucemque = εἰς ὄψιν καὶ εἰς φῶς, εἰς τὴν δημοσιότητα, προϊὸν δηλ. τῆς πνευματικῆς των ἐργασίας, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ὠφελήσῃ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ὄχι τὰ ἄτομα. pudeat (ὑποτ. ἀπορηματικὴ dubitativus) = πρὸς τί νὰ ἐντρέπωμαι. tempore ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ periculo εἰς τὰς δημοσίας δίκας, τὸ δὲ commodo = ἀπὸ τοῦ συμφέροντος, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ θέμα τῶν ἰδιωτικῶν δικῶν. abstraho = ἀποσπῶ, ἀφέλκω. avŏco = μετακαλῶ, ἀποτρέπω. quaeres : Ὁ Κικέρων ἐκ τῆς ὑποτιθεμένης ἀντιρρήσεως τοῦ κατηγόρου ὁρμώμενος ἀντλεῖ ἀπὸ θέματος ἐντελῶς δευτερούσης σημασίας τὰ ἰσχυρότερα ἐπιχειρήματα καὶ ἀσφαλῶς δημιουργεῖ τὸ λαμπρότερον μέρος τοῦ λόγου του. ego fateor : Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐξετίμων τὴν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐνασχόλησιν καὶ χλευαστικῶς ἐκάλουν αὐτὴν graecum otium (χάσιμο χρόνου, ἑλληνικὴ τεμπελιά). Συγκαταβατικώτεροι εἶναι πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο τοὺς καρποὺς τῆς σχολῆς των αὐτῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ διαθέσουν πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν, ὅπως ὁ Κικέρων. Οἱ Ἕλληνες ὅμως εἶχον ἐντελῶς διαφορετικὴν ἀντίληψιν τοῦ πράγματος. Τοὺς ὁπωσδήποτε ἐγκύπτοντας εἰς τὰς σπουδὰς ἐξετίμων καὶ ἐσέβοντο, οἱ δὲ ἀσχολούμενοι εἰς αὐτὰς οὐδέποτε ἠσχύνοντο νὰ ὁμολογοῦν τὴν ἐνασχόλησίν των καὶ νὰ εἶναι μάλιστα ὑπερήφανοι δι' αὐτήν.

13. reprehendat (reprehendo = ψέγω, ἐπιτιμῶ) καὶ suscenseat (suscenseo = ὀργίζομαί τινι) δυνητικαὶ ὑποτακτικαὶ = τίς δύναται νὰ... si, σύνδεσον μὲ τὸ sumpsero εἰς τὸ τέλος τῆς περιόδου. Ἡ φυσικὴ σειρὰ τῶν λέξεων : si egŏmet sumpsero mihi ad haec studia colenda tantum quantum temporum concedĭtur cetĕris ad suas resobeundas, quantum, κλπ. obeundas = ad obeundum suas res = πρὸς ἐπιτέλεσιν τῶν ἔργων των. celebrandos = ad celebrandum = πρὸς πανηγυρισμόν. ipsam requiem-solam requiem = διὰ μόνον τὴν ἀνάπαυλαν, τὴν ἀναψυχήν. tempestivus = ἔγκαιρος, ἔπειτα = πρόωρος, πρώιμος. recŏlo = πάλιν θεραπεύω, ἀναπολῶ. ad recolenda = πρὸς ἀναπόλησιν. sumpsero = β΄ μελ. ὡσὰν νὰ προηγεῖτο α΄. nemo me reprehendet. hoc = id = recolĕre haec studio eo magis = τόσῳ μᾶλλον. oratio et facultas, ἓν διὰ δυοῖν, ἀντὶ orationis facultas = ἡ εὐπορία, ἡ ἀφθονία τοῦ λόγου. defuit, τοῦ deesse = ἐλλείπω. quae = ea autem, δηλ. oratio et facultas. levior = κάπως κουφοτέρα, κατωτέρα, δηλ. πολὺ κατωτέρα. hauriam μὲ δυνητ. σημασίαν : θὰ ἠδυνάμην νὰ ἀντλήσω. ludi : Οἱ διάφοροι ἀγῶνες, σκηνικοί, ἱππικοί, μονομάχων κλπ., διὰ τοὺς ὁποίους πλῆθος ἡμερῶν ἀργίας καθιεροῦτο εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν ἡμερολόγιον. alveŏlus (ὑποκορ. τοῦ alveus = σκαφὶς) = τράπεζα κυβική, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔπαιζον τοὺς κύβους. pila = σφαῖρα (τόπι) δερματίνη, ὡς « foot ball ». recolenda : Ὁ Κικέρων ἐννοεῖ, ὅτι ἡ τωρινή του ἀσχολία μὲ τὰ γράμματα δὲν ἔχει σκοπὸν τὴν μάθησιν, ἀλλ' ἁπλῶς τὴν ἀνάμνησιν τῶν κατὰ τὴν νεότητά του μεμαθημένων. illa quae summa sunt : Τὰς ἀνωτέρας ἰδιότητας, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ κατέχῃ ῥήτωρ ἀληθὴς καὶ ἄνθρωπος ἀναμειγνυόμενος εἰς τὴν πολιτικὴν (ὡς ὁ Κικέρων) πρὸς τὸ καλὸν τοῦ κράτους.

14. nisi suasissem... numquam me obiecissem, ὑποθ. λόγος ἀπραγματοποιήτου. Ἂν μὴ ἔπειθον ἐμαυτόν... οὐδέποτε θὰ ἐξέθετον ἐμαυτόν. magno opĕre = σφόδρα, τὰ μάλιστα. laus = δόξα· honestas = ἐντιμότης· τὸ δεύτερον περιορίζει τὸ πρῶτον, τὴν δόξαν, τὴν κτωμένην ἐντίμως. in ea persequenda, γερ. ἕλξις ἀντὶ in persequen-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

do eam. duco aliquid parvi = θεωρῶ τι μικρᾶς σημασίας. profligātus = ἐξώλης, διεφθαρμένος. vox = praeceptum. in tenĕbris = εἰς τὰ σκότη, δηλ. τὴν λήθην. lumen accedĕret = ἂν μὴ προήρχετο τὸ φῶς τῶν γραμμάτων, ἂν μὴ δηλ. τὰ γράμματα ἔφερον αὐτὸ τὸ φῶς. quae omnia, δηλ. libri, voces. exempla. quam multas = πόσον πολλάς. expressas (τοῦ exprimo = ἐκτυπῶ) = ἐκτύπους, ἀναγλύφους· ἡ μεταφορὰ ἐκ τῆς γλυπτικῆς. ad intuendum (τοῦ intueor) = νὰ τὰς προσβλέπωμεν (νοερῶς). cogitatione, ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ cogitando = διὰ τοῦ διανοεῖσθαι, μὲ τὸ νὰ ἔχω εἰς τὸν νοῦν μου. conformo = διαμορφῶ. me obiecissem : Τὸ προηγούμενον ἔτος (63) ὁ Κικέρων εἶχεν ἀποκαλύψει τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα καὶ εἶχε στείλει εἰς τὸν θάνατον τοὺς κυριωτέρους ὀργανωτάς της.

Κεφάλαιον 7.

15. quaeret quispiam πρβλ. τὸ ἑλληνικὸν « ἴσως εἴποι ἂν τις ». Ὑποτιθεμένη ἀντίρρησις, τὴν ὁποίαν προλαμβάνων ἀνασκευάζει ὁ ῥήτωρ. summi viri : αὐτοί, τοὺς ὁποίους ἀνωτέρω ὠνόμασε fortissimos viros καὶ τῶν ὁποίων τὰς εἰκόνας (imagines) παρέδωκαν ἡμῖν οἱ Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι συγγραφεῖς. prodĭtae sunt (prodo = ἐκφέρω, γνώριμον ποιῶ) = ἐγνώσθησαν, παρεδόθησαν. istane doctrina· ἡ ἀντωνυμία ista διατηρεῖ τὴν καθαράν της σημασίαν· ista = ea tua = μὲ αὐτήν σου τὴν μάθησιν, τὴν ἰδικήν σου, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπαιδεύθης. effero laudibus = ἐπαίνοις ἐξαίρω, ἐγκωμιάζω. ego· ἡ φυσ. σειρά: ego fateor multos homines fuisse excellenti animo ac virtute et exstitisse et moderatos et graves per se ipsos sine doctrina, naturae ipsius habitu prope divino. animo = κατὰ τὸ πνεῦμα, σημαίνει τὴν ἐσωτερικὴν ἀνωτερότητα. virtute = κατὰ τὴν ἀρετήν, δηλ. κατὰ τὴν ἀνωτερότητα, τὴν ἐκδηλουμένην εἰς τὰς πράξεις των. habĭtu (habitus = ἕξις, διάθεσις, ποιότης) = διὰ τῆς σχεδὸν θείας ποιότητος αὐτῆς τῆς φύσεως. moderātus = ὁ ἔχων ψυχὴν ἰσόρροπον (μετρίαν), ἡ ὁποία γνωρίζει νὰ ῥυθμίζῃ τὴν ζωήν. gravis = βαρύς, διακεκριμένος. saepius, ἐπίρ. συγκρ. τοῦ saepe = τὰς περισσοτέρας φοράς. valuisse τοῦ valeo = ἰσχύω, ἔχω ἐπιρροήν. idem ego... Τὸ idem συνδ. μὲ τὸ ego = καὶ ἐγὼ αὐτός. hoc = τόδε, τὸ ἑπόμενον. eximius = ἐξαίρετος. accesserit (accēdo = χωρῶ, προσγίγνομαι, προσ- (τίθεμαι = ὅταν προστεθῇ. ratio = λογική, σύστημα. illud, δηλ. ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐξαίρετος φύσις. Τότε δὲν ξεύρω νὰ εἴπω (= nescio) τί ἐξαιρετικὸν καὶ μοναδικὸν συνήθως γίνεται (solet existĕre) ἡ ἐξαίρετος φύσις.

16. ex hoc numero : τῶν ἐξαιρετικῶν φύσεων, δηλ. εἰς τὰς ὁποίας προστίθεται ἡ παίδευσις. continentissimus (continens = συνεχής, ἐγκρατής, σώφρων) συνώνυμον τοῦ moderatissimus. percipio = καταλαμβάνω, νοῶ. adiuvarentur... contulissent ὑποθ. λόγος τοῦ ἀπραγματοποιήτου. me confero = μεταβαίνω, τρέπομαι. quod si... tamen = ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμη, ὅμως. remissio = ἄνεσις, ἀνακούφισις, ἀνάπαυλα. iudicarētis, ὑποτ. = εἴχετε ὑποχρέωσιν νὰ θεωρήσητε. cetĕrae (animi remissiones) = αἱ λοιπαί. omnium : πρέπει νὰ νοηθῇ καὶ εἰς τὸ temporum καὶ locorum = ὅλων τῶν χρόνων, ὅλων τῶν ἡλικιῶν, ὅλων τῶν τόπων. alunt τοῦ alo = τρέφω. secundas res ornant : κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην· « τὴν παιδείαν ἔλεγεν ἐν μὲν ταῖς εὐτυχίαις εἶναι κόσμον, ἐν δὲ ταῖς ἀτυχίαις καταφυγήν ». solacium = παραμυθία, παρηγορία. domi = οἴκοι, ἀντίθετον foris = ἔξω, κυρίως εἰς τὸν πόλεμον pernoctant = διανυκτερεύουν μαζί μας, δηλ. μᾶς συντροφεύουν κατὰ τὰς ἀγρυπνίας μας (στενοχωρίας μας). peregrīnor = ἀποδημῶ, ταξιδεύω. rustĭcor = διαιτῶμαι εἰς τὴν ὕπαιθρον, εἰς τοὺς ἀγρούς. Africanum : ἐννοεῖ Σκιπίωνα τὸ Ἀφρικανὸν τὸν νεώτερον, τὸν πορθητὴν τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς Νουμαντίας (185 - 129). Δι' αὐτὸ λέγει καὶ hunc, διὰ νὰ τὸν διαστείλῃ ἀπὸ τὸν πρεσβύτερον (illum). C. Laelium: Ὁ Κόϊντος Λαίλιος ἔγινε περισσότερον γνωστὸς ἐκ τῆς γνωριμίας του πρὸς τὸν Σκιπίωνα. Ἐπωνομάζετο sapiens καὶ prudens, διότι τῷ 151, εἰσαγαγὼν ἀγροτικὸν νόμον καὶ πιεσθεὶς ὑπὸ τῶν πατρικίων, ἀπέσυρεν αὐτόν. Ἦτο ῥήτωρ καλὸς καὶ ὁ Κικέρων τὸν ἐξετίμα πολύ. L. Furium : Ὁ Λεύκιος Φούριος, ὁ ἐπονομαζόμενος Philus, ἐχρημάτισεν ὕπατος τῷ 136 π.Χ. Ὁ Κικέρων τάσσει καὶ αὐτὸν εἰς τὸν κύκλον τοῦ Σκιπίωνος, τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἦτο ἡ μύησις τῶν Ῥωμαίων εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Catōnem : Εἶναι ὁ πρεσβύτερος Κάτων, ὁ ἐπονομαζόμενος Censorius (τιμητικός, διότι ἐγένετο ὁ κατ' ἐξοχὴν τιμητής). Καλεῖται senex, διότι καὶ εἰς ἡλικίαν μεγάλην διετήρησε τὴν ζωηρότητα τοῦ πνεύματος καὶ τὴν μαχητικότητά του. Εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀντίπαλος τῆς ἐκπολιτιστικῆς τάσεως τοῦ κύκλου τοῦ Σκιπίωνος καὶ ἄγρυπνος φύλαξ τῶν ἀρχαίων καὶ αὐστηρῶν ῥωμαϊκῶν παραδόσεων. Ἔγινε περίφημος ἡ τιμητεία του, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας καὶ νόμους αὐστηροὺς ἔθεσε καὶ ἐπὶ τῶν ἠθῶν τῶν Ῥωμαίων αὐστηρότατα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἠγρύπνει. rusticantur : ὑπενθυμίζει τὴν ζωὴν τῶν Ῥωμαίων εἰς τὴν ὕπαιθρον, εἰς τοὺς ἀγρούς, μετὰ τῶν ὁποίων τόσον ἦσαν συνδεδεμένοι κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους.

Κεφάλαιον 8.

17. quod si = ἀλλὰ καὶ ἐν ᾗ περιπτώσει. ipsi = οἱ ἴδιοι (ἡμεῖς). haec = studia. attingere (attingo) = νὰ ἁπτώμεθα, νὰ ἀσχολούμεθα sensu nostro gustare = νὰ γευώμεθα διὰ τῆς ἡμετέρας αἰσθήσεως, νὰ ἀπολαύωμεν. cum = καίτοι. omnīno = καθόλου. sibi conciliarat : Τὸ concilio mihi aliquid ab aliquo = πορίζομαι, κτῶμαί τι παρά τινος. Roscii : Ὁ Ῥώσκιος ἦτο περίφημος ὑποκριτής, τὸν ὁποῖον ὁ Κικέρων ὑπερήσπισεν εἰς τὸ δικαστήριον διὰ τοῦ ὁμωνύμου λόγου του (pro Roscio Amerīno) δι' ἰδιωτικὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Κικέρων ἐγκωμιάζει πολὺ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἰδιοφυΐαν του (summa venustas). ergo ille: συλλογισμὸς ἢ ἐπιχείρημα ἐκ τοῦ ἐλάσσονος εἰς τό μεῖζον (a minore ad maius).

18. quotiens= ποσάκις. attendo aliquem = προσέχω τινί, μὲ προσοχὴν ἀκούω τινά. cum, ἐναντιωμ. = ἐνῷ. agerentur (ago = πράττω) = τὰ ὁποῖα τότε ἐπράττοντο, ἐτελοῦντο. dico ex tempore = ὁμιλῶ, λέγω αὐτοσχεδιάζων. quotiens ἐννοητέον πάλιν τὸ hunc vidi. revocatus (revoco = ἀνακαλῶ, καλῶ ἐκ νέου) = ἀνακληθεὶς, κληθεὶς ἐκ νέου. Κυριολεκτεῖται ἐπὶ τῶν ὑποκριτῶν, οἱ ὁποῖοι καλοῦνται εἰς τὴν σκηνὴν ἐκ νέου, διὰ νὰ ἐπαναλάβουν τι (bis). accurate, ἐπίρρ. = ἐπιμελημένως. cogitāte = περιεσκεμμένως, κατόπιν δηλ. διανοητικῆς καὶ τεχνικῆς ἐργασίας ἐπὶ τῶν στίχων. scripsisset, ἡ ὑποτ. δηλοῖ τὸ ἀόριστον = ὅσα ἤθελε γράψει. probo = ἐπιδοκιμάζω. accepimus (accipio = παραλαμβάνω) = ἐκ παραδόσεως παρελάβομεν. constare (consto = συνίσταμαι, ἔγκειμαι) = ὅτι ἔγκειται, συνίσταται. excito = διεγείρω, ἐξεγείρω. inflo = ἐμπνέω. suo iure = μὲ τὸ δίκαιόν του (διότι καὶ αὐτὸς ἦτο ἐμπνευσμένος ποιητής). Καὶ ποῖος ἄλλος εἶχε τὸ δικαίωμα αὐτὸ νὰ ὁμιλήσῃ περὶ ἐμπνεύσεως καὶ τοῦ θείου χαρακτῆρος τῆς ποιήσεως ; commendo = ἐμπιστεύομαι. videantur ἡ ὑποτ. μετὰ τὸ quod, διότι ἐκφράζει τὴν γνώμην τοῦ Ἐννίου. probari : ἐνταῦθα ὁ Κικέρων προτιμᾷ ἀντὶ τῆς ἰδικῆς του γνώμης , ἡ ὁποία δυνατὸν νὰ μὴ εἶχε πολλὴν ἀξίαν, ἐφ' ὅσον ἦσαν γνωστοὶ οἱ δεσμοί του μετὰ τοῦ ποιητοῦ, νὰ φέρῃ τὴν κοινὴν γνώμην, τῆς ὁποίας εἶναι ἀναμφισβήτητος ἡ ἀξία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

vetĕrum scriptorum : Πολὺ συχνὰ ὁ Κικέρων ἐκφράζει τὸν θαυμασμόν του πρὸς τοὺς ἀρχαίους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς καὶ ἰδίως τοὺς "Ελληνας· Δι' αὐτὸ λέγει « praeter ceteros Φιλέλληνες et simus et habemur » = ὑπὲρ τοὺς ἄλλους καὶ εἴμεθα καὶ θεωρούμεθα φιλέλληνες. arte : Διὰ τῆς λέξεως αὐτῆς συγκεφαλαιώνει τὰ διὰ τῶν προηγουμένων ἐκφρασθέντα νοήματα doctrīna et praeceptis. Ennius: ὁ ἀρχαιότερος ἐπικὸς ποιητὴς τῶν 'Ρωμαίων (231 - 169). Συνέγραψε Annāles (Χρονικά), τὰ ὁποῖα περιεῖχον τὴν ἀρχαιοτέραν ἱστορίαν τῆς 'Ρώμης μέχρι τῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ. Σῴζονται ὀλίγοι μόνον στίχοι. Πρῶτος μετεχειρίσθη εἰς λατινικοὺς στίχους τὸ ἡρωϊκὸν ἑξάμετρον.

19. barbaria = βαρβαρικὴ χώρα. respondent = ἀπαντοῦν, ἀντηχοῦν. flecto = κάμπτω. consisto = ἵσταμαι σιωπηλός. institutus = πεπαιδευμένος. non moveamur = δὲν ὀφείλομεν νὰ συγκινούμεθα. itaque = et ita = καὶ δι' αὐτό. dedico = ἀφιερώνω.

Κεφάλαιον 9.

expĕtunt = repetunt. olim = ἀπὸ πολλοῦ χρόνου. Δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ « ποτέ », διότι τότε θὰ ὑπετίθετο, ὅτι ἡ ποιητικὴ παραγωγὴ τοῦ 'Αρχίου πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἐξαντληθῆ. attigit (attingo = ἅπτομαι) = ἥψατο, ἐπεχείρησε νὰ ὑμνήσῃ. durior καὶ ἐνταῦθα τὸ συγκρ. ἀπολύτως = πολὺ τραχύς.

20. aversus a Musis = ἄμουσος. qui non... patiatur mandari, πρότ. ἀναφ. τελικὴ (ut is non patiatur) = ὥστε νὰ μὴ ἀνέχεται νὰ παραδίδεται. aeternum, προληπτ. κατηγορούμενον = ut aeternum sit = ὥστε νὰ εἶναι αἰώνιον. praeconium = ἐγκώμιον. praedĭco = κηρύττω, ἐγκωμιάζω. item = ὡσαύτως. dilexit (dilĭgo) = ἠγάπησε. quae gesserat = suas res gestas = τὰς πράξεις του, τὰ κατορθώματά του. acroāma : Κατὰ τοὺς "Ελληνας πᾶν ὅ,τι ἀκούει τις εὐχαρίστως· εἰς τοὺς 'Ρωμαίους ὑπονοοῦνται πρόσωπα, ἀριστοτέχναι, μουσικοί, ὑποκριταὶ κλπ. L. Plotium : ἦτο καλός· πρῶτος λατῖνος ῥητοδιδάσκαλος.

21. versatum in multa varietate = λαβόντα πολλὰς καὶ ποικίλας μεταβολάς. ab hoc (Archia). expressum est (exprĭmo = ἐκτυπῶ) = ἐξετέθη (ἐποιήθη ἐν στίχοις). aperuit (aperio = ἀνοίγω) = ἤνοιξε. vallatum (vallum = χαράκωμα) = χαρακωμένον, ὠχυρωμένον. regio = περιοχή, χώρα, manus = χείρ, δύναμις. fudit (fundo

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

= χέω, καταβάλλω) = κατενίκησε. eiusdem = τοῦ ἰδίου, τοῦ Λουκούλλου. ereptam esse et servatam esse = ἀπαρ. παθ. παρακ. τῶν ῥημάτων eripio (ἐξαρπάζω) καὶ servo (σῴζω), ὑποκείμενα τῆς ἀπροσ. φράσεως laus est. depressa τοῦ deprĭmo = καταστρέφω. classis = victoria, qua depressa est classis = ἡ νίκη διὰ τῆς ὁποίας κατεστράφη ὁ στόλος τῶν ἐχθρῶν. cum, πρόθ. = μετὰ (τῶν φονευθέντων ἀρχηγῶν, διὰ τῆς ὁποίας δηλ. νίκης κατεστράφη ὁ στόλος καὶ οἱ ἀρχηγοὶ ἐφονεύθησαν). quae quorum κλπ. ἡ φυσ. σειρά : fama pop. Rom. celebr. ab eis, ingeniis quorum haec (quae) efferuntur = ἡ φήμη δὲ τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ὑμνεῖται ὑπὸ τούτων, διὰ τῶν πνευμάτων (τῆς ἰδιοφυΐας) τῶν ὁποίων ταῦτα (τὰ τρόπαια κλπ.) ἐξαίρονται, ἐγκωμιάζονται. Mithridatĭcum bellum : ἐννοεῖ τὸν β' Μιθριδατικὸν πόλεμον (74 - 63) καὶ μάλιστα τὴν περίοδον αὐτοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔδρασεν ὁ προστάτης τοῦ ποιητοῦ Λούκουλλος. aperuit Pontum = διήνοιξε τὸν Πόντον. Πραγματικῶς μεγάλαι πόλεις, Σινώπη, Ἀμισός, Θεμίσκυρα, Εὐπατόρια, Ἡράκλεια κ.ἄ., ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν εἰς τὸν Λούκουλλον (72 - 70). Armeniorum copias : 200 χιλ. τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλέων Τιγράνης. Ἡ ῥωμαϊκὴ δύναμις ἦτο τόσον μικρά, ὥστε ὁ Πλούταρχος διηγεῖται ὅτι ὁ Τιγράνης ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ εἶπεν : « Εἰ μὲν ὡς πρεσβευταί, πολλοὶ πάρεισιν, εἰ δὲ ὡς στρατιῶται, ὀλίγοι ». Ἐνταῦθα μὲ τὸ fudit ἐννοεῖ τὴν μάχην παρὰ τὰ Τιγρανόκερτα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἀρμενίας, ὅπου ὁ Λούκουλλος κατενίκησε τὸν Τιγράνην (τῷ 69 π. Χ.) urbem Cyzicenorum : Ἡ πολιορκία τῆς πόλεως Κυζίκου, ἡ ὁποία ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἐν Προποντίδι ὁμωνύμου νήσου παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Μυσίας, μεθ' ἧς συνεδέετο διὰ γεφύρας. Ταύτην ἀπήλλαξε τῆς ἀπειλῆς τοῦ Μιθριδάτου ὁ Λούκουλλος τῷ 73. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἔγινεν ἡ ναυμαχία παρὰ τὴν Τένεδον.

22. putatur = νομίζεται. constitutus esse = ὅτι ἱδρύθη. at, νὰ συνδεθῇ μὲ τὸ certe = ἀλλὰ βεβαίως. huius = τοῦδε, τοῦ ζῶντος Κάτωνος, δηλ. τοῦ ἐπονομαζομένου Ὑτικαίου (Uticensis). proăvus = πρόπαππος. decŏro = καλλωπίζω, κοσμῶ, λαμπρύνω. in sepulcro: Ὁ ἱστορικὸς Τίτος Λίβιος ἀναφέρει, ὅτι ἔξω τῆς Ῥώμης παρὰ τὴν πύλην τῆς Καπύης, ὅπου τὸ μνημεῖον τῶν Σκιπιώνων, ὑπῆρχον τρεῖς ἀνδριάντες, τῶν ὁποίων δύο ἀνῆκον εἰς τοὺς Σκιπίωνας καὶ ὁ τρίτος εἰς τὸν ποιητὴν Ἔννιον. Ὅταν ἀνεκάλυψαν ὅμως τὸν τάφον τῶν Σκι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πιώνων, μάτην ἀνεζήτησαν τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἐννίου. Τὸ ῥῆμα putatur (= νομίζεται, ὑπάρχει ἡ γνώμη) μαρτυρεῖ, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἦσαν πολὺ βέβαιοι περὶ τοῦ πράγματος. Maximi, Marcelli, Fulvii. Ὁ πληθυντικὸς εἶναι ῥητορικὸς τρόπος. Δεν πρόκειται περὶ πολλῶν Μαρκέλλων, οὔτε Μαξίμων, οὔτε Φουλβίων. Μάξιμος εἶναι ὁ Κόϊντος Φάβιος Μάξιμος ὁ ἐπονομασθεὶς cunctator (μελλητής), ὁ ὁποῖος ἔδρασε κατὰ τοῦ Ἀννίβα καὶ εἶχεν εἰσαγάγει τὴν βραδεῖαν τακτικὴν πρὸς ἐξάντλησιν τοῦ ἀντιπάλου. Μάρκελλος εἶναι ὁ νικητὴς τοῦ Ἀννίβα εἰς τὴν Νώλαν καὶ ὁ πορθητὴς τῆς Σικελίας. Φούλβιος εἶναι ὁ Μᾶρκος Φούλβιος Νουμπίλιωρ, νικητὴς τῶν Αἰτωλῶν, ὕπατος τῷ 189. Ὑπάρχει καὶ ἄλλος Φούλβιος, ὁ Κόϊντος Φούλβιος Φλάκκος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν β' καρχηδονικὸν πόλεμον ἔλαβε τετράκις τὴν ὑπατείαν καὶ ἀνέκτησε τὴν Καπύην.

Κεφάλαιον 10.

illum - Ennium. haec = ταῦτα ἐποίησε, τὰ ἀνωτέρω. hunc = Archiam. in hac = ἐν τῇ Ἡρακλείᾳ eicio = ἐκβάλλω. Rudīnum = τὸν ἐν Ῥωδιαῖς, διότι πατρὶς τοῦ Ἐννίου ἦσαν αἱ Ῥωδιαί, πόλις τῆς Καλαβρίας. Ἐκ τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ ῥήτορος, ἀπὸ τοῦ ἐλάσσονος εἰς τὸ μεῖζον, ἐννοοῦμεν ὅτι αἱ Ῥωδιαὶ δὲν ἦσαν πόλις ἰσοπολῖτις (civitas fœderata), ὅπως ἡ Ἡράκλεια. receperunt : εἰς τὸν Ἔννιον τὸ πολιτικὸν δικαίωμα ἐδόθη τῇ μεσολαβήσει τοῦ Φουλβίου τῷ 184 π.Χ.

23. nam, αἰτιολογεῖ ὁλόκληρον πρότασιν παραλειπομένην, ὡς εὐκόλως νοουμένην, ἤτοι: « Μήπως δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ τις, ὅτι περισσοτέρου λόγου ἀξία εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις τῆς Λατινικῆς; ἀσφαλῶς ὄχι. Διότι κλπ. ». percĭpi (τοῦ percipio) = ὅτι δρέπεται, ἀποκτᾶται. exiguus = βραχύς, μικρός, sane = προφανῶς. contineo = συνέχω, περιορίζω . quare... Ἡ ἔννοια : ὅθεν ἂν τὰ κατορθώματά μας ἔχουν ὡς ὅριον τὰς ἐσχάτας χώρας τῆς οἰκουμένης, τοῦ κόσμου. Εἶναι ῥητορικὴ ὑπερβολὴ δικαιολογουμένη ἐν μέρει ἐκ τῶν τελευταίων κατορθωμάτων τοῦ Πομπηίου εἰς Ἀσίαν. eōdem... quo = ἐκεῖ, ὅπου. tela = arma manum = exercitum ἢ copiarum. quod, αἰτιολογικόν. cum ... tum = καί ... καί. scribĭtur, σχεδὸν ἀπροσώπως = γράφεται. de vita dimĭcant = περὶ ζωῆς ἀγωνίζονται, ἀγωνίζονται μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των. periculorum et laborum ἐννοεῖτ. ἀντικ. incitamentum = παρόρμημα πρὸς κινδύνους καὶ πόνους. Graeca - Latina : Μολονότι ὁ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κικέρων ὁμιλεῖ μετά τινος ὑπερβολῆς ἐνταῦθα καὶ διὰ τὸ συμφέρον τοῦ πελάτου του, ἐν τούτοις ἡ ὁμολογία τοῦ ῥήτορος, ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἔχουν μεγαλυτέραν ἀξίαν τῶν λατινικῶν, εἶναι πολύτιμος. Ἀπὸ ἀπόψεως εὐρυτέρας διαδόσεως βεβαίως τὰ λατινικὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχον ἀρχίσει νὰ ἐξαπλοῦνται εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ὁ ῥήτωρ ὅμως κυρίως ὁμιλεῖ περὶ μείζονος ἀξίας. orbis terrae : Τοῦτο κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους θὰ δικαιολογηθῇ περισσότερον, διότι οἱ Ῥωμαῖοι πραγματικῶς διὰ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Καίσαρος εἰς τὴν Γαλατίαν, Γερμανίαν καὶ Βρεττανίαν ἤγγισαν τὰ ὅρια τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου.

24. atque... tamen = καὶ ὅμως. qui, εἰσάγει ἀναφ. αἰτιολ. πρότασιν, διὰ τοῦτο τὸ qui = quia tu. praecōnem = κήρυκα, ὑμνητήν. exstitisset, τοῦ exsto = ὑφίσταμαι. contĕgo = συγκαλύπτω. obruo = καταχώννυμι, κατακαλύπτω. quid = τί, διὰ νὰ εἰσαγάγῃ νέον παράδειγμα. cum virtute fortunam adaequavit = ἐξίσωσε πρὸς τὴν ἀρετήν του τὴν τύχην, ὑπῆρξε δηλ. τόσον τυχηρὸς ὅσον καὶ ἀνδρεῖος. contio = σύνοδος, συνέλευσις. viri, δηλ. οἱ στρατιῶται τοῦ Πομπηίου. rustĭci = ἀγρόται. milites = στρατιῶται, ἑπομένως καὶ ἐκ τῆς προελεύσεώς των (rustĭci) καὶ τοῦ εἴδους τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν διῆγον (milites), ἀνίκανοι νὰ κρίνουν περὶ τῆς ἀξίας τῶν ποιητικῶν ἔργων. dulcēdo = γλυκύτης. partĭceps = μέτοχος. illud, δηλ. τὴν ἀπονομὴν τοῦ δικαιώματος τοῦ πολίτου. apprŏbo = ἐπιδοκιμάζω. Sigēo : Τὸ Σίγειον, ἀκρωτήριον εἰς τὴν Τρῳάδα, ὅπου λέγεται, ὅτι ἦτο ὁ τάφος τοῦ Ἀχιλλέως. Magnus : Ἡ κολακεία ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Πομπήιον, ὁ ὁποῖος ἠρέσκετο ἀκούων νὰ ὀνομάζεται μέγας μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ ἐπώνυμον αὐτὸ πρῶτος ἔδωκεν εἰς τὸν Πομπήιον, ἐνῷ ἦτο ἀκόμη 24 ἐτῶν, ὁ Σύλλας. Ἔκτοτε παρέμεινεν ὡς σταθερὸν ἐπίθετον τοῦ Πομπηίου, ὅπως μαρτυροῦν καὶ νομίσματα τῶν χρόνων ἐκείνων. Theophănem Mytilenaēum : Θεοφάνης ὁ Μυτιληναῖος συχνὰ ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος. Ἦτο ἔμπιστος καὶ ἀγαπητὸς τοῦ Πομπηίου. Οἱ Μυτιληναῖοι μετὰ τὸν θάνατόν του τοῦ ἀπένειμαν θείας τιμάς. civitate donavit : Τό δικαίωμα τοῦτο εἶχε μόνον ὁ ῥωμαϊκὸς λαός, ἀλλὰ δι' εἰδικῶν νόμων παρεχωρήθη τοῦτο εἰς τοὺς μεγάλους στρατηγούς, τὸν Μάριον, τὸν Πομπήιον. Ἄλλοι πάλιν, ὅπως ὁ Σύλλας, ὁ Καῖσαρ καὶ ὁ Ἀντώνιος ἐσφετερίσθησαν τὸ δικαίωμα τοῦτο ἄνευ νόμου κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

25. credo = πιστεύω. Ἡ φυσικὴ σειρὰ τῶν λέξεων: non potuit perficĕre ut alĭquo imperatore civitate donarētur. Τὸ ἐπιχείρημα εἶναι, ὅτι ὁ Ἀρχίας, ἐν ᾗ περιπτώσει δὲν εἶχεν ἀποκτήσει διὰ τῶν νόμων τὸ δικαίωμα, θὰ ἦτο πολὺ εὔκολον νὰ τὸ λάβῃ παρά τινος στρατηγοῦ. hunc = τὸν Ἀρχίαν. libellum, ὑποκοριστ. τοῦ liber = βιβλιάριον. malus = ταπεινός, ἀδόκιμος, subiicio = ὑποβάλλω. tantummŏdo = τόσον μόνον, ἀναφέρεται εἰς ὅλην τὴν φράσιν· διότι ἐπίγραμμα πρὸς τιμήν του εἶχε κάμει, τόσον μόνον δι' ἐναλλασομένων στίχων ὀλίγον διαφερόντων ἀλλήλων κατὰ τὸ μῆκος. fecisset, ὑποτ. μετὰ τὸ quod, διότι δεικνύει τὴν σκέψιν τοῦ ποιητοῦ. iubēre, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ vidimus. ea condicione = ἀλλ' ὑπὸ τοῦτον τὸν ὅρον. qui = cum is, αἰτιολογικὴ ἀναφ. πρότασις. sedulĭtas = φορτικότης. tamen, ἀντιτίθεται εἰς τὸ mali poëtae: τὴν φορτικότητα ἑνὸς ταπεινοῦ (ἀσήμου) ποιητοῦ ἐθεώρησεν ἐν τούτοις. virtutem = τὴν ἀρετήν, τὴν ἱκανότητα ἐν τῷ γράφειν. Sulla: Ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας, ὁ ὁποῖος ἀπένειμε τὸ πολιτικὸν δικαίωμα εἰς τὸν ἐκ Μασσαλίας Ἀρίστωνα καὶ ἐννέα κατοίκους τῶν Γαδείρων. vendebat: Ὁ Σύλλας ἐπώλει τὰ πράγματα τῶν προγεγραμμένων πολιτῶν. Ὁ Σύλλας ἐξέθετεν εἰς πώλησιν διὰ κήρυκος (per praecōnem), ἐνῷ ὁ ἴδιος κατὰ Πλούταρχον « δεσποτικῶς ἐπὶ βήματος ἐκαθέζετο ».

26. per se = δι' ἑαυτόν, ἀφοῦ ἦτο familiarissimus. qui = ἀναφ. αἰτιολογικόν. ut natis· τοῦ nascor = γεννῶμαι. pinguis = παχυλός, τραχύς. peregrīnus = ξενικός. Q. Metello Pio: ὁ Κ. Μέτελλος Πίος, ὁ ὁποῖος ἐσυγγένευε μὲ τοὺς Λουκούλλους, διότι ἡ ἀδελφὴ τοῦ Κ. Μετέλλου τοῦ Νουμιδικοῦ καὶ ἑπομένως θείου τοῦ Μετέλλου Πίου, ἦτο μήτηρ τῶν δύο Λουκούλλων. Ὁ Μέτελλος κατὰ τὴν ἀνθυπατείαν του εἰς τὴν Ἱσπανίαν (79 - 71) διεξήγαγε σφοδροὺς ἀγῶνας κατὰ τοῦ Σερτωρίου. Ἠρέσκετο εἰς τοὺς ποιητὰς τῆς στιγμῆς καὶ ἐδέχετο νὰ τοῦ ἀπονέμωνται θεῖαι σχεδὸν τιμαὶ διὰ σπονδῶν καὶ θυσιῶν καὶ ἐστεφανοῦτο διὰ χρυσοῦ στεφάνου ἀπὸ Δόξας, αἱ ὁποῖαι κατήρχοντο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐν μέσῳ βροντῶν. Cordŭbae: Κορδούη, πόλις τῆς Ἱσπανίας. Οἱ Ρωμαῖοι γενικῶς κατεφρόνουν τοὺς ἐξ Ἱσπανίας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι κακῶς ἐχειρίζοντο τὴν λατινικήν. Ἐν τούτοις ὀλίγον βραδύτερον ἡ Ἱσπανία ἐπρόκειτο νὰ χαρίσῃ εἰς τὰ ῥωμαϊκὰ γράμματα τρεῖς μεγάλους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, τὸν Σενέκαν, τὸν Λουκανὸν καὶ τὸν Κοϊντιλιανόν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κεφάλαιον 11.

obscurari = νὰ ἐπισκοτισθῇ. optĭmus quisque = πᾶς ἄριστος. de contemnenda gloria, ἕλξις ἀντὶ contemnnendo gloriam = περὶ καταφρονήσεως τῆς δόξης. in eo, ἀσύνδετον, διότι εἶναι ἐπεξήγησις τοῦ προηγουμένου. praedicatio = ἐγκώμιον. nobilitas = ἐπισημότης, δόξα (gloria). despicio = ὑπερορῶ, καταφρονῶ. praedicari ac nominari ἀπροσώπως = νὰ προσγίνεται ἐγκώμιον καὶ δόξα.

27. monumentorum = τῶν μνημείων, τὰ ὁποῖα ἵδρυσεν αὐτός. adĭtus = τὰς εἰσόδους. comĭte, ὡς ἀφαιρ. ἀπόλυτος = συνοδεύοντος τοῦ Ἐννίου. consecrare = νὰ ἀφιερώσῃ. quare: Τὸ συμπέρασμα τοῦ ῥήτορος εἶναι διάφορον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἀναμένομεν ἐκ τῶν δύο προηγουμένων παραδειγμάτων, ὅτι δηλ. ὁ Φούλβιος ὡς μέσον δόξης εὗρε νὰ τιμήσῃ τὰς μούσας καὶ τοὺς ποιητάς. Ὑπερπηδῶν τὸ συμπέρασμα τοῦτο προχωρεῖ περαιτέρω εἰς ἄλλο, ὅτι καὶ οἱ δικάζοντες σήμερον τὸν Ἀρχίαν εἶναι πολὺ φυσικὸν νὰ θέλουν νὰ συνδέσουν τὸ ὄνομά των μὲ τὴν σωτηρίαν ἑνὸς ἐνδόξου ποιητοῦ. armati - togati: Ἡ ἀντίθεσις ἔγινεν ἐπίτηδες. Οἱ ἄνδρες τοῦ πολέμου εἶναι δύσκολον νὰ σκέπτωνται εἰς τὰ τραχέα ἔργα των τὰς Μούσας, ἐνῷ οἱ τηβεννοφόροι δικασταὶ ἐν εἰρήνῃ ἔχουν ὑποχρέωσιν νὰ τιμοῦν αὐτάς. abhorreo = ἀφίσταμαι, ἀποτρέπομαι. Decĭmus Brutus: Ὕπατος τῷ 138 π.Χ., ἦτο ῥήτωρ καὶ γενικώτερον φίλος τῶν γραμμάτων. Accii: L. Attihus, ἐκ Πισαύρου τῆς Ὀμβρικῆς (170 - 84 π.Χ.). Ἔγραψε τραγῳδίας. Fulvius: Ὁ νικητὴς τῶν Αἰτωλῶν. Ὁ Ἔννιος τὸν συνώδευσεν εἰς τὴν ἐκστρατείαν καὶ παρευρέθη εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Ἀμπρακίας (189).

28. id = τοῦτο, νὰ θεραπεύητε δηλ. τοὺς ποιητάς. verum tamen = ἀλλ' ὅμως. atque... et... que = συνδέονται τρεῖς ἔννοιαι, καί... καί... καὶ... inchoavit = ἤρξατο, ἑπομένως δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη. quibus = θὰ ἐννοήσωμεν ὄχι τὸ versibus, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον τῆς προηγουμένης προτάσεως, ὅτι δηλ. ἐπεχείρησε διὰ στίχων νὰ ὑμνήσῃ καὶ ἤρχισεν. Ἑπομένως «τούτου ἀκουσθέντος». adornavi = τοῦ ἔδωκα ὅλα τὰ μέσα (διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τοῦτο τὸ ποίημα). qua detracta = ταύτης δὲ ἀφαιρεθείσης, ἀποσπασθείσης (δηλ. τῆς ἀμοιβῆς). Ἡ μετοχὴ ὑποθετικὴ = ἂν ἀφαιρεθῇ. curriculum = ἅρμα καὶ μεταφορ. σταδιοδρομία.

29. Ὁ Κικέρων γενικεύει ἐδῶ τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν ἐξέφρασε προηγουμένως μόνον δι' ἑαυτόν. praesentīret in postĕrum πλεονα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σμὸς = προῃσθάνετο εἰς τὸ μέλλον. et si... terminaret = ἂν ἐτερμάτιζεν. eisdem regionibus... quibus = εἰς ταύτας τὰς περιοχὰς (ὅρια), εἰς τὰς ὁποίας. circumscriptum est = εἶναι περιγεγραμμένον, περιωρισμένον, nec, neque, nec = οὔτε... οὔτε... οὔτε... frango = θραύω. ango = ἄγχω, πνίγω (κοινῶς πνίγομαι ἀπό φροντίδας). nunc, ἐνν. τὸ vero = νῦν δέ, τώρα ὅμως. insideo = ἐπικάθημαι. virtus = εὐγενὴς ὁρμή. stimŭlis gloriae = διὰ τῶν κέντρων τῆς δόξης. non esse dimittendam = ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀπολεσθῇ. nominis, γεν. ἀντ. εἰς τὸ commemorationem = ἡ ἀνάμνησις τοῦ ὀνόματός μας. adaequo = ἐξισῶ. posterĭtas = ὁ μετέπειτα χρόνος.

Κεφάλαιον 12.

30. versamur = ἀναστρεφόμεθα. ut, σύνδεσον μὲ τὸ arbitremur= ὥστε νὰ νομίζωμεν. omnia nobiscum = πάντα μεθ' ἡμῶν, δηλ. animus, corpus, commemoratio nominis nostri. cum = καίτοι. otiōsus = ἀπράγμων, σχολαῖος. spirĭtum duco = ἀναπνέω. Ἡ ἐξήγησις: καίτοι μέχρι τοῦ ἐσχάτου διαστήματος (τῆς ζωῆς μας) οὐδόλως διάγομεν ἡσύχως καὶ ἀπόνως. summis ingeniis = viris summo ingenio praedĭtis = ὑπὸ ἀνδρῶν πεπροικισμένων δι' ὑψίστου πνεύματος. expressam = ἐκτυπωθεῖσαν καὶ polĭtam = καλλιτεχνηθεῖσαν. vero = τῷ ὄντι. in gerendo =ἐν τῷ πράττειν, καθ' ὃν χρόνον τὸ ἔπραττον. spargo = σπείρω. dissemĭno = διασκορπίζω. Ἡ ἔκφρασις διὰ τῶν ῥημάτων τούτων γίνεται ποιητική. sive - sive = εἴτε - εἴτε. abfutūra est... pertinebit ὁ α' περιφραστικὸς μέλλων δεικνύει τὸ μελλοντικῶς ἀβέβαιον, ἐνῷ ὁ β' ἁπλοῦς τὸ μελλοντικῶς βέβαιον καὶ τὴν πεποίθησιν τοῦ ῥήτορος. abfutura est, τοῦ absum = ἄπειμι. imagines: Ἰδιαιτέρως διὰ τοὺς Ῥωμαίους imagines ἦσαν καὶ τὰ κήρινα ὁμοιώματα τῶν προγόνων τὰ τοποθετημένα εἰς τὸ ἄτριον τῶν οἰκιῶν.

31. quare: δι' αὐτοῦ εἰσάγεται τὸ συμπέρασμα ὅλου τοῦ λόγου. pudor = σωφροσύνη. amicorum, νὰ συνδεθῇ μετὰ τοῦ dignitate. cum-tum = τόσον... ὅσον, καί... καί, ἀντὶ νὰ εἴπῃ ab amicis cum illustribus tum vetustis = ὑπὸ φίλων καὶ ἐπιφανῶν καὶ ἀρχαίων. convĕnit, ἀπρος. = ἁρμόζει. existĭmo = θεωρῶ, νομίζω. causa vero eius modi quae = cuius causa sit eius modi ut ea... causa = ὑπόθεσις. recentibus = τοὺς προσφάτους οἰκείους κινδύνους καὶ ἡμε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τέρους καὶ ὑμετέρους· ἐννοεῖ τοὺς ἐκ τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα. profiteor = ὑπισχνοῦμαι. eo numero = ἀντὶ est e numero eorum, qui... sunt habĭti πληθ. διότι τὸ numero εἶναι περιληπτικὸν = ἐθεωρήθησαν. itaque dicti = et tales dicti sunt = καὶ τοιοῦτοι ὠνομάσθησαν. accipiatis, νὰ συνδεθῇ μὲ τὸ προηγούμενον ut eum. potius = magis = μᾶλλον. humanitas ἐνταῦθα = ἐπιείκεια, ὅπως καὶ τὸ acerbitas = αὐστηρότης.

32. quae, οὐδ. = ὅσα. pro = κατά, συμφώνως. confīdo = πέπεισμαι, ἐν τῇ ἀντιθέσει πρὸς τὸ spero. iudiciālis = δικανικός. communĭter = κοινῶς, γενικῶς. quae a forensi... ἑρμηνεία· ὅσα δὲ ὡμίλησα ἀσφαλῶς μακρὰν ἐμοῦ καὶ τῆς δικανικῆς συνηθείας καὶ περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνδρὸς καὶ γενικῶς περὶ αὐτῆς τῆς σπουδῆς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΟΒΙΔΙΟΥ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΟΒΙΔΙΟΥ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ

(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1963

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Ὀβιδίου.

Ὁ Πόπλιος Ὀβίδιος Νάσων (P. Ovidius Naso) ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν Σοῦλμον (Sulmo, νῦν Solmona) τῆς περιοχῆς τῶν Πελιγνῶν τῆς Ἰταλίας τῷ 43 π. Χ. ἢ 711 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης, ἐξ οἰκογενείας ἀνηκούσης εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱππέων (ordo equester).

Νεώτατος ἦλθεν εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου κατὰ ἓν ἔτος ἀδελφοῦ του καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ῥητορικῆς, ὑπὸ τοὺς διασήμους τότε ῥητοροδιδασκάλους Ὀρέλλιον Φοῦσκον καὶ Πόρκιον Λάτρωνα, κατ' ἐπιθυμίαν τοῦ πατρός του, φιλοδοξοῦντος νὰ ἴδῃ τοὺς υἱούς του πλουσίους, δρῶντας καὶ ἀναδεικνυομένους εἰς τὴν πολιτικήν.

Τόσην ὅμως εἶχε κλίσιν εἰς τὴν ποίησιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας εἶχεν ἐπιδοθῆ, ὥστε, ἂν καὶ ηὐδοκίμει εἰς τὴν ῥητορικήν, δὲν ἔπαυσε νὰ ἀσχολῆται καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Ὁ ἴδιος ὁ Ὀβίδιος, ὁμιλῶν διὰ τὴν κλίσιν του ταύτην, γράφει (Tristia 4, 10, 26) :

Sponte sua carmen numĕros veniebat ad aptos
Et quod temptabam dicĕre, versus erat.

(Ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ ποίημα προσηρμόζετο εἰς τὸ προσῆκον μέτρον καὶ ὅ,τι ἐπεχείρουν νὰ λέγω ἦτο στίχος).

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του μετέβη εἰς Ἀθήνας. Ἐπεσκέφθη ὅμως καὶ ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μ. Ἀσίας. Μετὰ δύο ἔτη παραμονῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπέστρεψεν εἰς Ῥώμην, διὰ μέσου τῆς Σικελίας, ὅπου παρέμεινεν ἐπί τινα χρόνον.

Ἐν Ῥώμῃ κατ' ἀρχὰς ἀνεμείχθη εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἀνέλαβε τὰ μικρότερα πολιτικὰ ἀξιώματα, διὰ τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ διέλθῃ, ἵνα διεκδικήσῃ τὰ ἀνώτερα. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται ἀπασχολήσεις οὐδὲν εἶχον τὸ ἑλκυστικὸν διὰ τὸν Ὀβίδιον, ὅστις εἶχεν ἀφήσει ἀκουσίως τὸν Ἑλικῶνα. Διὰ τοῦτο δὲν ἐβράδυνε νὰ περιφρονήσῃ τὰς τιμὰς τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πολιτικῆς, καθ' ὃν ἀκριβῶς χρόνον αἱ θύραι τῆς Συγκλήτου ἠνοίγοντο εἰς αὐτόν. Ἐπανῆλθε λοιπὸν εἰς τὰς προσφιλεῖς του Μούσας, διὰ νὰ μὴ τὰς ἐγκαταλείψῃ ποτὲ πλέον. Ματαίως προσεπάθει ὁ πατήρ του νὰ τὸν μεταπείσῃ, μεταχειρισθεὶς πολλάκις τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι « Ὁ Μαιονίδης (Ὅμηρος) δὲν ἀφῆκε περιουσίαν . . . ».

Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν πρώτων ποιημάτων του ἐγένετο γνωστὸς εἰς τὸν εὐρὺν κύκλον τῶν λογίων τῆς Ῥώμης, μεθ' ὧν συνεδέθη διὰ φιλίας, ὡς ἐπὶ παραδείγματος μετὰ τοῦ Ὁρατίου, Προπερτίου, Τιβούλλου καὶ ἄλλων. Τόσην δὲ ἠσθάνετο χαρὰν ἐκ τῆς μετ' αὐτῶν συναναστροφῆς, ὥστε ὁ ἴδιος λέγει ἐν τῇ αὐτοβιογράφίᾳ του : « Ἐθεράπευσα καὶ ἠγάπησα τοὺς ποιητὰς τοῦ καιροῦ ἐκείνου· ὁσάκις εὑρισκόμην πλησίον ποιητῶν, ἐνόμιζον ὅτι θεοὶ ἦσαν παρόντες ».

Εἰς ἡλικίαν 51 ἐτῶν, ὅτε εὐτυχὴς ἔτεινε νὰ καταλάβῃ τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν συγχρόνων του ποιητῶν, περιέπεσε, δι' ἄγνωστον λόγον, εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ παντοδυνάμου τότε Αὐγούστου καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ῥώμην καὶ τὸν προσφιλῆ κύκλον τῶν ὁμοτέχνων του καὶ νὰ ἀπέλθῃ ἐξόριστος εἰς Τόμους, μικρὰν παρὰ τὰς νοτίας ἐκβολὰς τοῦ Δουνάβεως πόλιν, πλησίον τῆς σημερινῆς Κωστάντζης.

Ἄγνωστα εἶναι τὰ αἴτια τοῦ ὑπερορισμοῦ τοῦ ποιητοῦ· πολλὰ εἰκάζονται, ἀλλ' οὐδὲν τὸ βέβαιον. Ὁ ἴδιος γράφει σχετικῶς (Tristia 11, 207) :

Perdidĕrint cum me duo crimĭna, carmen et error,
Alterīus facti culpa silenda mihi.
(Δύο ἐγκλήματα μὲ κατέστρεψαν, ποίημα καὶ σφάλμα,
ἀλλὰ δι' ἑκάτερον πρέπει νὰ σιωπῶ).

Ἀλλὰ καὶ ἐξόριστος δὲν ἔπαυσε νὰ ἀσχολῆται εἰς τὴν ποίησιν, ἥτις ἦτο ὁ παρήγορος ἄγγελος ἐν τῇ μονώσει του· « Gratia, Musa tibi nam tu solacia praebes » (Σ' εὐχαριστῶ, Μοῦσα, διότι μὲ παρηγορεῖς).

Τὴν φαιδρότητα ὅμως, τὴν ὁποίαν ἀπέπνεον τὰ πρὸ τῆς ἐξορίας ἔργα του, διαδέχεται καταθλιπτικὴ μελαγχολία. Παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν του δὲ καὶ τὴν ταπεινωτικὴν καὶ ἐξευτελιστικὴν κολακείαν, τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθη ἀπευθύνων ἐπιστολὰς καὶ ποιήματα πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς τῆς Ῥώμης, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀνάκλησίν του. Ἠδυνήθη ὅμως νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐκεῖ ζωὴν σχετικῶς ἄνετον, διότι ἡ ἐπιβληθεῖσα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς αὐτὸν ποινὴ ἦτο ὑπερορισμὸς (relegatio) καὶ ὄχι φυγάδευσις (aquae et ignis interdictio), κατὰ τὴν ὁποίαν ἐδημεύετο ἡ περιουσία καὶ ἠλαττοῦντο τὰ πολιτικὰ δικαιώματα.

Τὸ 8ον ἀπὸ τῆς ἐξορίας του ἔτος, 17 μ. Χ. ἢ 770 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ἀπέθανεν εἰς τὴν ἄξενον καὶ βάρβαρον ἐκείνην χώραν, ὅπου εἶχε ῥιφθῆ ὁ χαρίεις καὶ κομψὸς ποιητής, εἰς ἡλικίαν 60 περίπου ἐτῶν. Τῷ 1886 ἱδρύθη πρὸς τιμήν του μνημεῖον ἐν Κωστάντζῃ τῆς Ῥουμανίας, ὅπου πιστεύεται ὅτι ἀνεκαλύφθη ὁ τάφος του. Δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν μετεκομίσθησαν τὰ ὀστᾶ ἢ ἡ κόνις του εἰς Ῥώμην, ὅπως ζῶν εἶχεν ἐκφράσει τὴν ἐπιθυμίαν.

2. Ἔργα τοῦ Ὀβιδίου.

Τὸ ποιητικὸν ἔργον τοῦ Ὀβιδίου διακρίνεται εἰς τρεῖς περιόδους. Αἱ δύο πρῶται περιλαμβάνουν τὰ πρὸ τῆς ἐξορίας ποιήματά του, ἡ δὲ τρίτη τὰ μετ' αὐτήν.

I. Τὰ πρὸ τῆς ἐξορίας.

Εἰς τὴν πρώτην περίοδον ἀνήκουν:

1. Heroïdes (Epistŭlae) = 21 ἐπιστολαὶ γυναικῶν τῶν ἡρωικῶν χρόνων.
2. Amores = Ἔρωτες.
3. Medicamĭna faciēi = φάρμακα τοῦ προσώπου (καλλυντικά).
4. Ars amandi ἢ ars amatoria = ἡ ἐρωτικὴ τέχνη.
5. Remedia amōris = ἀντιφάρμακα τοῦ ἔρωτος.

Εἰς τὴν δευτέραν περίοδον:

1. Metamorphōses = μεταμορφώσεις.
2. Fasti = ἡμερολόγιον, ἀτελὲς λόγῳ τῆς ἐξορίας του.

II. Τὰ μετὰ τὴν ἐξορίαν.

1. Tristia = θρῆνοι.
2. Epistŭlae ex Ponto (Pontiaca).
3. Halieutĭca = ἁλιευτικά.
4. Ibis = Ἶβις.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3. Εἰσαγωγὴ εἰς τὰς Μεταμορφώσεις.

Τὸ ἀξιολογώτερον ἔργον τοῦ Ὀβιδίου εἶναι αἱ Μεταμορφώσεις, ποίημα τῆς διδακτικῆς ποιήσεως, ἐν δακτυλικῷ ἑξαμέτρῳ, διῃρημένον εἰς 15 βιβλία. Τὸ χειρόγραφον αὐτῶν εἶχε καύσει ὁ Ὀβίδιος, πρὶν ἢ ἀπέλθῃ εἰς τὴν ἐξορίαν. Τὸ ἔργον ὅμως ἐσώθη, διότι φίλοι αὐτοῦ κατεῖχον ἀντίγραφα. Ὁ Ὀβίδιος ἐκ φύσεως ἀπέκλινε πρὸς τὰ ἐρωτικὰ μᾶλλον ποιήματα, τὰ ὁποῖα καὶ διακρίνονται ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως.

Διὰ τῶν Μεταμορφώσεων ἐπεχείρησεν ἡ μοῦσά του ὑψηλοτέραν πτῆσιν. Τὸ θέμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶχον πραγματευθῆ πρὸ αὐτοῦ οἱ Ἀλεξανδρινοί, μάλιστα δὲ ὁ Νίκανδρος (Ἑτεροιούμενα), ὁ Παρθένιος (Μεταμορφώσεις) καὶ ὁ Βοῖος (Ὀρνιθογονία), ἦτο σύμφωνον πρὸς τὴν ποιητικὴν ἰδιοφυΐαν τοῦ Ὀβιδίου, ὅστις ἐγνώριζεν ἀριστοτεχνικῶς νὰ ποικίλλῃ τὸν λόγον καὶ κομψότατα νὰ περιγράφῃ.

Ἐφιλοτέχνησε λοιπὸν τὰς μυθικὰς μεταμορφώσεις κατὰ τάξιν χρονολογικὴν ἀπὸ τοῦ Χάους μέχρι τοῦ μεταμορφωθέντος εἰς ἀστέρα Ἰουλίου Καίσαρος.

Ἑνότητα ἐπικὴν οὔτε ἔχουν αἱ Μεταμορφώσεις, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχουν. Οἱ μῦθοι διαδέχονται ἀλλήλους μετὰ χαλαροῦ συνδέσμου καὶ προβάλλονται ἐνώπιόν μας ὡς εἰς κινηματογραφικὴν ταινίαν. Εἶναι ὅμως θαυμαστὴ ἡ ποικιλία καὶ ἡ ἐφευρετικότης τοῦ ποιητοῦ εἰς τὴν ζωηρὰν παράστασιν τῶν ἀτελευτήτων ἐκείνων μυθικῶν μεταβολῶν, 219 περίπου, τὴν ὁποίαν μόνον ἡ γόνιμος τοῦ Ὀβιδίου φαντασία ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ.

Τὸν ποιητὴν θὰ κρίνωμεν μετὰ τὴν ἑρμηνείαν τῶν δύο ἀνὰ χεῖρας Μεταμορφώσεων « Φαέθων » καὶ « Νιόβη ».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ Α'

ΚΕΙΜΕΝΟΝ

LIBER PRIMUS

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

In nova fert animus mutatas dicere formas
corpora : di, coeptis (nam vos mutastis et illas)
adspirate meis, primaque ab origine mundi
ad mea perpetuum deducite tempora carmen!
. . . . . .
. . . . . .

LIBER SECUNDUS

PHAËTHON

Regia Solis erat sublimibus alta columnis,
clara micante auro flammasque imitante pyropo,
cuius ebur nitidum fastigia summa tegebat;
argenti bifores radiabant lumine valvae.
5 materiam superabat opus: nam Mulciber illic
aequora caelarat medias cingentia terras
terrarumque orbem caelumque, quod imminet orbi.
caeruleos habet unda deos, Tritona canorum
Proteaque ambiguum balaenarumque prementem

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

10 Aegaeona suis immania terga lacertis,
Doridaque et natas, quarum pars nare videtur,
pars in mole sedens virides siccare capillos,
pisce vehi quaedam. facies non omnibus una,
non diversa tamen : qualem decet esse sororum.
15 terra viros urbesque gerit silvasque ferasque
fluminaque et nymphas et cetera numina ruris.
haec super imposita est caeli fulgentis imago,
signaque sex foribus dextris totidemque sinistris.
quo simul acclivo Clymeneïa limite proles
20 venit et intravit dubitati tecta parentis,
protinus ad patrios sua fert vestigia vultus
constititque procul : neque enim propiora ferebat
lumina. purpurea velatus veste sedebat
in solio Phoebus claris lucente smaragdis.
25 a dextra laevaque Dies et Mensis et Annus
Saeculaque et positae spatiis aequalibus Horae
Verque novum stabat cinctum florente corona,
stabat nuda Aestas et spicea serta gerebat,
stabat et Autumnus calcatis sordidus uvis,
30 et glacialis Hiems canos hirsuta capillos.
inde loco medius rerum novitate paventem
Sol oculis iuvenem, quibus aspicit omnia, vidit,
« quae » que « viae tibi causa? quid hac » ait « arce petisti,
progenies, Phaëthon, haud infitianda parenti? »
35 ille refert « o lux immensi publica mundi,
Phoebe, pater, si das huius mihi nominis usum,
nec falsa Clymene culpam sub imagine celat
pignora da, genitor, per quae tua vera propago
credar, et hunc animis errorem detrahe nostris ».
40 dixerat. at genitor circum caput omne micantes
deposuit radios propiusque accedere iussit,
amplexuque dato « nec tu meus esse negari
dignus es, et Clymene veros » ait « edidit ortus.
quoque minus dubites,quodvis pete munus, ut illud
45 me tribuente feras. promissis testis adesto

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

dis iuranda palus, oculis incognita nostris ».
vix bene desierat: currus rogat ille paternos
inque diem alipedum ius et moderamen equorum.
paenituit iurasse patrem. qui terque quaterque
50 concutiens illustre caput « temeraria » dixit
« vox mea facta tua est. utinam promissa liceret
non dare ! confiteor, solum hoc tibi, nate, negarem.
dissuadere licet. non est tua tuta voluntas ;
magna petis, Phaëthon, et quae nec viribus istis
55 munera conveniant nec tam puerilibus annis.
sors tua mortalis : non est mortale quod optas.
plus etiam, quam quod superis contingere fas sit,
nescius affectas. placeat sibi quisque licebit :
non tamen ignifero quisquam consistere in axe
60 me valet excepto. vasti quoque rector Olympi,
qui fera terribili iaculatur fulmina dextra,
non agat hos currus. et quid Jove maius habemus ?
ardua prima via est, et qua vix mane recentes
enituntur equi. medio est altissima caelo,
65 unde mare et terras ipsi mihi saepe videre
fit timor, et pavida trepidat formidine pectus :
ultima prona via est et eget moderamine certo :
tunc etiam, quae me subiectis excipit undis,
ne ferar in praeceps, Tethys solet ipsa vereri.
70 adde quod assidua rapitur vertigine caelum
sideraque alta trahit celerique volumine torquet.
nitor in adversum, nec me, qui cetera, vincit
impetus, et rapido contrarius evehor orbi.
finge datos currus. quid ages? poterisne rotatis
75 obvius ire polis, ne te citus auferat axis !
forsitan et lucos illic urbesque deorum
concipias animo delubraque ditia donis
esse ? per insidias iter est formasque ferarum.
utque viam teneas nulloque errore traharis,
80 per tamen adversi gradieris cornua Tauri
Haemoniosque arcus violentique ora Leonis

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

saevaque circuitu curvantem bracchia longo
Scorpion atque aliter curvantem bracchia Cancrum.
nec tibi quadrupedes animosos ignibus illis,
85 quos in pectore habent, quos ore et naribus efflant,
in promptu regere est. vix me patiuntur, ubi acres
incaluere animi, cervixque repugnat habenis.
at tu, funesti ne sim tibi muneris auctor,
nate, cave, dum resque sinit, tua corrige vota.
90 scilicet ut nostro genitum te sanguine credas,
pignora certa petis? do pignora certa timendo,
et patrio pater esse metu probor. aspice vultus
ecce meos ! utinamque oculos in pectora posses
inserere et patrias intus deprendere curas !
95 denique quicquid habet dives, circumspice, mundus,
eque tot ac tantis caeli terraeque marisque
posce bonis aliquid : nullam patiere repulsam.
deprecor hoc unum, quod vero nomine poena,
non honor est: poenam, Phaëthon, pro munere poscis !
100 quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis ?
ne dubita; dabitur — Stygias iuravimus undas —
quodcumque optaris : sed tu sapientius opta ».
finierat monitus. dictis tamen ille repugnat
propositumque premit flagratque cupidine currus.
105 ergo qua licuit genitor cunctatus, ad altos
deducit iuvenem, Volcania munera, currus.
aureus axis erat, temo aureus, aurea summae
curvatura rotae, radiorum argenteus ordo.
per iuga chrysolithi positaeque ex ordine gemmae
110 clara repercusso reddebant lumina Phoebo.
dumque ea magnanimus Phaëthon miratur opusque
perspicit, ecce vigil nitido patefecit ab ortu
purpureas Aurora fores et plena rosarum
atria. diffugiunt stellae, quarum agmina cogit
115 Lucifer, et caeli statione novissimus exit.
quem petere ut terras mundumque rubescere vidit
cornuaque extremae velut evanescere lunae,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

iungere equos Titan velocibus imperat Horis.
iussa deae celeres peragunt, ignemque vomentes,
120 ambrosiae suco saturos praesepibus altis
quadrupedes ducunt adduntque sonantia frena.
tum pater ora sui sacro medicamine nati
contigit et rapidae fecit patientia flammae
imposuitque comae radios praesagaque luctus
125 pectore sollicito repetens suspiria dixit :
« si potes his saltem monitis parere parentis,
parce, puer, stimulis et fortius utere loris.
sponte sua properant : labor est inhibere volantes.
nec tibi directos placeat via quinque per arcus.
130 sectus in obliquum est lato curvamine limes,
zonarumque trium contentus fine polumque
effugit australem iunctamque aquilonibus Arcton.
hac sit iter : manifesta rotae vestigia cernes.
utque ferant aequos et caelum et terra calores.
135 nec preme, nec summum molire per aethera currum.
altius egressus caelestia tecta cremabis,
inferius, terras : medio tutissimus ibis.
neu te dexterior tortum declinet ad Anguem,
neve sinisterior pressam rota ducat ad Aram :
140 inter utrumque tene. Fortunae cetera mando,
quae iuvet et melius, quam tu tibi, consulat opto.
dum loquor, Hesperio positas in litora metas
humida nox tetigit. non est mora libera nobis :
poscimur. effulget tenebris aurora fugatis.
145 corripe lora manu! — vel, si mutabile pectus
est tibi, consiliis, non curribus utere nostris,
dum potes et solidis etiamnunc sedibus astas,
dumque male optatos nondum premis inscius axes.
quae tutus spectes, sine me dare lumina terris ! »
150 occupat ille levem iuvenili corpore currum
statque super, manibusque datas contingere habenas
gaudet et invito grates agit inde parenti.
interea volucres, Pyrois et Eous et Aethon,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Solis equi, quartusque Phlegon hinnitibus auras
155 flammiferis implent pedibusque repagula pulsant.
quae postquam Tethys, fatorum ignara nepotis,
reppulit, et facta est immensi copia mundi,
corripuere viam pedibusque per aëra motis
obstantes scindunt nebulas pennisque levati
160 praetereunt ortos isdem de partibus Euros.
sed leve pondus erat, nec quod cognoscere possent
Solis equi, solitaque iugum gravitate carebat.
utque labant curvae iusto sine pondere naves
perque mare instabiles nimia levitate feruntur,
165 sic onere assueto vacuus dat in aëra saltus
succutiturque alte similisque est currus inani.
quod simulac sensere, ruunt tritumque relinquunt
quadriiugi spatium, nec quo prius, ordine currunt.
ipse pavet: nec qua commissas flectat habenas,
170 nec scit, qua sit iter, nec, si sciat, imperet illis.
tum primum radiis gelidi caluere Triones,
et vetito frustra temptarunt aequore tingui.
quaeque polo posita est glaciali proxima Serpens,
frigore pigra prius nec formidabilis ulli,
175 incaluit sumpsitque novas fervoribus iras.
te quoque turbatum memorant fugisse, Boote,
quamvis tardus eras et te tua plaustra tenebant.
ut vero summo despexit ab aethere terras
infelix Phaëthon penitus, penitusque iacentes,
180 palluit, et subito genua intremuere timore,
suntque oculis tenebrae per tantum lumen obortae.
et iam mallet equos numquam tetigisse paternos :
iam cognosse genus piget et valuisse rogando :
iam Meropis dici cupiens ita fertur, ut acta
185 praecipiti pinus borea, cui victa remisit
frena suus rector, quam dis votisque reliquit.
quid faciat? multum caeli post terga relictum,
ante oculos plus est. animo metitur utrumque,
et modo, quos illi fatum contingere non est,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

190 prospicit occasus ; interdum respicit ortus.
quidque agat, ignarus stupet et nec frena remittit,
nec retinere valet, nec nomina novit equorum.
sparsa quoque in vario passim miracula caelo
vastarumque videt trepidus simulacra ferarum.
195 est locus, in geminos ubi bracchia concavat arcus
Scorpius, et cauda flexisque utrimque lacertis
porrigit in spatium signorum membra duorum.
hunc puer ut nigri madidum sudore veneni
vulnera curvata minitantem cuspide vidit,
200 mentis inops gelida formidine lora remisit.
quae postquam summo tetigere iacentia tergo,
exspatiantur equi, nulloque inhibente per auras
ignotae regionis eunt, quaque impetus egit,
hac sine lege ruunt altoque sub aethere fixis
205 incursant stellis rapiuntque per avia currum.
et modo summa petunt, modo per declive viasque
praecipites spatio terrae propiore feruntur :
inferiusque suis fraternos currere Luna
admiratur equos, ambustaque nubila fumant.
210 corripitur flammis, ut quaeque altissima, tellus,
fissaque agit rimas et suis aret ademptis.
pabula canescunt, cum frondibus uritur arbor,
materiamque suo praebet seges arida damno.
parva queror : magnae pereunt cum moenibus urbes,
215 cumque suis totas populis incendia gentes
in cinerem vertunt. silvae cum montibus ardent :
ardet Athos Taurusque Cilix et Tmolus et Oete
et tum sicca, prius creberrima fontibus, Ide
virgineusque Helicon et nondum Oeagrius Haemos.
220 ardet in immensum geminatis ignibus Aetne.
Parnassusque biceps et Eryx et Cynthus et Othrys,
et tandem nivibus Rhodope caritura, Mimasque
Dindymaque et Mycale natusque ad sacra Cithaeron.
nec prosunt Scythiae sua frigora : Caucasus ardet
225 Ossaque cum Pindo maiorque ambobus Olympus,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

aëriaeque Alpes et nubifer Appenninus.
tum vero Phaëthon cunctis e partibus orbem
aspicit accensum nec tantos sustinet aestus.
ferventesque auras velut e fornace profunda
230 ore trahit, currusque suos candescere sentit ;
et neque iam cineres eiectatamque favillam
ferre potest, calidoque involvitur undique fumo ;
quoque eat, aut ubi sit. picea caligine tectus
nescit, et arbitrio volucrum raptatur equorum.
235 sanguine tunc credunt in corpora summa vocato
Aethiopum populos nigrum traxisse colorem.
tum facta est Libye raptis umoribus aestu
arida. tum nymphae passis fontesque lacusque
deflevere comis. quaerit Boeotia Dircen,
240 Argos Amymonen, Ephyre Pirenidas undas.
nec sortita loco distantes flumina ripas
tuta manent, mediis Tanais fumavit in undis,
Peneosque senex, Teuthranteusque Caicus,
et celer Ismenos cum Phegiaco Erymantho,
245 arsurusque iterum Xanthus, flavusque Lycormas,
quique recurvatis ludit Maeandros in undis,
Mygdoniusque Melas et Taenarius Eurotas.
arsit et Euphrates Babylonius, arsit Orontes,
Thermodonque citus, Gangesque, et Phasis, et Hister.
250 aestuant Alpheus, ripae Spercheides ardent ;
quodque suo Tagus amne vehit, fluit ignibus, aurum.
et quae Maeonias celebrabant carmine ripas
flumineae volucres, medio caluere Caystro.
Nilus in extremum fugit perterritus orbem
255 occuluitque caput, quod adhuc latet. ostia septem
pulverulenta vacant, septem sine flumine valles.
fors eadem Ismarios Hebrum cum Strymone siccat,
Hesperiosque amnes, Rhenum Rhodanumque Padumque
cuique fuit rerum promissa potentia Thybrin.
260 dissilit omne solum, penetratque in Tartara rimis
lumen et infernum terret cum coniuge regem.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

et mare contrahitur, siccaeque est campus harenae
quod modo pontus erat; quosque altum texerat aequor,
exsistunt montes et sparsas Cycladas augent.
265 ima petunt pisces, nec se super aequora curvi
tollere consuetas audent delphines in auras.
corpora phocarum summo resupina profundo
exanimata natant. ipsum quoque Nerea fama est
Doridaque et natas tepidis latuisse sub antris.
270 ter Neptunus aquis cum torvo bracchia vultu
exserere ausus erat; ter non tulit aëris ignes.
alma tamen Tellus, (ut erat circumdata ponto,
inter aquas pelagi contractos undique fontes,
qui se condiderant in opacae viscera matris,
275 sustulit oppressos) collo tenus arida vultus,
opposuitque manum fronti, magnoque tremore
omnia concutiens paulum subsedit et infra
quam solet esse, fuit; sacraque ita voce locuta est :
« si placet hoc meruique, quid o tua fulmina cessant,
280 summe deum? liceat periturae viribus ignis,
igne perire tuo, clademque auctore levare.
vix equidem fauces haec ipsa in verba resolvo » —
presserat ora vapor « tostos en aspice crines,
inque oculis tantum, tantum super ora favillae.
285 hosne mihi fructus, hunc fertilitatis honorem
officiique refers, quod adunci vulnera aratri
rastrorumque ferro totoque exerceor anno,
quod pecori frondes, alimentaque mitia, fruges
humano generi, vobis quoque tura ministro?
290 sed tamen exitium fac me meruisse : quid undae,
quid meruit, frater? cur illi tradita sorte
aequora decrescunt et ab aethere longius absunt?
quodsi nec fratris, nec te mea gratia tangit,
at caeli miserere tui. circumspice utrumque,
295 fumat uterque polus. quos si vitiaverit ignis,
atria vestra ruent. Atlas en ipse laborat,
vixque suis umeris candentem sustinet axem.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

si freta, si terrae pereunt, si regia caeli
in chaos antiquum confundimur eripe flammis
300 siquid adhuc superest, et rerum consule summae ».
dixerat haec Tellus: neque enim tolerare vaporem
ulterius potuit nec dicere plura, suumque
rettulit os in se proprioraque manibus antra.
at pater omnipotens Superos testatus et ipsum
305 qui dederat currus nisi opem ferat. omnia fato
interitura gravi summam petit arduus arcem,
unde solet latis nubes inducere terris,
unde movet tonitrus vibrataque fulmina iactat.
sed neque quas posset terris inducere nubes
310 tunc habuit nec quos caelo dimitteret imbres.
intonat et dextra libratum fulmen ab aure
misit in aurigam pariterque animaque rotisque
expulit et saevos compescuit ignibus ignes.
consternantur equi et saltu in contraria facto
315 colla iugo eripiunt abruptaque lora relinquunt.
illic frena iacent, illic temone revulsus
axis, in hac radii fractarum parte rotarum,
sparsaque sunt late laceri vestigia currus.
at Phaëthon, rutilos flamma populante capillos
320 volvitur in praeceps longoque per aëra tractu
fertur, ut interdum de caelo stella sereno,
etsi non cecidit, potuit cecidisse videri.
quem procul a patria maximus orbe
excipit Eridanus, fumantiaque abluit ora.
325 Naides Hesperiae trifida fumantia flamma
corpora dant tumulo, signant quoque carmine saxum
« hic situs est Phaëthon, currus auriga paterni ;
quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis ».
nam pater obductos, luctu miserabilis aegro,
330 condiderat vultus ; et, si modo credimus, unum
isse diem sine sole ferunt, incendia lumen
praebebant, aliquisque malo fuit usus in illo.
At Clymene postquam dixit quaecumque fuerunt

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

in tantis dicenda malis, lugubris et amens
335 et laniata sinus totum percensuit orbem :
exanimesque artus primo, mox ossa requirens,
repperit ossa tamen peregrina condita ripa,
incubuitque loco, nomenque in marmore lectum
perfudit lacrimis et aperto pectore fovit.
340 nec minus Heliades lugent, et inania morti
munera, dant lacrimas, et caesae pectora palmis
non auditurum mirares Phaëthonta querelas
nocte dieque vocant, adsternunturque sepulcro.
luna quater iunctis implerat cornibus orbem :
345 illae more suo, nam morem fecerat usus,
plangorem dederant. e quis Phaëthusa, sororum
maxima, cum vellet terra procumbere, questa est
deriguisse pedes ad quam conata venire
candida Lampetie subito radice retenta est.
350 tertia cum crinem manibus laniare pararet
avellit frondes. haec stipite crura teneri,
illa dolet fieri longos sua bracchia ramos.
dumque ea mirantur, complectitur inguina cortex
perque gradus uterum pectusque umerosque manusque
355 ambit. et exstabant tantum ora vocantia matrem.
quid faciat mater, nisi quo trahat impetus illam,
huc eat atque illuc et, dum licet, oscula iungat?
non satis est; truncis avellere corpora temptat
et teneros manibus ramos abrumpit. at inde
360 sanguineae manant tamquam de vulnere, guttae.
« parce, precor, mater », quaecumque est saucia, clamat,
« parce, precor, nostrum laceratur in arbore corpus.
iamque vale » — cortex in verba novissima venit.
inde fluunt lacrimae, stillataque sole rigescunt
365 de ramis electra novis, quae lucidus amnis
excipit et nuribus mittit gestanda Latinis.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

premo - premui - premere = πιέζω
eo - ei - itum - ire = ἔρχομαι εἰς παρελθόν

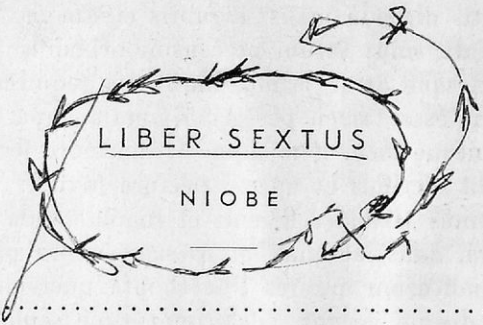

Lydia tota fremit, Phrygiaeque per oppida facti
rumor it et magnum sermonibus occupat orbem.
ante suos Niobe thalamos cognoverat illam
tum cum Maeoniam virgo Sipylumque colebat :
nec tamen admonita est poena popularis Arachnes
cedere caelitibus, verbisque minoribus uti.
multa dabant animos. sed enim nec coniugis artes
nec genus amborum magnique potentia regni
sic placuere illi, quamvis ea cuncta placerent
ut sua progenies, et felicissima matrum
dicta foret Niobe, si non sibi visa fuisset.
nam sata Tiresia venturi praescia Manto
per medias fuerat, divino concita motu,
vaticinata vias, « Ismenides, ite frequentes
et date Latonae Latonigenisque duobus
cum prece tura pia, lauroque innectite crinem :
ore meo Latona iubet ». paretur, et omnes
Thebaïdes iussis sua tempora frondibus ornant
turaque dant sanctis et verba precantia flammis.
ecce venit comitum Niobe celeberrima turba
vestibus intexto Phrygiis spectabilis auro
et, quantum ira sinit, formosa movensque decoro
cum capite immissos umerum per utrumque capillos
constitit : utque oculos circumtulit alta superbos
« quis furor, auditos » inquit « praeponere visis

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

caelestes? aut cur colitur Latona per aras,
numen adhuc sine ture meum est? mihi Tantalus auctor,
cui licuit soli Superorum tangere mensas,
Pleïadum soror est genetrix mea, maximus Atlas
175 est avus, aetherium qui fert cervicibus axem :
Juppiter alter avus socero quoque glorior illo.
me gentes metuunt Phrygiae, me regia Cadmi
sub domina est. fidibusque mei commissa mariti
moenia cum populis a meque viroque reguntur.
180 in quamcumque domus adverti lumina partem
immensae spectantur opes. accedit eodem
digna dea facies. huc natas adice septem
et totidem iuvenes, et mox generosque nurusque.
quaerite nunc, habeat quam nostra superbia causam.
185 nescio quoque audere satam Titanida Coeo
Latonam praeferre mihi, cui maxima quondam
exiguam sedem pariturae terra negavit !
nec caelo nec humo nec aquis dea vestra recepta est.
exsul erat mundi, donec miserata vagantem
190 « hospita tu terris erras, ego » dixit « in undis»,
instabilemque locum Delos dedit; illa duorum
facta parens ; uteri pars haec est septima nostri.
sum felix : quis enim neget hoc? felixque manebo :
hoc quoque qui dubitet ? tutam me copia fecit.
195 maior sum, quam cui possit Fortuna nocere ;
multaque ut eripiat, multo mihi plura relinquet.
excessere metum mea iam bona. fingite demi
huic aliquid populo natorum posse meorum,
non tamen ad numerum redigar spoliata duorum,
200 Latonae turbam ! qua quantum distat ab orba ?
ite, propere ite, satis sacri est ; laurumque capillis
ponite », deponunt infectaque sacra relinquunt,
quodque licet, tacito venerantur murmure numen.
indignata dea est, summoque in vertice Cynthi
205 talibus est dictis gemina cum prole locuta :
« en ego vestra parens, vobis animosa creatis,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

et, nisi Junoni, nulli cessura dearum,
an dea sim, dubitor, perque omnia saecula cultis
arceor, o nati, nisi vos succurritis, aris.
210 nec dolor hic solus : dira convicia facto
Tantalis adiecit, vosque est postponere natis
ausa suis, et me, quod in ipsam recidat, orbam
dixit, et exhibuit linguam scelerata paternam ».
adiectura preces erat his Latona relatis :
215 « desine ! » Phoebus ait « poenae mora longa querela est »
dixit idem Phoebe celerique per aëra lapsu
contigerant tecti Cadmeida nubibus arcem.
planus erat lateque patens prope moenia campus,
assiduis pulsatus equis, ubi turba rotarum
220 duraque mollierat subiectas ungula glaebas.
pars ibi de septem genitis Amphione fortes
conscendunt in equos, Tyrioque rubentia suco
terga premunt, auroque graves moderantur habenas.
e quibus Ismenos, qui matri sarcina quondam
225 prima sua fuerat, dum certum flectit in orbem
quadrupedis currus, spumantiaque ora coërcet,
« ei mihi ! » conclamat, medioque in pectore fixa
tela gerit, frenisque manu moriente remissis
in latus a dextro paulatim defluit armo.
230 proximus, audito sonitu per inane pharetrae,
frena dabat Sipylus : veluti cum praescius imbris
nube fugit visa, pendentiaque undique rector
carbasa deducit, ne qua levis effluat aura.
frena dabat: dantem non evitabile telum
235 consequitur, summaque tremens cervice sagitta
haesit, et exstabat nudum de gutture ferrum.
ille, ut erat, pronus per crura admissa iubasque
volvitur, et calido tellurem sanguine foedat.
Phaedimus infelix et aviti nominis heres
240 Tantalus, ut solito finem imposuere labori
transierant ad opus nitidae iuvenile palaestrae :
et iam contulerant arto luctantia nexu

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

pectora pectoribus, cum tento concita nervo,
sicut erant iuncti, traiecit utrumque sagitta.
245 ingemuere simul, incurvata dolore
membra solo posuere ; simul suprema iacentes
lumina versarunt, animam simul exhalarunt.
aspicit Alphenor, laniataque pectora plangens
advolat, ut gelidos complexibus allevet artus,
250 inque pio cadit officio ; nam Delius illi
intima fatifero rupit praecordia ferro.
quod simul eductum, pars est pulmonis in hamis
eruta, cumque anima cruor est effusus in auras.
at non intonsum simplex Damasichthona vulnus
255 afficit. ictus erat, qua crus esse incipit, et qua
mollia nervosus facit internodia poples ;
dumque manu temptat trahere exitiabile telum,
altera per iugulum pennis tenus acta sagitta est.
expulit hanc sanguis, seque ciaculatus in altum
260 emicat, et longe terebrata prosilit aura.
ultimus Ilioneus non profectura precando
bracchia sustulerat, « di » que « o communiter omnes »
dixerat, ignarus non omnes esse rogandos,
« parcite ! » motus erat, cum iam revocabile telum
265 non fuit, Arcitenens, minimo tamen occidit ille
vulnere, non alte percusso corde sagitta.
fama mali populique dolor lacrimaeque suorum
tam subitae matrem certam fecere ruinae,
mirantem potuisse, irascentemque, quod ausi
270 hoc essent superi, quod tantum iuris haberent.
nam pater Amphion ferro per pectus adacto
finierat moriens pariter cum luce dolorem.
heu quantum haec Niobe Niobe distabat ab illa,
quae modo Latois populum summoverat aris
275 et mediam tulerat gressus resupina per urbem,
invidiosa suis, at nunc miseranda vel hosti.
corporibus gelidis incumbit, et ordine nullo
oscula dispensat natos suprema per omnes

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

a quibus ad caelum liventia bracchia tollens
280 « pascere, crudelis, nostro, Latona, dolore,
(pascere, ait, satiaque meo tua pectora luctu :)
corque ferum satia ! » dixit : « per funera septem
efferor. exsulta, victrixque inimica triumpha.
cur autem victrix ? miserae mihi plura supersunt,
285 quam tibi felici : post tot quoque funera vinco ».
dixerat, et sonuit contento nervus ab arcu ;
qui praeter Nioben unam conterruit omnes.
illa malo est audax. stabant cum vestibus atris
ante toros fratrum demisso crine sorores
290 e quibus una trahens haerentia viscere tela
imposito fratri moribunda relanguit ore ;
altera solari miserum conata parentem
conticuit subito, duplicataque vulnere caeco est ;
(oraque compressit, nisi postquam spiritus ibat.)
295 haec frustra fugiens collabitur : illa sorori
immoritur ; latet haec, illam trepidare videres.
sexque datis leto diversaque vulnera passis
ultima restabat ; quam toto corpore mater,
tota veste tegens, « unam minimamque relinque !
300 de multis minimam posco » clamavit « et unam ! »
dumque rogat, pro qua rogat, occidit. orba resedit
exanimes inter natos natasque virumque,
deriguitque malis, nullos movet aura capillos,
in vultu color est sine sanguine, lumina maestis
305 stant immota genis : nihil est in imagine vivum.
ipsa quoque interius cum duro lingua palato
congelat, et venae desistunt posse moveri ;
nec flecti cervix nec bracchia reddere motus
nec pes ire potest : intra quoque viscera saxum est.
310 flet tamen, et validi circumdata turbine venti
in patriam rapta est. ibi fixa cacumine montis
liquitur, et lacrimas etiam nunc marmora manant.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Α'. ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

(Βιβλ. I, 1 - 4)

1 - 4. animus= ψυχὴ (= cupīdo = ἐπιθυμία). fert (ῥ. fero) = φέρει, παρακινεῖ. — dicĕre (=canere) = ψάλλω. forma mutāta=μόρφὴ ἀλλαγεῖσα, (γενομένη) μεταμόρφωσις. di=κλητ. τοῦ deus. coeptum = τὸ ἀρξάμενον (ἔργον). et illas = etiam illas (formas). adspiro = προσπνέω, βοηθῶ. ad = usque ad mea tempora. dedūco = κατάγω καθοδηγῶ: ἡ φ. σειρὰ : animus (meus) fert (me) dicĕre formas mutātas in corpora nova. di, adspirāte meis coeptis (nam vos muta(vi)stis et illas) et deducĭte carmen ab origine prima mundi (usque) ad mea tempŏra.

Β'. ΦΑΕΘΩΝ

(Βιβλ. II, στ. 1 - 366)

1 - 18. regia (domus). sublīmis, ἐπίθ.=ὑψηλός. columna=κίων. mico-ui(α')=στίλβω. imĭtor, ῥ.=μιμοῦμαι, ὁμοιάζω. pyrōpus, ἐπίθ. =πυρωπὸς (λέξ. ἑλλ. : κρᾶμα χαλκοῦ καὶ χρυσοῦ). ebur-ŏris=ὀδοὺς ἐλέφαντος (κ. φίλντισι). fastigium=ἀέτωμα (ναοῦ, ἀνακτόρου). nitĭdus, ἐπίθ.=στιλπνὸς : ἡ φυσ. σειρά : cuius fastigia summa tegebat ebur nitidum. bifŏris,-e, ἐπίθ.=δίθυρος. radio, ῥ. α' = ἀκτινοβολῶ. valva καὶ συνηθέστ. valvae-arum=δίφυλλος θύρα. opus-ĕris, οὐδ. = ἔργον (τέχνη). Mulcĭber-ĕris ἢ -bri = ὁ Ἥφαιστος, qui mulcet = μαλάσσει (ferrum). illic, ἐπίρ. = ἐκεῖ (ἐπὶ τῶν θυρῶν τοῦ ἀνακτόρου). cae-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

lārat, ῥ. caelo = κατασκευάζω μὲ τέχνην. cingo ῥ. (γ') = περιβάλλω immineo - ēre = ἐπικρέμαμαί τινι. Orbis-is = ἡ Οἰκουμένη. caeruleus, ἐπίθ. = κυάνεος, μαῦρος : caeruleus deus = κυανοχαίτης θεὸς (θαλάσσιοι θεοί). habet unda (coelatos deos). Triton-ōnis= ὁ Τρίτων, θαλάσσιος θεός : υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμφιτρίτης, προηγεῖτο τοῦ ἅρματος τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ἐσάλπιζε διὰ μεγάλου κογχυλίου. canōrus, ἐπίθ.= εὔμολπος, γλυκὺς τραγουδιστής. Protĕus-i= ὁ Πρωτεύς : θαλάσσιος θεὸς μὲ προφητ. δύναμιν, βόσκων τὰ τέρατα τοῦ Ποσειδῶνος καὶ δυνάμενος νὰ λαμβάνῃ πᾶσαν φανταστικὴν μορφὴν (προσωποποιία τῶν κυμάτων.) ambiguus, ἐπίθ. = ἀμφίβολος (ἐπίθ. τοῦ Πρωτέως λόγῳ τῶν μεταμορφώσεών του). balaēna = φάλαινα. Aegaeon-ōnis = θαλάσσιος γίγας ἑκατόγχειρ : εἰκονίζετο καθήμενος ἐπὶ ῥάχεως φαλαίνης. immānis, ἐπίθ. = ὑπερμεγέθης. lacertus, οὐσ. = ὁ βραχίων. Η φυσ. σειρά : Aegaeona (caelārat) prementem immania terga balaenarum suis lacertis. Doris - ĭdis ἡ Δωρίς : συνεζεύχθη τὸν Νηρέα, ἐξ οὗ ἐγεννήθησαν αἱ πεντήκοντα Νηρηίδες. nata (nascor) = θυγάτηρ. nare, ῥ. no = κολυμβῶ (νήχομαι). moles-is (ἀρσ.) = βράχος, σκόπελος. virĭdis- is-e, ἐπίθ. = πράσινος, θαλερός. sicco, ῥῆμα = ξηραίνω (κ. στεγνώνω). capillus, ἀρσ. = ἡ κόμη. virides capillos siccare (videntur). piscis-is ἀρσ. = ὁ ἰχθύς. quaedam (videntur) vehi pisce. facies non (est) una omnibus (natis). decet, ῥ. τριτοπρόσ. = πρέπει : qualem decet esse (faciem) sororum. gero, ῥ. = φέρω, gerit (caelatas). numina ruris = οἱ δαίμονες τῶν ἀγρῶν, τῆς ὑπαίθρου. haec super, δηλ. ὑπεράνω τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης. fulgeo-lsi-ēre = λάμπω. Signa = οἱ ἀστερισμοὶ τοῦ Ζῳδιακοῦ κύκλου, δώδεκα, σχηματίζοντες κύκλον, ὅν διατρέχει ἐτησίως ὁ Ἥλιος. sex foribus dextris = ἓξ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ φύλλου τῆς θύρας.

19 - 46. quo, ἐπίρ. = ὅπου. simul. . . venit = εὐθὺς ὡς ἔφθασε. acclīvus, ἐπίθ. = ἀνωφερής. proles-is, θηλ. = γόνος, τέκνον. Clymeneïa = Κλυμενήιος : Ὁ Φαέθων, ἐκ τῆς Κλυμένης (αὕτη ἦτο θυγάτηρ τοῦ Ὠκεανοῦ, βασίλισσα τῶν Αἰθιόπων.) limes-ĭtis = ἡ ὁδός. dubitātus parens = ὁ ἀμφίβολος γονεύς : περὶ τῆς πατρότητος τοῦ Ἡλίου εἶχεν ἀμφιβολίας ὁ Φαέθων, ὁ δὲ Ἔπαφος, υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἠοῦς, εἶπεν εἰς τὸν Φαέθοντα ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Ἡλίου. protĭnus, ἐπίρ. = εὐθύς. Ἡ φυσ. σειρὰ εἶναι : protĭnus fert (Phaëthon) sua vestigia ad pa-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

trios vultus et constĭtit procul. procul, ἐπίρρ.=μακράν. neque enim ferebat lumina solis propiora = καὶ διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν λάμψιν τοῦ Ἡλίου ἀπὸ πολὺ πλησίον (ἐξ ἐγγυτέρας ἀποστάσεως). velatus τοῦ velo = καλύπτω. solium-i = βασιλικὸς θρόνος. smaragdus, οὐσ.=ὁ σμάραγδος : πολύτιμος λίθος πρασίνου χρώματος. Dies, mensis, annus. . . : προσοπωποιεῖ τὰς διαιρέσεις ταύτας τοῦ χρόνου καὶ δημιουργεῖ θεότητας περιστοιχιζούσας τὸν θρόνον τοῦ Ἡλίου καὶ ἑτοίμους νὰ ἐκτελέσουν τὰς διαταγάς του. Horae = αἱ Ὧραι, θυγατέρες τῆς Θέμιδος posĭtae spatiis aequalibus : διότι αἱ ὧραι τοῦ ἔτους εἶναι ἴσης διαρκείας. Ver novum = τὸ νεαρὸν ἔαρ : οὕτως ἐλέγετο ὁ πρῶτος μὴν τοῦ ἔαρος. cinctus τοῦ ῥ. cĭngor = περιβάλλομαι, στεφανοῦμαι. nudus, ἐπίθ. = γυμνὸς (ἐλαφρὰ ἐνδεδυμένος). spicĕus, ἐπίθ. = σταχύινος. sertum, οὐδ. = στέφανος. sordĭdus, ἐπίθ. = ῥυπαρός. calcata uva = πατημένη σταφυλή. glaciālis, ἐπίθ. = παγετώδης. hirsūtus, ἐπίθ. αὐχμηρός, δασύς. canus, ἐπίθ. = πολιός· κανονικώτερον θὰ ἔλεγεν : habens Hiems canos capillos hirsutos. inde, ἐπίρ. = ἐκεῖθεν, δηλ. ex solio. vidit Sol loco medius = εἶδεν ὁ Ἥλιος ἀπὸ τὴν ἐν τῷ μέσῳ θέσιν του. paventem : paveo = φοβοῦμαι. aio, ἐλλειπτ. ῥῆμα = λέγω. progenies = τέκνον. infitianda : ῥ. infitior=ἀρνοῦμαι. haud infitianda parenti = τοῦ ὁποίου τὴν πατρότητα δὲν δύναμαι ν' ἀρνηθῶ (γνήσιο παιδί μου). refert = respondet. immensus, ἐπίθ. = ἄμετρος. culpa. οὐσ. = πταῖσμα, μοιχεία. celo, ῥ. = καλύπτω, ἀποκρύπτω. pignus, -ŏris, οὐδ. = ἐνέχυρον, ἀπόδειξις. propāgo -ĭnis = ἀποφυάς, ἔκγονος. Ἡ φυσ. σειρά : da pignora, genĭtor, per quae credar (esse) tua vera propāgo. error = ἀμφιβολία. detrăho, ῥ. = ἀφαιρῶ. animis nostris ἀντὶ animo meo. dixerat (Phaëthon). accedĕre propius : διότι ὁ Φαέθων εἶχε σταθῇ μακρὰν τοῦ πατρός του, μὴ δυνάμενος νὰ ὑποφέρῃ τὴν ἐκτυφλωτικήν του λάμψιν. amplexus-us = περίπτυξις, ἀσπασμός. edo -ĭdi-ĭtum (γ') = ἐκφέρω, ἀποκαλύπτω. ortus-us = ἀνατολή, γέννησις. quoque minus. . . et ut minus. . . quod vis = ὅ,τι δήποτε θέλεις. munus-ĕris, οὐδ. = χάρις, δῶρον, testis adesto = μάρτυς ἔστω. palus -ūdis=τὸ ἕλος : τὸ ὕδωρ τῆς Στυγὸς ἐν Ἅδῃ, εἰς τὸ ὁποῖον ὡρκίζοντο οἱ θεοί. Ἡ Στὺξ ἐγέννησε τὴν Νίκην, ἥτις ἐβοήθησε τὸν Δία εἰς τὸν ἀγῶνά του κατὰ τῶν γιγάντων καὶ ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτὴν ἐδέχθη νὰ ὁρκίζωνται οἱ θεοὶ εἰς τὸ ὄνομα τῆς μητρός της, οἱ ἐπιορκοῦντες δὲ ἐστεροῦντο τῆς ἰδιότητος τοῦ θεοῦ ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

47. vix bene = εὐθὺς ὡς. desierat (sol), τοῦ desĭno = παύομαι, τελειώνω. alĭpes -ĕdis = πτερόπους. ius-uris = δικαίωμα, ἐξουσία. moderamen -ĭnis = πηδάλιον, ἡνία. in diem (unum).

49. paenituit iurasse patrem = μετενόησε, διότι ἔδωκεν ἔνορκον ὑπόσχεσιν ὁ πατήρ. concutiens τοῦ concutio = σείω. temerarius, ἐπίθ. παράλογος· ἡ φυσ. σειρά : vox mea facta est tua (voce) temeraria = ἡ ὑπόσχεσίς μου ἀπεδείχθη παράλογος διὰ τῆς αἰτήσεώς σου. utĭnam licēret = εἴθε νὰ ἐπετρέπετο· (διατί δὲν ἐπετρέπετο νὰ μὴ ἐκτελέσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του ;) negarem (si licēret). dissuadeo, ῥ. = ἀποδοκιμάζω. tutus, ἐπίθ. = ἀσφαλής, ἀκίνδυνος. conveniant τοῦ τριτοπρ. convĕnit = ἁρμόζει. Ἡ πλήρης σειρά : petis magna munĕra et (talia) ut nec viribus (tuis) istis conveniant = ζητεῖς μεγάλα δῶρα καὶ τοιαῦτα, ὥστε νὰ μὴ ἁρμόζουν εἰς τὰς δυνάμεις αὐτάς· ἐπεξηγεῖται διὰ τοῦ puerilibus annis. sors -rtis= ἡ μοῖρα, ἡ φύσις. affecto, ῥ. = ἐπιθυμῶ πολύ. placeat sibi quisque licebit· κατ' ἔννοιαν : ἐπιτρέπεται εἰς ἕκαστον τῶν θεῶν νὰ ἔχῃ πολὺ μεγάλην ἰδέαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐν τούτοις ὅμως. . . —consisto, ῥ. = ἵσταμαι ὄρθιος. ignĭfer axis = πυρφόρος ἄξων (ἁμάξης), πυρφόρον ἅρμα. me excepto = ἐμοῦ ἐξαιρουμένου. valet : ἀντικ. αὐτοῦ consistĕre = δύναται νὰ σταθῇ. non agat hos currus = δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ κυβερνήσῃ αὐτὸ τὸ ἅρμα. arduus = ἀνηφορικός. prima via : ἐννοεῖ τὸ πρῶτον μέρος τῆς τροχιᾶς, τὴν ὁποίαν θὰ ἠκολούθει τὸ ἡλιακὸν ἅρμα. enĭtor = προσπαθῶ, ἀναβαίνω. vix enitantur = μόλις καὶ μετὰ βίας μποροῦν ν' ἀναβοῦν. mane, ἐπίρ. = πρωί. recens -ntis = πρόσφατος, ζωηρός. medio caelo est altissima (via) unde = ὁπόθεν, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τοῦ οὐρανοῦ, δι' οὗ διήρχετο τὸ ἅρμα, τὸ ζενίθ. trepĭdo, ῥ. = τρέμω. ultĭma (via) = τὸ τέρμα τῆς τροχιᾶς. pronus = κατωφερής. egeo = ἔχω ἀνάγκην. in praeceps (ἐπιρρηματικῶς) = εἰς τὴν ἄβυσσον. Tethys -yos = ἡ Τηθύς : θεὰ θαλασσία, προσωποποιία τῆς θαλάσσης, ἐν ᾗ ἐπίστευον, ὅτι ὁ Ἥλιος διανυκτερεύει. adde ῥ. addo = προστίθημι, συνυπολογίζω. assiduus, ἐπίθ. = ἀδιάλειπτος, συνεχής. vertīgo-ĭnis = στροφή. rapĭtur caelum = κινεῖται μετὰ μεγάλης ταχύτητος. volūmen -ĭnis = περιστροφή. nitor in adversum = ὁρμῶ πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος, δηλαδὴ πρὸς ἀνατολάς. Τὸ νόημα : ὁ οὐρανὸς στρέφεται ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἕλκων μεθ' ἑαυτοῦ τὰ ἄστρα· ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁ Ἥλιος δι' ἀντιθέτου λοξῆς κινήσεως προχωρεῖ ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς. nec. . . impĕtus, ἡ φυσικὴ σειρά : nec me vincit impetus qui cetera (vincit), δηλ. δὲν μὲ παρασύρει ἡ φορά, ἥτις ἕλκει τὰ ἄλλα ἄστρα : φέρομαι πρὸς δυσμὰς μετὰ τῶν ἄλλων ἄστρων, ἀλλὰ τοῦτο δὲν μὲ ἐμποδίζει νὰ κατευθυνθῶ μὲ ἰδικήν μου κίνησιν πρὸς ἀνατολάς. rapĭdo orbi contrarius evĕhor = φέρομαι ἀντιθέτως πρὸς τὸν πρὸς δυσμὰς τάχιστα στρεφόμενον οὐρανόν. fingo, ῥ. = φαντάζομαι. finge datos (esse) currus = φαντάσθητι ὅτι σοῦ ἐδόθη τὸ ἅρμα (καὶ ἀνέλαβες τὴν ἡνιοχίαν). obvius eo = βαδίζω κατ' ἀντίθετον πρός τι διεύθυνσιν. poterisne rotatis obvius ire polis? = θὰ δυνηθῇς νὰ βαδίσῃς κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν πρὸς τὴν περιστροφὴν τῶν πόλων τοῦ οὐρανοῦ; citus axis = ὁ ταχὺς ἄξων τοῦ οὐρανοῦ, ἐνταῦθα αὐτὸς ὁ οὐρανός. Ἡ πλήρης διατύπωσις εἶναι : poteris ire ita, ut non conferat te citus axis. concipio animo = συλλαμβάνω τι ἐν τῷ νῷ, φαντάζομαι· illic = ἐκεῖ, εἰς τὰ οὐράνια ὕψη. ditia, οὐδ. πληθυντ. ἀρχαϊκ. dis ἀντὶ dĭves = πλούσιος.

80 - 86. gradiēris, ῥ. gradior = βαδίζω. adversi Tauri : ἐννοεῖ τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Ταύρου, ὅστις ἐπήρχετο κατὰ τοῦ Φαέθοντος ἐκ τῆς ἀντιθέτου διευθύνσεως, διότι ὁ Ἥλιος διὰ τῆς κινήσεώς του φέρεται ἀπὸ τοῦ Κριοῦ πρὸς τὸν Ταῦρον, ἀπὸ τοῦ Ταύρου πρὸς τοὺς Διδύμους κλπ. Haemonii arcus : ἐννοεῖ τὸν ἀστερισμὸν τοῦ τοξοφόρου Κενταύρου Χείρωνος. Ὁ Χείρων, εἷς ἐκ τῶν Κενταύρων, παριστάνετο ἔχων κατὰ μὲν τὸ ἄνω μέρος σῶμα ἀνθρώπου, κατὰ δὲ τὸ κάτω σῶμα ἵππου. Οὗτος ἔζησεν ἐν Αἱμονίᾳ, τῇ σημερινῇ Θεσσαλίᾳ, καὶ ὑπῆρξε παιδαγωγὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τοῦ Ἀχιλλέως καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του κατηστερώθη. ora Leōnis : ἐννοεῖ τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Λέοντος. circuitus, -us = περιφέρεια. curvo, ῥ. = κάμπτω. Scorpius : ὁ ὄγδοος ἀστερισμὸς τοῦ Ζῳδιακοῦ κύκλου. Cancer,-cri = ὁ ἀστερισμὸς τοῦ Καρκίνου. alĭter curvantem bracchia : ὁ Καρκίνος κάμπτει κατὰ διάφορον τρόπον ἀπὸ τὸν Σκορπίον τοὺς βραχίονας· ὁ Σκορπίος ἐκτείνει εἰς μῆκος τοὺς βραχίονάς του καὶ τοὺς κάμπτει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἐνῷ ὁ Καρκίνος κάμπτει αὐτοὺς ὀλίγον καὶ περὶ τὸ ἄκρον μόνον. Ἐκτὸς αὐτοῦ ὁ Καρκίνος ἔχει αὐτοὺς ἐστραμμένους πρὸς δυσμάς, ὁ δὲ Σκορπίος πρὸς ἀνατολάς. animōsus, ἐπίθ. = ζωηρός, ἐξημμένος. in promptu est = εἶναι φυσικόν, εὔκολον. naris, -is = ὁ μυκτήρ, ῥίς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

efflo, ρ. = ἐκφυσῶ· ἡ φυσ. σειρά : nec tibi est in promptu regĕre quadrupĕdes animosos, ignibus illis, quos. . . ore et naribus efflant. vix me patiuntur (equi animosi) = μετὰ δυσκολίας ὑπακούουν εἰς ἐμέ.

87 - 94. incaluēre, παρακ. τοῦ incalesco = θερμαίνομαι. repugno, ρ.=ἀνθίσταμαι. habēnae. -ārum =ἡνίαι. auctor=αἴτιος. caveo, ρ. = φροντίζω. sino, ρ. = ἐπιτρέπω. dum resque sinit = et dum res = καὶ ἐφ' ὅσον ἀκόμη ἡ κατάστασις ἐπιτρέπει (κατόπιν δηλ. θὰ εἶναι ἀργά). corrĭgo, ρ. = διορθώνω. votum = ἐπιθυμία. scilĭcet, ἐπίρ.=δῆλον ὅτι. petis scilicet certa pignora ut credas genĭtum (esse) te nostro sanguĭne. do pignora certa timendo = δίδω διὰ τοῦ φόβου μου (περὶ τῆς ζωῆς σου) ἀσφαλῆ ἀπόδειξιν ὅτι εἶμαι πατήρ σου. probor. ρ. = δοκιμάζομαι, ἀποδεικνύομαι. insĕro, ρ. = ἐμβάλλω. intus, ἐπίρ. = ἐντὸς (intus=in pectoribus). deprendere ἀντὶ deprehendĕre = κατανοεῖν.

95 - 104. circumspĭce, τοῦ ρ. circumspicio = περισκοπῶ, κοιτάζω γύρω. eque tot ac tantis bonis = et ex tot. . . repulsa, ae=ἡ ἀποτυχία, ἡ ἄρνησις. deprĕcor, ρ. = ἱκετεύω, παρακαλῶ (νὰ μὴ ζητῆς), blandis lacertis=μὲ θωπευτικοὺς βραχίονας (ὁ Φαέθων ἐν τῷ μεταξὺ ἐθώπευε τὸν τράχηλον τοῦ πατρός του). monĭtus, -us = συμβουλή. propositumque premit = ἐπιμένει εἰς τὴν ἀπόφασίν του. flagro, ρ. = φλέγομαι.

105 - 116. qua licuit cunctatus = βραδύνας (ἀναβαλὼν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιθυμίας τοῦ Φαέθ.) ὅσον ἠδυνήθη. vulcania munĕra : δῶρον τὸ ὁποῖον εἶχε προσφέρει εἰς τὸν Ἥλιον ὁ Ἥφαιστος. temo, -ōnis = ὁ ρυμός, τὸ ἅρμα. curvatūra = τὸ κύρτωμα. summae rotae curvatura : τὸ περιφερικὸν μετάλλινον περίβλημα τοῦ τροχοῦ (ἐπίσωτρον). radius = ἡ ἀκτὶς τοῦ τροχοῦ. per iuga = κατὰ μῆκος τοῦ ζυγοῦ τοῦ ἅρματος. chrysolĭthi = χρυσόλιθοι, πολύτιμοι λίθοι, χρώματος κιτρίνου ἢ χρυσοειδοῦς. gemma, -ae = πολύτιμος λίθος. ex ordĭne = κατὰ συνεχῆ σειράν. repercusso Phoebo = ἀνακλωμένου τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς (τὸ ὁποῖον προσέπιπτεν ἐπὶ τῶν πολυτ. λίθων). reddebant clara lumĭna = ἐσκόρπιζον λαμπρὰν ἀκτινοβολίαν. rutĭlus ortus = ἡ ξανθή, ἐρυθρωπὴ ἀνατολή. Aurōra = ἡ Ἠώς, ἀδελφὴ τοῦ Ἡλίου (πρβλ. ἠριγένεια, ῥοδοδάκτυλος). atrium = τὸ μέγαρον, τὸ ἀνάκτορον (τὸ ἐπιση-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μότερον διαμέρισμα τῆς ῥωμαϊκῆς οἰκίας). Lucĭfer, -ĕri = ὁ Ἑωσφόρος, ὁ πλανήτης Ἀφροδίτη, ὁρατὸς πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ Ἡλίου ἢ ὀλίγον μετὰ τὴν δύσιν του (κ. ἄστρο τῆς αὐγῆς, ἀποσπερίτης). statio, -ōnis = θέσις, σταθμός. novissimus = τελευταῖος.

117 - 121. rubesco, ῥ. = ἐρυθραίνομαι, ἀρχίζω νὰ κοκκινίζω. evanesco, ῥ. = ἀφανίζομαι, ἐξαλείφομαι. extrēma lūna = φθίνουσα σελήνη. Titan, -ānis = Τιτάν, ὁ Ἥλιος, ὡς υἱὸς τοῦ Τιτᾶνος Ὑπερίονος, πρὸς τὸν ὁποῖον ταυτίζεται. perăgo, ῥ. = ἐκτελῶ. vomo, ῥ. = ἐμῶ, ἐξερεύγομαι. satur, -ra, -rum, ἐπίθ. = κεκορεσμένος (χορτᾶτος). praesēpes, -is = φάτνη. sucus, -i = χυμός. frenum, -i = ὁ χαλινός.

122 - 125. contĭgit, τοῦ ῥ. contingo ἢ continguo = ἀλείφω. fecit (ora) patientia rapĭdae flammae sacro medicamĭne = καὶ κατέστησε τὰ πρόσωπα ἀνθεκτικὰ (ἀπυρόβλητα), διὰ τοῦ θείου φαρμάκου, τῆς καταστρεπτικῆς φλογός. comae, δοτ. praesāgus, ἐπίθ. = προφητικός. suspirium, -ii = ὁ στεναγμός. luctus, γεν. ἀντικ. sollicĭtus, ἐπίθ. = τεταραγμένος, ἀδημονῶν.

126 - 132. saltem, ἐπίρ. = τοὐλάχιστον. pareo, ῥ. = ὑπακούω. stimŭlus, -i = τὸ κέντρον δι' οὗ κεντοῦν τοὺς ἵππους. parce stimulis = φείδου τῶν κέντρων, μὴ βιάζῃς μὲ κεντήματα τοὺς ἵππους. lorum, -i = ὁ ἱμὰς (κ. λουρί), ἡνία. loris utĕre fortius (quam) stimulis: διότι οἱ ἵπποι τοῦ Ἡλίου δὲν εἶχον ἀνάγκην κεντημάτων, διὰ νὰ τρέξουν, ἀλλ' ἀντιθέτως συγκρατήσεως διὰ τῶν ἡνίων. sponte sua = ἑκουσίως, ἀφ' ἑαυτῶν. inhibeo, ῥ. = συγκρατῶ. volentes = ἐπιθυμοῦντας πάντοτε νὰ τρέχουν ταχέως. nec tibi placeat via = νὰ μὴ προτιμήσῃς τὴν ὁδόν, τὴν διεύθυνσιν. per quinque directos arcus : arcus ἐνταῦθα εἶναι οἱ πέντε κύριοι παράλληλοι κύκλοι τῆς οὐρανίου σφαίρας, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐγκλείονται ἰσάριθμοι ζῶναι, δύο πολικαί, δύο τροπικαὶ καὶ ἡ τοῦ ἰσημερινοῦ· μακρόθεν δὲν διακρίνονται ὁλόκληροι ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ἡμισφαιρίου, ἀλλὰ μόνον τμήματα αὐτῶν. sectus, μτχ. τοῦ seco = τέμνω. in oblĭquum = λοξῶς, πλαγίως. curvāmen, -ĭnis = ἡ καμπή. limes, -ĭtis = ἀτραπός, ζώνη (περιοχή) : ὁ ποιητὴς ἐννοεῖ τὸν Ζῳδιακὸν κύκλον, ὅστις εἶναι εἷς τῶν μεγαλυτέρων κύκλων τῆς οὐρανίου σφαίρας, διότι περικλείει τὴν τροχιὰν πάντων τῶν πλανητῶν, οἱ ὁποῖοι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πολλάκις ἀπομακρύνονται τῆς ἐκλειπτικῆς. Ἡ ἐκλειπτικὴ εἶναι ἡ ἐν τῷ μεσῳ τοῦ Ζῳδιακοῦ γραμμή, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἐκκλίνει ὁ Ἥλιος. contentus, ἐπίθ. = συνεχόμενος. zonarum trium fine = μὲ τὰ ὅρια τῶν τριῶν ζωνῶν· αἱ τρεῖς ζῶναι, δι' ὧν διέρχεται ὁ Ζῳδιακός, εἶναι : α) ὁλόκληρος ἡ διακεκαυμένη, β) τὰ ἄκρα καὶ τῶν δύο εὐκράτων καὶ γ) μικρὸν μέρος πέραν τοῦ τροπικοῦ, δηλ. τοῦ Καρκίνου καὶ τοῦ Αἰγόκερω. effugio, ῥ. = ἐκφεύγω, ἀπομακρύνομαι. australis, ἐπίθ. = νότιος. Arctus = ὁ ἀστερισμὸς τῆς μεγάλης Ἄρκτου.

133 - 144. hac (via) : δηλαδὴ διὰ τοῦ Ζῳδιακοῦ ἀκολουθῶν τὴν ἐκλειπτικήν, ὡς καθώρισεν αὐτήν. aequos calōres = ἴσην θερμοκρασίαν. molior, ῥ. = θέτω εἰς κίνησιν, ὁδηγῶ. preme, τοῦ premo=βιάζω. altius, ἐπίρ. (ἀπόλ.) = πολὺ ὑψηλά. egressus, τοῦ egredior = ἀναβαίνω. cremo, ῥ. = καίω. inferius, ἐπίρ. (ἀπόλ.) = πολὺ χαμηλά. neu te declinet dexterior (rota) ad tortum (Anguem), neve ducat sinisterior rota ad pressam Aram. declīno, ῥ. = ἐκκλίνω, ἐκτροχιάζομαι. tortus, παθ. μ. τοῦ torqueor = συσπειρῶμαι (κουλουριάζομαι). Anguis ἢ Draco : ὁ ἀστερισμὸς τοῦ Δράκοντος εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον παρὰ τὰς δύο Ἄρκτους. Οὗτος ἦτο φύλαξ τοῦ κήπου τῶν Ἑσπερίδων, φονευθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους κατηστερώθη ὑπὸ τῆς Ἥρας. Ara : ὁ ἀστερισμὸς τοῦ Βωμοῦ κείμενος πρὸς νότον εἰς τὸ κατώτερον μέρος, ὅθεν λέγεται pressa : πεπιεσμένος. inter utrum (tene viam) = μεταξὺ ἑκατέρου, δηλ. τοῦ Δράκοντος καὶ τοῦ Βωμοῦ. mando, ῥ. = ἐπιτρέπω, παραδίδω. iuvet, τοῦ ῥ. iuvo = βοηθῶ. meta = τέρμα, δηλαδὴ τὸ ὅριον τῆς πορείας τῆς νυκτός, ἡ ὁποία προχωρεῖ ὅπως ὁ Ἥλιος, ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, διὰ νὰ ἀφανισθῇ ἐντὸς τοῦ Ὠκεανοῦ. poscor ῥ. = καλοῦμαι. effulgeo, ῥ. = λάμπω.

145 - 149. corripio, ῥ. = ἁρπάζω, δράττομαι. et iamnunc, ἐπίρ. = ἔτι καὶ νῦν. astas, τοῦ ῥ. adsto = ἵσταμαι. solīda sedes = τὸ στερεὸν ἔδαφος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἅρμα. dumque... nondum premis inscius axes = καὶ ἐν ὅσῳ ἀκόμη δὲν ἔχεις καθίσει ἐπὶ τοῦ ἅρματος, τὸ ὁποῖον πρὸς δυστυχίαν σου ἐπεθύμησες (ἀγνοῶν τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους διατρέχεις). sine, τοῦ ῥ. sino = ἐπιτρέπω, ἀφίνω. Ἡ φυσ. σειρὰ τῶν λέξεων : sine me dare terris lumina, qua (ut ea) tutus vides.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

150 - 155 levis, ἐπίθ. = ἐλαφρός. invītus = ἄκων. grates ago alicui = χάριν ἔχω τινί (λέγω « εὐχαριστῶ »). inde, ἐπίρ. = ἐκεῖθεν, δηλ. ἀπὸ τοῦ ἅρματος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἵστατο ὁ Φαέθων. Pyrois, Eous, Aethon, Phlegon = ὁ Πυρόεις, ὁ Ἑῷος, ὁ Αἴθων καὶ ὁ Φλέγων, τὰ ὀνόματα τῶν ἵππων τοῦ Ἡλίου, δηλωτικὰ τῆς θερμότητος καὶ τῆς λάμψεως αὐτοῦ. hinnitus, -us = ὁ χρεμετισμός. repagŭla, -orum = ὁ μοχλός : εἰς τοὺς ῥωμαϊκοὺς ἱπποδρόμους ἐτοποθέτουν πρὸ τῶν ἑτοίμων διὰ τὴν ἁρματοδρομίαν ἵππων ξύλον, τὸ ὁποῖον ἔπιπτε δοθέντος τοῦ σημείου τῆς ἐκκινήσεως καὶ ἤρχιζεν ὁ ἀγών.

156 - 166. Tethys = ἡ Τηθύς, σύζυγος τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ μήτηρ τῆς Κλυμένης· εἶχεν ἔργον νὰ ἀποσύρῃ τοὺς μοχλούς, διὰ νὰ ἐκκινήσουν οἱ ἵπποι τοῦ Ἡλίου. postquam facta est (equis) immensi copia mundi = ἀφ' οὗ ἔλαβον οἱ ἵπποι τὴν ἐλευθερίαν νὰ τρέχουν ἐντὸς τοῦ ἀπείρου τοῦ κόσμου. corripio viam = σπεύδω. obsto = ἀνθίσταμαι. scindo, ῥ. = σχίζω. pennisque levati = καὶ διὰ τῶν πτερύγων ὑψωθέντες. praetereo, ῥ. = ἀφίνω ὀπίσω. Eurus = ὁ Εὖρος, ἀνατολικὸς ἄνεμος. pondus, -ĕris = τὸ βάρος (τοῦ ἅρματος). careo, ῥ. = στεροῦμαι. labo, ῥ. = ὀλισθαίνω, ταλαντεύομαι. iustum pondus = τὸ ἀναγκαῖον βάρος (τὸ ἕρμα, τὸ ὁποῖον καθιστᾷ εὐσταθέστερον τὸ πλοῖον). instabĭlis = ἀσταθής. assuētus = συνηθισμένος. succutior, ῥ. = ὑποσείομαι, ἀνατινάσσομαι. inānis, ἐπίθ. = κενός, ἄψυχος.

167 - 169. simŭlac, ἐπίρ. = εὐθὺς ὡς. tritum spatium = ἡ τετριμμένη, ἤτοι ἡ συνήθης τροχιὰ τοῦ Ἡλίου, ἡ ἐκλειπτική. quadriiŭgi = οἱ τέσσαρες ἵπποι τοῦ ἅρματος. currunt, ἡ φ. σειρά : nec currunt ordĭne quo prius (currebant). qua flectat = ποῦ νὰ στρέψῃ, πρὸς ποίαν διεύθυνσιν. Triōnes ἢ Septentriōnes = οἱ ἑπτὰ παρὰ τὸν βόρειον πόλον ἀστέρες οἱ ἀποτελοῦντες τὸν ἀστερισμὸν τῆς μεγάλης Ἄρκτου ἢ Ἅρματος. vetĭtum aequor = τὸ ἀπηγορευμένον πέλαγος : τοῦτο λέγεται διὰ τὸν ἀστερισμὸν τῆς Ἄρκτου, διότι οὐδέποτε χάνεται ἀπὸ τὸν ὁρίζοντα. tingo ἢ tinguo, ῥ. = βρέχω. glaciālis, ἐπίθ. = παγετώδης. fervor, -ōris = ὁ καύσων. novas iras : διότι οἱ ὄφεις κατὰ τὸ θέρος γίνονται ἀγριώτεροι. Boōtes, -ae = ὁ Βοώτης : ἀστερισμὸς πλησίον τοῦ Ἅρματος. plaustrum, -i = ἡ ἅμαξα. tardus = βραδύς· τοιοῦτος χαρακτηρίζεται ὁ Βοώτης, διότι τὰ πλησίον τοῦ πόλου ἄστρα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κινοῦνται βραδύτερον, ὡς διαγράφονται βραχύτερον περὶ τὸν πόλον κύκλον.

178 - 186. despēxit, τοῦ ῥ. despicio = παρατηρῶ. penĭtus penitusque iacentes = τὰς κειμένας κατὰ πολὺ μακρὰν αὐτοῦ. palleo, ῥ. = ὠχριῶ. piget me, ἀπρόσ. = στενοχωροῦμαι. et valuisse rogando = καὶ ὅτι ἐπέτυχε διὰ τῆς παρακλήσεώς του ὅ,τι ἐπεθύμει. Merops, -ŏpis = ὁ Μέροψ, σύζυγος τῆς Κλυμένης, μητρὸς τοῦ Φαέθοντος. cupiens dici Meropis = ἐπιθυμῶν νὰ ὀνομάζεται υἱὸς τοῦ Μέροπος. pinus = ἡ πίτυς καὶ τὸ ἐκ τοῦ ξύλου της πλοῖον. remīsit, τοῦ ῥ. remitto = ἀφίνω. frenum = ὁ χαλινὸς (μεταφ. ἐνταῦθα τὸ πηδάλιον). quam (pinum, navem). votum = ἡ εὐχὴ πρὸς τοὺς θεούς.

187 - 194. modo. . .interdum = ἄλλοτε μέν, ἄλλοτε δέ. illi fatum non est = εἰς ἐκεῖνον δὲν ἦτο πεπρωμένον. remittit frena = χαλαρώνει τὸν χαλινόν. novit, τοῦ ῥ. nosco = γνωρίζω. sparsus, παθ. μετ. = διεσκορπισμένος. miracŭla = θαυμασταὶ μορφαὶ ἀστερισμῶν, τερατώδεις.

195 - 207. est locus (in caelo). gemĭnos arcus λέγει τοὺς βραχίονας τοῦ Σκορπίου ὡς ὁμοιάζοντας πρὸς δύο τόξα. concăvo, ῥ. = κοιλαίνω. cauda, -ae = ἡ οὐρά. flexi utrimque lacerti = οἱ κεκαμμένοι ἑκατέρωθεν βραχίονες (τοῦ ἀστερισμοῦ). Ὁ Φαέθων μετὰ τὸν ἀφηνιασμὸν τῶν ἵππων εὑρέθη ἀπὸ βορρᾶ εἰς τὸν νότον. Ὁ Σκορπίος, ὁ ἀστερισμὸς τοῦ νοτίου ἡμισφαιρίου, μεταξὺ τοῦ Τοξότου καὶ τῆς Παρθένου, μὲ τὰς δύο αὐτοῦ ἁρπάγας κεκαμμένας τοξοειδῶς, κατεῖχε κατὰ τὸν ποιητὴν τὴν θέσιν δύο ἀστερισμῶν. Βραδύτερον ὠνομάσθησαν αἱ ἁρπάγαι του Χηλαὶ ἢ Ζυγός. Οὕτως ἐφαίνετο, ὅτι ἐξετείνετο εἰς τὸ διαστημα τὸ καταλαμβανόμενον ὑπὸ τοῦ Σκορπίου καὶ τοῦ Ζυγοῦ. hunc (Scorpion). madĭdus, ἐπίθ. = διάβροχος. sudōre nigri venēni : ὅταν τὸ ἡλιακὸν ἅρμα ἐπλησίασε τὸν Σκορπίον, ἔρρεεν ἐξ ὅλου τοῦ σώματός του ὑπὸ μορφὴν ἱδρῶτος μαῦρον δηλητήριον, ἕνεκα τοῦ ὑπερβολικοῦ καύσωνος. minĭtor, θαμιστ. τοῦ minor = ἀπειλῶ. cuspis, -ĭdis = ἡ αἰχμή. cuspis curvāta = ἡ κεκαμμένη αἰχμὴ τοῦ κέντρου τοῦ Σκορπίου. expatior = πλανῶμαι, ἀφηνιάζω. incurso = δρομαίως φέρομαι πρός τι, ἐπιπίπτω. avium, -ii = ἡ ἐρημία. modo - modo = ὁτὲ μέν, ὁτὲ δέ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

208 - 226. Luna = ἡ Σελήνη. inferius = χαμηλότερον. Φυσ. σειρά : Luna admiratur fraternos equos currĕre inferius suis (equis). fumo, ρ. = καπνίζω. ambustus (τοῦ ambūro) = περιφλεγής. tellus, -ūris = ἡ γῆ. fissus, μετ. τοῦ findor = σχίζομαι. rima, -ae = τὸ ῥῆγμα. agit rimas = παρουσιάζει ῥωγμάς. et sucis ademptis aret = καὶ τῆς ὑγρασίας ἀφαιρεθείσης (ἐξατμισθείσης ὑπὸ τῆς θερμότητος) ξηραίνεται. pabŭlum, -i = τὸ χόρτον, αἱ βοσκαί. canesco = γίνομαι πολιός, ἀσπρίζω ἢ κιτρινίζω ἀπὸ τὴν ξηρασίαν. uror = καίομαι. seges arĭda = τὸ ξηρὸν σπαρτόν. damnum, -i = ἡ βλάβη. Cilix,-ĭcis = ὁ Κιλίκιος Ταῦρος (τὸ ὄρος). creberrĭma fontibus Ide = ἡ πολυπῖδαξ Ἴδη (ἡ Τρωική). Virginĕus Helĭcon = ὁ παρθένιος Ἑλικὼν (ὡς ἐνδιαίτημα τῶν Μουσῶν). Oeagrius Haemos = ὁ Οἰάγριος, ὁ Θρᾳκικὸς Αἷμος (Οἴαγρος πατὴρ τοῦ Ὀρφέως). in immensum = καθ' ὑπερβολήν. geminātis ignibus = ἕνεκα τῶν διπλῶν πυρῶν. Ἡ Αἶτνα φλέγεται ἐσωτερικῶς ὑπὸ τοῦ πυρὸς τοῦ Ἡφαίστου καὶ ἐξωτερικῶς ὑπὸ τῆς θερμότητος τοῦ Ἡλίου. biceps Parnassus = ὁ δικόρυφος Παρνασσός : Λυκώρεια (Λιάκουρα) καὶ Ὑάμπεια (Γεροντόβραχος), αἱ δύο κορυφαί τοῦ Παρνασσοῦ. Erȳx, - ycis = ὁ Ἔρυξ, ὄρος τῆς Σικελίας. Cynthus, -i = ὁ Κύνθος ὄρος ἐν τῇ Δήλῳ (Κύνθιος Ἀπόλλων). Rhodŏpe nivibus caritūra = ἡ Ῥοδόπη, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ στερηθῇ τὰς χιόνας. Mimas, -ntis = ὁ Μίμας, ὄρος τῆς Ἰωνίας. Dindymae, -orum ἢ Dindymus = ὁ Δίνδυμος, ὄρος τῆς Φρυγίας. ad sacra Cithaeron : παρὰ τὰ ἱερὰ τοῦ Βάκχου, διότι ἐκεῖ ἐπεχωρίαζεν ἡ λατρεία του. prosum = ὠφελῶ. Aëriae Alpes = αἱ ὑψηλόταται Ἄλπεις.

227 - 234. fornax, -ācis=κλίβανος (φοῦρνος). candesco (ἐναρκτ. τοῦ candeo) = λευκαίνομαι, πυρακτοῦμαι. favilla, -ae = ἡ σποδός· ἑρμηνεία = καὶ οὔτε τὴν κόνιν πλέον, οὔτε τὴν ῥιφθεῖσαν σποδὸν δύναται νὰ φέρῃ. calīgo, -ĭnis = ἡ ἀχλύς, ἡ ὁμίχλη. picĕus, ἐπίθ. = μαῦρος ὡς πίσσα. nescit quoque eat aut ubi sit = καὶ δὲν γνωρίζει ποῦ νὰ ὑπάγῃ καὶ ποῦ εἶναι.

235 - 259. sanguĭne tunc. . .colōrem = πιστεύουν, ὅτι τότε συρρεύσαντος τοῦ αἵματος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δέρματος οἱ λαοὶ τῶν Αἰθιόπων ἀπέκτησαν τὸ μέλαν χρῶμα. umor,-ōris καὶ humor = τὸ ὕδωρ ἢ ὑγρασία. passis comis nymphae = λυσίκομοι νύμφαι. Dirce, -es =

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δίρκη, πηγὴ τῆς Βοιωτίας. Amymōne, -es = ἡ Ἀμυμώνη, πηγὴ παρὰ τὸ Ἄργος. Pyrēnis, -ĭdis = Πειρηνίς, πηγὴ ἐν Κορίνθῳ. Ephȳre = Ἐφύρα, ἀρχαῖον ὄνομα τῆς Κορίνθου. nec sortita. . .manent = οὔτε οἱ ποταμοί, τῶν ὁποίων ἐχώρισε τὰς ὄχθας ἡ φύσις διὰ πλατείας κοίτης, μένουν ἀσφαλεῖς καὶ αὐτοί, δηλ. οἱ πολύυδροι ποταμοί, ὄχι μόνον οἱ ῥύακες καὶ αἱ πηγαὶ ἐξηράνθησαν. Teuthrantĕus = ὁ Τευθράνιος (Τευθρανία ἡ ἀρχ. Φρυγία). Phegiăcus Erymanthus = ὁ Φήγειος Ἐρύμανθος, ποτ. τῆς Ἀρκαδίας. Xanthus itĕrum arsūrus = ὁ Ξάνθος διὰ δευτέραν φορὰν ἔμελλε ν' ἀνάψῃ. Κατὰ τὸν Τρωικὸν πόλεμον ὁ Ξάνθος ὑπερεκχειλίσας θὰ ἔπνιγε τὸν Ἀχιλλέα, ἀλλ' ὁ Ἥφαιστος ἔρριψε πῦρ ἐντὸς αὐτοῦ καὶ τὸν ἐξήρανε. Lycormas = Λυκόρμας, ποταμὸς τῆς Αἰτωλίας (Φείδαρης). flavus = ὁ ξανθός. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἐδίδετο εἰς τοὺς ποταμοὺς τοὺς ἔχοντας πολλὴν ἄμμον. recurvatae undae Maeandri : οὕτω λέγονται τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ Μαιάνδρου, τὰ ὁποῖα, λόγῳ τῶν πολλῶν κολπώσεων τῶν ὀχθῶν του, παλινδρομοῦν καὶ φαίνονται ὡς παίζοντα. Mygdonius Melas : ποταμὸς ἐν Λυδίᾳ. Thermōdon, -ontis = ὁ Θερμώδων, ποτ. τοῦ Πόντου, ὅπου ἔζων αἱ Ἀμαζόνες. amnis, -is = ῥεῦμα. Tagus : ποταμὸς τῆς Λυσιτανίας (νῦν Tajo). fluo, ῥ. = ῥέω. Maeoniae ripae = αἱ ὄχθαι τοῦ ἐν Μαιονίᾳ Καΰστρου. Ἡ φυσικὴ σειρὰ τῶν λέξεων : et flumineae volŭcres quae celebrarant carmine Maeonias ripas, caluēre medio Caystro = καὶ τὰ ποτάμια πτηνὰ (οἱ δολιχόδειροι κύκνοι τοῦ Ὁμήρου), τὰ ὁποῖα εἶχον δοξάσει διὰ τοῦ ἄσματός των τὰς ὄχθας τῆς Μαιονίας, ἐκάησαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Καΰστρου. occŭlo = κρύπτω. occuluit caput (πηγὴ) Nilus : ὑπαινίσσεται τὰς ἀγνώστους τότε πηγὰς τοῦ ποταμοῦ, αἱ ὁποῖαι μόλις τὸ 1846 ἀνεκαλύφθησαν ἐντὸς τοῦ ὄρους Ἀλ - Καμάρ. ostium = στόμιον (ἐκβολὴ ποταμοῦ). pulverulentus, ἐπίθ. = κονισαλέος. vaco, ῥ. = εἶμαι κενός· ἐνταῦθα : στεροῦμαι ὕδατος. vallis = ἡ κοιλάς. Ismarius = ὁ Ἰσμάριος, ὁ Θρᾳκικὸς Ἴσμαρος (ὄρος Θρᾴκης)· Thybris ἢ Tiberis = ὁ Τίβερις. promissa potentia rerum = ἡ ὑπεσχημένη κυριαρχία τοῦ κόσμου.

260 - 271. dissilio = διαρρηγνύομαι, σχίζομαι. penĕtro, ῥ. = εἰσδύω. infernus = ὁ κάτω, ὁ χθόνιος. contrahĭtur mare = ἀποσύρεται ἡ θάλασσα. exsisto = ἀναφαίνομαι, ἀναδύομαι. augeo = αὐξάνω, πολλαπλασιάζω. ima petunt pisces = τὸν βυθὸν ζητοῦν οἱ ἰχθύες. con-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

suētus = ὁ συνήθης. resupīnus = ὕπτιος (ἀναποδογυρισμένος). Ἡ φ. σειρά : exanimata corpora phocarum natant resupīna summo profundo. fama est. . . latuisse sub tepĭdis antris· διατί οἱ θαλάσσιοι θεοὶ ζητοῦν ἀναψυχὴν καὶ δρόσον εἰς τὰ θαλάσσια ἄντρα; torvus, ἐπίθ. = ἀγριωπός, βλοσυρός. exsĕro = ἐξάγω.

272 - 303. Alma Tellus = ἡ πότνια Γῆ, σύζυγος τοῦ Οὐρανοῦ, μήτηρ τοῦ Κρόνου. condo, ῥ. = ἀποκρύπτω. viscĕra = τὰ σπλάγχνα, ὁ μυχός. opācus = σκοτεινός. paulum subsēdit = ὑπεχώρησεν ὀλίγον (ἤλλαξε δηλ. θέσιν ἐν τῷ διαστήματι). infra, ἐπίρ. μὲ συγκρ. σημασίαν = χαμηλότερον. cesso (θαμιστ. τοῦ cedo) = ὀκνῶ, μέλλω. hoc, δηλ. ἡ καταστροφή μου. si merui = ἐὰν εἶμαι ἀξία νὰ πάθω. liceat (mihi) periturae = προκειμένου νὰ καταστραφῶ. clademque auctōre levare = καὶ ν'ἀνακουφίσω τὴν λύπην μου διὰ τὴν καταστροφήν μου, σκεπτομένη ποῖος εἶναι ὁ αἴτιος αὐτῆς. vix fauces in haec verba ipsa resolvo = μόλις ἀνοίγω τὸ στόμα, διὰ νὰ εἴπω αὐτοὺς τοὺς λόγους. tostus (τοῦ torreo) = φρύγω. officium = ὑπηρεσία. aduncus, ἐπίθ· γαμψός. rastrum, i = ἡ δίκελλα. exerceor, ῥ. = καταπονοῦμαι. mitis, ἐπίθ. = ὥριμος. tus, -uris = θυμίαμα. ministro, ῥ. = χορηγῶ. fac me meruisse exitium = ἔστω ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἀξία ὀλέθρου. cur illi tradĭta sorte aequŏra? = διατί τὰ παραδοθέντα διὰ κλήρου εἰς ἐκεῖνον (τὸν Ποσειδῶνα) πελάγη; Κατὰ τὴν γενομένην διὰ κλήρου διανομὴν τοῦ κόσμου ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἔλαχον εἰς τὸν Δία, ἡ θάλασσα εἰς τὸν Ποσειδῶνα καὶ ὁ Ἅδης εἰς τὸν Πλούτωνα. vitio, ῥ. = καταστρέφω. summae rerum = ἡ οἰκουμένη. ulterius = περαιτέρω, περισσότερον χρόνον. manes = αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν. Χθόνιαι θεότητες ἀγρυπνοῦσαι ἐπὶ τῶν τάφων ἢ αὐτοὶ οἱ θεοὶ τοῦ Ἅδου.

304 - 318. vibro = κραδαίνω, πάλλω. imber, -bris = ὄμβρος, ὑετός. libro = πάλλω, σείω. dextra ab aure : διότι εἰς τὸ ὕψος τοῦ δεξιοῦ ὠτός, ὡς οἱ ἀκοντισταί, ἔπαλλε τὸν κεραυνόν, διὰ νὰ τὸν ἐξακοντίσῃ. aurīga = ὁ ἡνίοχος. parĭterque animāque rotisque expŭlit. Ἡ πλήρης ἔκφρασις θὰ ἦτο : vita privavit et rotis (curru) deiēcit. compesco, ῥ. = συγκρατῶ, περιορίζω. consternor = πτοοῦμαι. in contraria = κατὰ διαφόρους διευθύνσεις. revulsus, τοῦ ῥ. revello = ἀποσπῶ. lacer, -ra, -rum = ἠκρωτηριασμένος, συντετριμμένος. vestigia = τὰ λείψανα, τὰ συντρίμματα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

319 - 332. popŭlo, ρ. = ἀφανίζω. tractus, -us = ἕλξις, τροχιά. longōque per aëra tractu fertur, δηλ. ὁ Φαέθων κατὰ τὴν πτῶσιν του διαγράφει ἐν τῷ ἀέρι μακρὰν πυρίνην αὔλακα. diverso orbe = εἰς μακρὰν (τῆς πατρίδος τοῦ Φαέθοντος) κείμενον μέρος τῆς γῆς. Eridănus = ὁ Ἠριδανός, ἑλληνικὸν ὄνομα τοῦ ποταμοῦ Πάδου ἢ Ῥήνου. abluo, ρ. = νίπτω, λούω. Naĭdes = αἱ Ναϊάδες, νύμφαι ποταμῶν καὶ πηγῶν. trifĭdus, ἐπίθ. = τρισχιδής, φλὸξ μὲ τρεῖς γλώσσας. carmen = ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα. saxum = ἡ ἐπιτάφιος πλάξ. quem si non tenuit, magnis tamen excĭdit ausis, δηλαδή : καὶ ἂν ὁ Φαέθων δὲν ἠδυνήθη (ἐξ ἀπειρίας) νὰ συγκρατήσῃ καὶ κυβερνήσῃ τὸ ἅρμα, ἀπέθανεν, ἀφ' οὗ μεγάλα ἐτόλμησε (ἔπεσεν ἐνδόξως). nam : αἰτιολογεῖ τὴν εὔλογον ἀπορίαν, διατί ὁ Ἥλιος δὲν ἐφρόντισε διὰ τὴν κηδείαν τοῦ υἱοῦ του. Ἡ φυσ. σειρά : nam pater miserabilis aegro luctu obductos vultus condidĕrat. aegro luctu obductos vultus = τὸ ὑπὸ βαρέος πένθους καλυφθὲν πρόσωπον. si modo = ἐὰν βεβαίως. isse, τοῦ ρ. eo = περιέρχομαι. usus = ὠφέλεια (διότι ἡ λάμψις τῆς πυρκαϊᾶς ἀντικατέστησε τὸ ἡλιακὸν φῶς).

333 - 339. lugŭbris, ἐπίθ. = πολυπενθής. lanio, ρ. = σπαράττω. sinus = ὁ κόλπος, τὸ στῆθος. percenseo, ρ. = ἐξετάζω, περιέρχομαι. mox, ἐπίρ. = μετὰ ταῦτα. peregrīnus = ξένος. incubuitque loco = ἔπεσεν ἐπάνω εἰς τὸν τόπον, ὅπου ὁ τάφος τοῦ υἱοῦ της. foveo, ρ. = θερμαίνω.

340 - 355. Heliădes : ἀδελφαὶ τοῦ Φαέθοντος, κόραι τοῦ Ἡλίου. inānis = μάταιος, ἀνωφελής. palma = παλάμη, χείρ. querela = οἰμωγή, θρῆνος. adsternor = προσπίπτω, κυλίομαι. luna quater iunctis cornibus implērat orbem, δηλαδή : ἡ σελήνη εἰς ἔνδειξιν πένθους ἐκρύβη ἐπὶ τέσσαρας μῆνας. plangor = ὁ κοπετός. e quis ἀντὶ quibus. Lampetie = ἡ Λαμπετίς. derigesco, ρ. = ἀπολιθοῦμαι. radix, -īcis = ῥίζα, πούς. subĭto radīce retenta est = οἱ πόδες της αἰφνιδίως ἠμποδίσθησαν. tertia (filia Solis), ὠνομάζετο Αἴγλη. avello, ρ. = ἀποτίλλω, ἀποσπῶ. frons, -ndis = κλάδος δένδρου. stipes, -ĭtis = κορμὸς δένδρου. crus, -uris = ἡ κνήμη, σκέλος. inguen, -ĭnis = ὁ βουβών, ἡ ἐφηβικὴ χώρα τοῦ σώματος. cortex, ĭcis = φλοιός. gradus, -us = βῆμα, πούς. ambio = περιβάλλω. tantum ora = μόνον τὰ πρόσωπα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

356 - 365. impĕtus = ἡ ψυχικὴ ὁρμή, τὸ ἔνστικτον. nisi quo trahat illam (Clymĕnen) impetus = παρὰ ὅπου ἤθελε σύρει ἐκείνην ἡ ἀλόγιστος ὁρμὴ τῆς ψυχῆς, τὸ ἔνστικτον. oscŭla iungo = ἀσπάζομαι. huc et illuc = ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. truncus = ὁ κορμός. inde = ἐκεῖθεν, ἀπὸ τὰ σημεῖα, ἐξ ὧν ἀπεσπῶντο οἱ κλάδοι. gutta = ἡ σταγών. parce, precor, mater = μή, σὲ ἱκετεύω, μητέρα. saucius = ὁ τραυματισθείς. vale = ἔρρωσο, χαῖρε. cortex in verba novissima venit = ἦλθε νὰ διακόψῃ τοὺς τελευταίους λόγους ὁ φλοιὸς (ἁπλωθεὶς μέχρι τοῦ στόματος). electrum = τὸ ἤλεκτρον. stillata electra de ramis novis rigescunt sole = τὸ ἀποστάζον ἐκ τῶν νέων κλάδων ἤλεκτρον πήγνυται διὰ τοῦ ἡλίου. Ὁ ποιητὴς δὲν ἀναφέρει ἐνταῦθα εἰς ποῖα δένδρα μετεμορφώθησαν. Ἀλλαχοῦ ὅμως (Ποντιακά, Ι. 2. στίχ. 33) λέγει ὅτι ἔγιναν λεῦκαι. gesto, ρ. = φορῶ. nurus = ἡ νύμφη, γυνή. et mittit (electra) gestanda nuribus Latīnis : διότι αἱ γυναῖκες ἐν Ῥώμῃ ἐφόρουν βραχιόλια ἐκ σφαιριδίων ἠλέκτρου.

Γ'. ΝΙΟΒΗ

(Βιβλ. VI, στ. 146 - 212)

146 - 164. fremo = βρέμω, ἀντηχῶ. rumor = ἡ φήμη. rumor facti, ἐννοεῖ τὴν διάδοσιν περὶ τῆς τιμωρίας τῆς ἀσεβοῦς Ἀράχνης ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς. Niŏbe = ἡ Νιόβη, θυγάτηρ τοῦ Ταντάλου, βασιλέως τῆς Φρυγίας, σύζυγος τοῦ βασιλέως τῶν Θηβῶν Ἀμφίονος. thalămus = ὁ θάλαμος, γάμος. illam, δηλ. τὴν Ἀράχνην. Maeonia = ἡ Μαιονία ἢ Λυδία. Sipylum : ὄρος εἰς τὰ σύνορα Λυδίας καὶ Φρυγίας. populāris = πατριώτης, συμπολίτης. Arachne, -es = ἡ Ἀράχνη, νεᾶνις ἐκ Λυδίας, θυγάτηρ τοῦ Κολοφωνίου Ἴδμονος, ὀρφανὴ μητρός, ὀνομαστὴ διὰ τὴν ὑφαντικὴν τέχνην της· ἐπαρθεῖσα διὰ τὴν φήμην της, προεκάλεσεν εἰς ἀγῶνα ὑφαντικῆς καὶ αὐτὴν τὴν Ἀθηνᾶν, ἥτις τὴν μετεμόρφωσε πρὸς τιμωρίαν της εἰς τὸ γνωστὸν φερώνυμον ἔντομον. caelestis = ὁ οὐράνιος (θεός). minōra verba = λόγοι ὀλιγώτερον ὑπερήφανοι. multa dabant animos = πολλὰ ἔδιδον ἀφορμὰς (εἰς τὴν Νιόβην) πρὸς ἀλαζονείαν (εἶχε πολλοὺς λόγους νὰ κομπορρημονῇ). coniŭgis artes : ὁ σύζυγος τῆς Νιόβης Ἀμφίων, υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀντιόπης, ἦτο δεξιώτατος εἰς τὴν λύραν. Οἱ λίθοι κατακηλούμενοι ἐκ τῆς ἁρμονίας τῆς λύρας του ἐκινοῦντο μόνοι των καὶ ἐκτίζοντο, διὰ νὰ κτισθῇ ἡ πόλις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν Θηβῶν (ὑπαινιγμὸς πρὸς τὴν ἐξευγενιστικὴν ἐπίδρασιν τῆς μουσικῆς ἐπὶ τῆς ψυχῆς). quamvis = ἂν καί. progenies = τὰ τέκνα, οἱ ἀπόγονοι : ἡ Νιόβη εἶχεν 7 υἱοὺς καὶ 7 θυγατέρας. si non sibi visa fuisset (esse felicissima matrum). sata Tiresia = ἡ ἐκ τοῦ Τειρεσίου γεννηθεῖσα. Tiresias : ὁ περίφημος ἐκ τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν τραγικῶν τυφλὸς μάντις Τειρεσίας. Manto = ἡ Μαντώ, ἡ θυγάτηρ τοῦ Τειρεσίου, μάντις ἐν Θήβαις. praescius = ὁ προγιγνώσκων, ὁ ἔχων μαντικὴν δύναμιν. divīno concĭta motu : ἡ Μαντώ, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ μάντεις, ἐπροφήτευε κινουμένη ὑπὸ θείας δυνάμεως. vaticĭnor, ῥ. = προφητεύω. Ismēnis, -ĭdis = ἡ Ἰσμηνίς, ἡ Θηβαία, ἐκ τοῦ ποταμοῦ τῶν Θηβῶν Ἰσμηνοῦ, τοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Latonigĕnus = ὁ Λητογενής, τὸ τέκνον τῆς Λητοῦς. tus, -uris = λιβανωτός, θυμίαμα. innecto, ῥ. = πλέκω, στεφανώνω. Latōna = ἡ Λητώ, προσωποποιία τῆς νυκτός, ἀπέκτησεν ἐκ τοῦ Διὸς (οὐρανοῦ) δύο τέκνα : τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν (Ἥλιος, Σελήνη). parētur = ὑπήκουσαν αἱ Θηβαῖαι (τοῦ ῥ. pareo) εἰς τὴν συμβουλὴν τῆς Μαντοῦς. tempōra, -um πληθ. = κρόταφοι. celeberrima = περιστοιχιζομένη ἀπὸ πολλὰς ἀκολούθους.

165 - 173. vestĭbus Phrygiis : διότι ἦσαν περίφημα τὰ κεντητὰ ὑφάσματα τῆς Φρυγίας. intextus = ἐνυφασμένος. et formosa quantum ira sinit = καὶ ὡραία ὅσον ἡ ὀργὴ ἐπιτρέπει (διότι ὄντως ἡ ὀργὴ παραμορφώνει καὶ τὸ ὡραῖον πρόσωπον). decōrus = εὐπρεπής, ὡραῖος immitto capillos = ἀφίνω τὴν κόμην ἐλευθέραν νὰ κυματίζῃ. alta = μὲ τὴν κεφαλὴν ὑψηλά, γαυριῶσα. audītos caelestes = τοὺς διὰ τῆς ἀκοῆς μόνον γνωστοὺς θεούς. visis, ἀφαιρ. συγκρ. λόγῳ τοῦ praepōno = προτιμῶ. visi caelestes : ἦσαν ἡ Νιόβη καὶ ὁ σύζυγός της. color, ῥ. = λατρεύομαι. auctor, -ōris = γενάρχης, πατήρ. cui licuit soli superorum tangĕre mensas : ὁ Τάνταλος μόνον εἶχε τὴν τιμὴν νὰ συμφάγῃ μετὰ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν. Ἀποδίδων τὰ ἴσα ἐκάλεσεν αὐτοὺς εἰς γεῦμα ἐν Σιπύλῳ καὶ παρέθεσε, διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴν θεότητά των, τὸ κρέας τοῦ υἱοῦ του Πέλοπος. Ἡ Δημήτηρ ἔφαγε τὸν ἕνα ὦμον· ὁ Ζεὺς ἀγανακτήσας ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τὸν Ἅδην (μαρτύριον τοῦ Ταντάλου), ἔδωκε ζωὴν εἰς τὸν Πέλοπα καὶ τὸν ἐλλείποντα ὦμον αὐτοῦ ἀντικατέστησε δι' ἐλεφαντίνου ὀστοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

174 - 184. Pleïădes, -um = αἱ Πλειάδες, ἑπτὰ ἀδελφαί, θυγατέρες τοῦ Ἄτλαντος, μεταμορφωθεῖσαι εἰς τὸν γνωστὸν ἀστερισμὸν ἐξ ἑπτὰ ἀστέρων (κ. πούλια). genĕtrix = ἡ γενέτειρα, ἡ μήτηρ· ἡ Ταϋγέτη, μία τῶν Πλειάδων, ἦτο ἡ μήτηρ τῆς Νιόβης. Atlas, -ntis = ὁ Ἄτλας, υἱὸς τοῦ Ἰαπετοῦ καὶ τῆς Κλυμένης, ἠναγκασμένος νὰ κρατῇ διὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν χειρῶν τὸν οὐρανόν. Ἀρνηθεὶς νὰ φιλοξενήσῃ τὸν Περσέα, μετεμορφώθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ φερώνυμον ὄρος, τὸ ὁποῖον ἐπίστευον, ὅτι βαστάζει τὸν οὐρανόν. aetherius axis = ὁ οὐρανιος ἄξων, ὅστις ἦτο εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου νοητὴ γραμμὴ ἐκ τῆς προεκτάσεως τοῦ γηίνου ἄξονος ἤγγιζε τὸν οὐρανόν. regia Cadmi = τὸ βασίλειον (ἡ πόλις) τοῦ Κάδμου. Cadmus = ὁ Κάδμος, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Φοινίκης Ἀγήνορος, ἱδρυτὴς τῶν Θηβῶν (Καδμεία). Ἡ φ. σειρὰ τῶν λέξεων : regia Cadmi sub me domĭna est. fides, -ium (πληθ.) = ἡ χορδή, ἡ λύρα. commissa mœnia = τὰ συνενωθέντα (τελειωθέντα) τείχη. lumen, lumĭnis = τὸ φῶς, οἱ ὀφθαλμοί. accēdo, ῥ. (γ') = προστίθημι. huc, ἐπίρ. = ἐνταῦθα. adĭce, προστ. τοῦ ῥ. adicio = προστίθημι. mox, ἐπίρ. = μετ' ὀλίγον.

185 - 194. satam nescio quoque Coeo = τὴν γεννηθεῖσαν δὲν γνωρίζω ἀπὸ κάποιον Κοῖον, κ. « ποὺ δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποῦ βαστᾷ ἡ σκούφια της ». exiguus, ἐπίθ. = μικρός. paritūrae, μετχ. μέλ. τοῦ pario, pepĕri, -rtum (γ') = γεννῶ. exsul, -ŭlis = φυγάς, ἐξόριστος· ἡ Ἥρα ζηλοτυποῦσα ἠνάγκασε τὴν Γῆν νὰ ὁρκισθῇ, ὅτι δὲν θὰ δώσῃ εἰς τὴν Λητὼ τόπον, διὰ νὰ γεννήσῃ. Ἀλλὰ ἡ νῆσος Δῆλος, ἡ ὁποία μέχρι τότε ἐκρύπτετο ὑπὸ τὴν θάλασσαν καὶ ἐπλανᾶτο, ἐπειδὴ δὲν ἐκωλύετο ὑπὸ τοῦ ὅρκου τῆς Γῆς, ἀνεδύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ μονίμως σταθεῖσα ὅπου εὑρίσκεται σήμερον, ἐδέχθη τὴν πλανωμένην Λητώ. donec = ἕως ὅτου. miserāta, παθ. μετχ. τοῦ miseror (α') = οἰκτίρω. Ἡ πλήρ. πρότασις κατὰ φυσ. σειράν : donec Delos Latonam miserata, dixit (illi)· (tu) o Latona, hospĭta erras in terris, et ego (similĭter) in undis (erro). haec est septĭma pars nostri uteri = αὐτὰ (τὰ δύο τέκνα της) εἶναι τὸ ἕβδομον μέρος τῶν τέκνων μου.

195 - 200. maior sum quam cui possit = (quam ut mihi possit) Fortuna nocēre : βαρεῖα βλασφημία κατὰ τῆς θεᾶς Τύχης. mul-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

taque ut eripiat = ἂς μοῦ ἁρπάσῃ πολλὰ (ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ Τύχη μοῦ παίρνει πολλὰ παιδιά). excessere. . .bona : ἡ εὐτυχία τῆς Νιόβης εἶναι τόση, κατὰ τὴν γνώμην της, ὥστε τὴν θεωρεῖ ἐν τῇ ἀλαζονείᾳ της ἐκτὸς παντὸς κινδύνου. fingo, ῥ. (γ') = πλάττω, φαντάζομαι. Ἡ φυσ. σειρά : fingĭte posse demi (τοῦ demo = ἀφαιρῶ) aliquid huic populo natorum tamen spoliata non redīgar ad numerum duorum. spolio, ῥ. (α') = συλῶ, ἀπογυμνῶ. redigor, ῥ. = καταντῶ ἐλαττοῦμαι. turba = ὄχλος, πληθὺς (ἐνταῦθα εἰρωνικῶς). disto, -are= ἀπέχω, διαφέρω. orbus, ἐπίθ. = ἄτεκνος.

201 - 209. ite = ἀπέλθετε. satis, propĕre ite, sacri est = ἀρκετὴ εἶναι ἡ θυσία. propĕre = ταχέως. infectus, ἐπίθ. = ἀτελής, ἡμιτελής. venĕror, ῥ. (α') = ἱκετεύω. indignor, ῥ. (α') = ἀγανακτῶ. Cynthus ὁ Κύνθος, ὄρος τῆς Δήλου, παρὰ τὸ ὁποῖον ἡ Λητὼ ἐγέννησε τὰ τέκνα της. proles, θηλ. = ἀπόγονος. vobis animosa creatis = ὑπερήφανος, μεγαλόφρων, διότι σᾶς ἐγέννησα. cessura nulli dearum, nisi Junōni = δὲν εἶμαι διατεθειμένη νὰ ὑποχωρήσω εἰς οὐδεμίαν ἄλλην θεάν, πλὴν τῆς Ἥρας. dubĭtor = dubitatŭr de me = ὑπάρχει ἀμφιβολία περὶ ἐμοῦ. an = si. cultus, ἐπίθ. = σεπτός, ἐστολισμένος. cultis aris arceor = ἐκδιώκομαι ἐκ τῶν σεπτῶν βωμῶν μου.

210 - 214. dolor = αἰτία θλίψεως. dirus, ἐπίθ. = δεινός, φοβερός. dirum factum : εἶναι ἡ ὑπὸ τῆς Νιόβης ἀποπομπὴ τῶν Θηβαίων γυναικῶν ἐκ τοῦ βωμοῦ τῆς Λητοῦς. convicium, -ii = ἡ βλασφημία, ὁ ψόγος. postpōno, ῥ. (γ') = θέτω εἰς κατωτέραν μοῖραν, θεωρῶ ἄξιον μικροτέρας τιμῆς. recĭdo -cĭdi -casum, ῥ. (γ') = πίπτω ὀπίσω, μεταπίπτω. et me orbam dixit, quod in ipsam recĭdat = καὶ ἐμὲ ἄτεκνον εἶπε, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εὔχομαι νὰ συμβῇ εἰς αὐτὴν (ἐπάνω της ἡ κατάρα ποὺ εἶπε γιὰ μένα). exhibeo, ῥ. (β') = παρέχω, ἐπιδεικνύω. lingua paterna = lingua Tantali : ὁ Τάνταλος ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ μυστικὰ τῶν θεῶν, τὰ ὁποῖα ἔκλεψεν, ὅτε συνέφαγε μετ' αὐτῶν.

215 - 229. desine, προστ. τοῦ ῥ. desĭno = παύομαι. querela = ἡ μεμψιμοιρία. mora = ἀναβολή, βραδύτης. Phoebe = Φοίβη, ἡ Ἄρτεμις. tecti nubibus = κεκαλυμμένοι νεφέλαις. planus, ἐπίθ. = ὁμαλός. prope mœnia (Thebarum). patens, -ntis (τοῦ pateo) = ἀναπεπτα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μένος, ἀνοικτός. assiduus, ἐπίθ. = ἐπίμονος. ungŭla, -ae = ὄνυξ, ὁπλὴ ἵππου. molio, ῥ. (δ') = καθιστῶ μαλακόν. glaeba, -ae = βῶλος (χώματος). rubeo, ῥ. (β')=εἶμαι ἐρυθρός. sucus, -i=χυμός. terga premunt rubentia Tyrio suco : διότι ἐπὶ τῆς ῥάχεως τῶν ἵππων ἦσαν πορφυρᾶ ὑποσάγματα. graves auro habēnae=βαρεῖαι ἐκ χρυσοῦ ἡνίαι (χρυσόνωτοι). Ismēnus=Ἰσμηνός, πρωτότοκος υἱὸς τῆς Νιόβης. sarcĭna, -ae= τὸ φορτίον. Ἡ φυσ. σ. : qui fuerat quondam prima sarcĭna suae matri : διότι ἦτο πρωτότοκος. certus orbis = ἡ σταθερὰ περιφερικὴ γραμμή, τὴν ὁποίαν πρέπει ν' ἀκολουθῇ ὁ ἁμαξηλάτης. spumans, -ntis (spumo)=ὁ ἀφρίζων. Hei mihi! ἐπιφ. οἴμοι. armus, -i=ἡ ὠμοπλάτη. paulātim, ἐπίρ. = ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἠρέμα. defluo, ῥ. (γ') = καταρρέω, καταπίπτω, a dextro armo (equi).

230 - 238. per ināne = διὰ μέσου τοῦ κενοῦ ἀέρος. frena do = χαλαρώνω τοὺς χαλινούς (διὰ νὰ καλπάσῃ ὁ ἵππος). Sipylus = Σίπυλος, ἄλλος υἱὸς τῆς Νιόβης. praescius (prae-scio) = προγνωστικός. carbăsa-orum = ἱστία πλοίου. rector (navis) = ὁ κυβερνήτης. evitabĭlis = ὁ δυνάμενος ν' ἀποφευχθῇ. tremens (sagitta) haesit summa cervĭce. exstabat = ἐξεῖχε. guttur, -ŭris = ὁ λαιμός. ille (Sipylus). pronus = προκύπτων, πρηνής. crus, -uris = κνήμη, σκέλος. admissa, τοῦ admittor = ἀφίνομαι ἐλεύθερος (ἐπὶ ἵππου : καλπάζω). iuba, -ae = ἡ χαίτη. foedo, ῥ. (α') = μολύνω, μιαίνω.

239 - 247. Phaedĭmus, Φαίδιμος, 3ος υἱὸς τῆς Νιόβης. heres, -ēdis = ὁ κληρονόμος. avītus, ἐπίθ. = ὁ ἀνήκων εἰς τὸν πάππον. Tantalus, 4ος υἱὸς τῆς Νιόβης. solĭtus labor = ὁ εἰθισμένος κόπος (ἱππασία). opus iuvenile = νεανικὸν ἔργον (ἀγὼν πάλης). nitĭdae palaestrae ἀντὶ nitida corpora : διότι οἱ παλαισταὶ ἔτριβον τὸ σῶμα μὲ ἔλαιον καὶ ἐφαίνετο στιλπνόν. contulerant (τοῦ confĕro) = εἶχον προσεγγίσει (τὰ στήθη). artus, ἐπίθ. = σφιγκτός. nexus, -us = πλοκὴ ἐν τῇ πάλῃ. cum tento nervo = ὅτε ἐκ τῆς τεταμένης νευρᾶς τοῦ τόξου. concita sagitta = βέλος ῥιφθέν, ὁρμητικόν. incurvatus (τοῦ ρ. incurvo) = ὁ καμφθείς. suprēma lumina versarunt = τοὺς ὀφθαλμοὺς (τὰ βλέμματα) διὰ τελευταίαν φορὰν ἔστρεψαν. exhālo animam = ἐκπνέω.

248 - 266. Alphēnor = Ἀλφήνωρ, 5ος υἱὸς τῆς Νιόβης. plango,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρ. (γ') = πλήττω. complexus, -us = περίπτυξις, ἐναγκαλισμός. allĕvo (ab-levo) = ἀνακουφίζω, αἴρω. Delius = ὁ Δήλιος ('Απόλλων). praecordia, -orum = τὰ σπλάγχνα. fafĭter, -ra, -rum, ἐπίθ. (fatum fero) = θανατηφόρος. erŭta, μτχ. τοῦ eruo (γ') = ἐξορύσσω, ἀποσπῶ. hamus, -i = τὸ ἄγκιστρον· ἐνταῦθα οἱ ἀγκιστροειδεῖς ὄγκοι τῆς αἰχμῆς τοῦ βέλους, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀποσπάσει μέρος τοῦ πνεύμονος. non σύνδεσον πρὸς τὸ simplex. intonsus, -i = ἄκαρτος τὴν κόμην (ἀκερσεκόμης), χαρακτηριστικὸν τῶν νέων. Damasichthon = Δαμασίχθων, ὁ 6ος υἱὸς τῆς Νιόβης. afficio, ρ. (γ') = προξενῶ κακόν. ictus erat = ἐπλήγη. nervōsus poples = ἡ νευρώδης ἰγνύα. internodium=μεσογονάτιον, τὸ μεταξὺ δύο ἁρμῶν μέρος τοῦ σώματος. exititiabĭlis, ἐπίθ.= ὀλέθριος. sagitta pennis tenus = βέλος μέχρι τῶν πτερῶν (ἅτινα ἦσαν εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ βέλους). emĭco, -ui, ρ. (α') = ἀναπηδῶ, λάμπω. prosilio, ρ. (δ') = ἀναπηδῶ. terĕbro, ρ. (α') = διατρυπῶ. Ilionĕus = 'Ιλιονεύς, ὁ 7ος υἱὸς τῆς Νιόβης. sustulerat (τοῦ tollo) = αἴρω. non profectura precando = ἀναπέμπων ἱκεσίας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐπρόκειτο νὰ ὠφελήσουν. dique. . . omnes. 'Η φυσικὴ σειρά : et dixerat : O di communiter omnes (sed solos Apollĭnem et Dianam) esse rogandos. motus erat Arcitĕnens = εἶχε συγκινηθῆ ὁ τοξότης ('Απόλλων). revocabĭlis, ἐπίθ. = ὁ δυνάμενος ν' ἀνακληθῆ. certum facio καὶ παρὰ πεζοῖς certiorem facio = πληροφορῶ.

267 - 270. subĭta ruīna = ἡ αἰφνιδία συμφορά. potuisse ὑποκ. τὸ νοούμενον superos. hoc ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ potuisse καὶ τοῦ ausi essent. nam, αἰτιολογεῖ, διατί δὲν ἐπληροφορήθη τὴν οἰκογενειακὴν συμφορὰν καὶ ὁ σύζυγος τῆς Νιόβης 'Αμφίων.

271 - 279 ferro per pectus adacto = διὰ τοῦ (σιδηροῦ) ξίφους διατρυπήσας τὸ στῆθος (αὐτοκτονήσας). disto, -are = ἀπέχω, διαφέρω. modo = πρὸ ὀλίγου. resupīna tulerat gressus = μὲ τὴν κεφαλὴν κεκλιμένην πρὸς τὰ ὀπίσω (κορδωμένην) ἀπὸ ὑπερηφάνειαν· ἀλλαχοῦ ἐχαρακτηρίσθη alta. invidiōsa suis = κινοῦσα τὸν φθόνον καὶ τῶν συγγενῶν της ἀκόμη. at nunc miseranda vel hosti = καὶ τώρα ἀξιολύπητος καὶ ἀπὸ τὸν ἐχθρόν της ἀκόμη. dispenso oscŭla = σκορπίζω φιλήματα. a quibus, δηλ. ἀπὸ τῶν πτωμάτων. livens, - ntis (τοῦ liveo) = ὠχρός, πελιδνός.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

280 - 288. pascĕre, προστ. τοῦ pascor = (χόρτασε), εὐχαριστήθητι. satia, προστ. satio=κορέννυμαι, χορταίνω. cor, -rdis = ἡ καρδία. effĕror, ῥ. = ἐκφέρομαι, (ἐκφορὰ) ἐπὶ κηδείας. exsulto, ῥ. = σκιρτῶ. plura supersunt = περισσότερα (τέκνα) ἀπομένουν. praeter Niŏben unam = πλὴν μόνον τῆς Νιόβης. ater, -tra, -trum, ἐπίθ. = μέλας. torus, -i φέρετρον.

289 - 296. demisso crine = λυσίκομοι. imposĭto· ἡ φυσ. σειρά : imposito ore fratri moribunda. relanguit, τοῦ relanguesco = ἀποκάμνω, λιποθυμῶ. solor, ῥ. = παρηγορῶ. duplicāta est = ἐδιπλώθη. caecum vulnus = τραῦμα προελθὸν ἐξ ἀγνώστου χειρός. collābor, ῥ. = καταπίπτω (κ. σωριάζομαι). immorior, ῥ. = ἀποθνήσκω μετά τινος ἄλλου.

297 - 312. trepĭdo, ῥ. = τρέμω. sexque datis leto = καὶ μετὰ τὸν θάνατον τῶν ἕξ. letum, -i = ὁ θάνατος. pro qua rogat, occĭdit = ἐκείνη, διὰ τὴν ὁποίαν ἱκετεύει, πίπτει. exanĭmis, ἐπίθ. = ἄψυχος, νεκρός. deriguit, τοῦ ῥ. derigesco = παγώνω (ἐκ θλίψεως). gena, -ae = ἡ παρειά. palātum, -i = ὁ οὐρανίσκος. congĕlo ῥ. (α') = πήγνυμαι, σκληροῦμαι. vena, -ae = ἡ φλέψ. flet, τοῦ ῥ. fleo = κλαίω. turbo, -ĭnis = δίνη. cacŭmen, -ĭnis = ἡ κορυφή. liquor, ῥ. = τήκομαι, λειώνω. mano = στάζω.

Ἐπὶ τοῦ Σιπύλου ὄρους βράχος παρουσιάζει τὴν μορφὴν γυναικὸς κλαιούσης· εἶναι, ὡς λέγουν, ἡ ἀπολιθωθεῖσα Νιόβη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

350

024000025390

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α'. ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ ΛΟΓΟΙ

1. Εἰσαγωγὴ .....
2. Κείμενον
   α. 'Ο Γ' κατὰ Κατιλίνα .....
   β. 'Ο ὑπὲρ 'Αρχίου τοῦ ποιητοῦ. ....
3. 'Ερμηνευτικαὶ σημειώσεις
   α. Εἰς τὸν Γ' κατὰ Κατιλίνα. .....
   β. Εἰς τὸν ὑπὲρ 'Αρχίου τοῦ ποιητοῦ .

Β'. ΟΒΙΔΙΟΥ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ

1. Εἰσαγωγὴ .....
2. Κείμενον
   α. Προοίμιον .....
   β. Φαέθων .....
   γ. Νιόβη .....
3. 'Ερμηνευτικαὶ σημειώσεις
   α. Προοίμιον .....
   β. Εἰς Φαέθοντα .....
   γ. Εἰς Νιόβην .....

'Επιμελη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής